

OTDK-dolgozat

2014

A Fehérgyarmati kistérség elemzése

Foglalkoztatási lehetőségek a szilva hazájában

Analysis of micro regio of Fehérgyarmat

Employment opportunities in the home of the plum

Kézirat lezárva: 2013. március 25.

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék.....	3
1. Bevezetés	5
2. Kutatásunk alapjai	8
2.1. Módszertani alapok.....	8
2.2. A helyi erőforrásokra épülő gazdaság elméleti alapjai.....	10
2.2.1. Mi az a helyi gazdaság?	11
2.2.2. Mi a helyi gazdaságfejlesztés?.....	12
2.2.3. Hogyan történik a helyi gazdaságfejlesztés stratégiai tervezése?.....	12
3. Helyzetfeltárás.....	17
3.1. A kistérség elemzése statisztikai adatokra alapozva.....	17
3.1.1. A Fehérgyarmati kistérség környezeti adottságai.....	18
3.1.1.1. Ember által kialakított környezet.....	18
3.1.1.2. Természet által kialakított környezet - Természetföldrajzi helyzete	19
3.1.2. A Fehérgyarmati kistérség társadalmi helyzete.....	20
3.1.2.1. Demográfia és migráció	21
3.1.2.2. Foglalkoztatottság	25
3.1.3. A Fehérgyarmati kistérség gazdasági helyzete.....	28
3.2. A kistérség elemzése a helyzetfeltáró interjúkra alapozva	32
3.2.1. A közmunka szerepe a foglalkoztatásban	33
3.2.2. A roma népesség társadalomba történő integrációja és a foglalkoztatottság közötti kapcsolatok	36
3.2.3. A közösségi élet szerepe a helyi munkaerő vonzásában és megtartásában....	41
3.2.4. A piacra lépés korlátainak szerepe a helyi kisvállalkozások életében	43
3.2.5. Az uniós pályázatok szerepe a gazdaságfejlesztésben konkrét példák bemutatásával	45
3.2.6. A háztáji gazdálkodás szerepe az önellátásban és az önfoglalkoztatásban...	48
3.2.7. A feketegazdaság szerepe a foglalkoztatásban.....	51
4. Stratégiai elemzés.....	53
4.1. SWOT analízis.....	53
4.2. Probléma- és célfa.....	54
4.3. Logikai keretmátrix	63
5. Javaslatok a kistérség fejlesztésére.....	65

5.1. Fehérgyarmati Ipari park.....	65
5.2. Mátészalkai Inkubátorház	65
5.3. Szatmár Beregi Natúrpark - Mezőgazdasági Tudásközpont.....	67
5.4. Mezőgazdasági szakképző iskola	68
5.5. Egy már működő képzési kezdeményezés: Ökomama klub	68
5.6. Egy már működő értékesítési kezdeményezés: helyipiac.hu	69
5.7. Együttműködés egyetemekkel a közösség- és gazdaságfejlesztés megvalósításáért.....	71
5.8. Polgármesterek továbbképzése.....	72
5.9. Határmenti kapcsolatok erősítése	72
6. Összefoglalás.....	73
7. Irodalomjegyzék.....	78

“Nem az a hiba, hogy ez vagy amaz,
ami az egyéni vagy a közjóra nézve
hasznos volna, nem történik meg,
hanem a hiba abban rejlik, hogy
lehetetlen, hogy megtörténjen.”

(Széchenyi István - Hitel)

1. Bevezetés

Sokat beszélünk a vidékről, rengeteg kezdeményezés indul, sok esetben mégsem történik semmi. Mi az oka annak, hogy az, ami az egyéni vagy közjóra nézve hasznos lenne, lehetetlen, hogy megtörténjen? Hogyan lehetne változtatni ezen? Vannak sikeres és üdvözlendő kezdeményezések? Ezek a kérdések foglalkoztattak bennünket, amikor úgy döntöttünk, hogy területfejlesztési témával jelentkezünk a TDK versenyre.

A választandó terület pedig adott is volt, hiszen Rozsály településéről több helyen is lehet mostanában hallani. Szakcikkekben, weboldalakon, blogokban, sőt még tanórákon is. Mi is egy tanárunktól hallottunk először a sikertörténetnek tűnő kezdeményezésről. És hogy miért tartják sokan sikertörténetnek? Azért, mert egy periférikus, hátrányos helyzetű településről van szó, amely a saját kezébe vette a sorsát. A rendszerváltozást követően a rozsályiak nem voltak tétlenek. Az ekkor felszabaduló, kárpótlási jegyekkel megvásárolható földeket az önkormányzat felvásárolta, és művelésükbe is belefogott. 20 év kemény munkájával eljutottak addig, hogy mára már képesek az önkormányzat földjein termelt növényekből és tartott állatokból a körzeti feladatokat is ellátó iskola összes diákjának napi háromszori ingyenes étkezést biztosítani, illetve a közintézmények fűtéséhez szükséges fát kitermelni. Minden eszközzel rendelkeznek ahhoz, ami a saját gazdaságuk fenntartásához, műveléséhez szükséges. A mobil eszközöket, szerszámokat megosztják egymással, hiszen a közösségben uralkodó egymás iránti bizalom ezt lehetővé teszi. A településen ennek érdekében tudatosan folyik a közösségépítés. Vallási, művészeti, sport és hagyományörző csoportok jöttek létre. Alulról jövő kezdeményezések tudatos felkarolásával, támogatásával. A településen 20% a roma lakosság, szemben számos hazai településsel, Rozsályban még sincsenek jelei a romák szegregációjának. Az iskolában együtt játszanak, a település

gazdaságában együtt dolgoznak. Teljesítmény alapon dől el, hogy ki kivel dolgozik szívesen, nem a borszínhez kapcsolódó előítéletek alapján.

A közmunka által adott lehetőségeket igyekeznek racionálisan kihasználni, az 1993-ban létrehozott Rozsály Községért Jóléti Szolgálat Helyi Alapítvány szorosan együttműködik az önkormányzattal. Amellett, hogy igyekeznek a közétkeztetést és a közfűtést az önkormányzat gazdaságából termelt javakkal fedezni, még képesek piacra is termelni. A megtermelt zöldségek, gyümölcsök az alapítvány által létrehozott szociális boltban kerülnek értékesítésre. Sok esetben a helyiek helyit vásárolják. Az új közmunkaprogram által biztosított lehetőségekkel jelentősen bővíteni tudták a foglalkoztatást. A rozsályiak által létrehozott modell egy működőnek tűnő helyi, önellátó gazdaságon alapszik.

Feltevésünk az, hogy regionálisan a foglalkoztatás bővítéséhez szükséges a helyi gazdaság fejlesztése. A cél nem lehet csupán a foglalkoztatás bővítése annak megfontolása nélkül, hogy egy gazdaságilag is működőképes modellt hoznánk létre. Tisztában vagyunk azzal, hogy a technológiai fejlesztés bizonyos irányai és a foglalkoztatás bővítése örök ellentétben áll egymással. Elméleti síkon kérdésünk az, hogy lehetséges-e olyan modellek kialakítása, amelyek inkább munkaerő-, mint technológiaigényes termelés által képesek vagy képesek lehetnek a gazdasági önállóságra? Lehet a foglalkoztatás bővítése öncél (amint az a jelenlegi EU-s pályázatok esetén is megfigyelhető), vagy a foglalkoztatás bővítése lehetetlen egy régió gazdaságának fejlesztése nélkül?

Rozsály példáján kívül kíváncsiak voltunk arra is, hogy a Fehérgyarmati kistérségben – Rozsály közvetlen környezetében – elindultak-e hasonló kezdeményezések. Egy olyan kistérségben, ahol 2009-ben a munkanélküliségi ráta messze túlszárnyalva az országos átlagot elérte a 26%-ot, milyen kezdeményezések vannak a foglalkoztatási jellegű problémák megoldására?

Gyakorlati síkon kérdésünk az, hogy a Fehérgyarmati kistérségben milyen helyi, foglalkoztatási vonzatú gazdaságfejlesztési kezdeményezések indultak el, és hogy azoknak milyen foglalkoztatási hatásai vannak?

Ennek érdekében dolgozatunk első felében a helyi erőforrásokra épülő gazdaságfejlesztést kívánjuk bemutatni. Ennek keretében összefoglaljuk, hogy mit értünk helyi gazdaság alatt; mit jelent számunkra a helyi gazdaságfejlesztés, és hogy ez hogyan történik. Mivel dolgozatunk hangsúlya az empirikus elemzésen van, fontosnak tartjuk tisztázni, hogy milyen módszertannal kutattunk.

Miután röviden tisztázzuk, hogy mit jelent számunkra a helyi erőforrásokra épülő gazdaság, és bemutattuk kutatásunk módszertanát, áttérünk az általunk vizsgált kistérség elemzésére. Az elemzést helyzetfeltárással kezdjük, melyben másodlagos (szekunder), főként statisztikai adatokra, és elsődleges (primer), főként személyes interjúkra építve dolgoztunk. A másodlagos adatokra épülő helyzetfeltárást a mostanság igen népszerű környezeti, társadalmi és gazdasági dimenziókba rendeztük. Az elsődleges forrásból nyert adatainkra építve 7 különböző, a foglalkoztatás bővítése szempontjából érdekes témát határoztunk meg:

1. A közmunka szerepe a foglalkoztatásban
2. A roma népesség szegregációja és a foglalkoztatottság közötti kapcsolatok
3. A közösségi élet szerepe a helyi munkaerő vonzásában és megtartásában
4. A piacra lépés korlátainak szerepe egy helyi kisvállalkozás életében
5. Az uniós pályázatok szerepe a gazdaságfejlesztésben
6. A háztáji gazdálkodás szerepe az önellátásban és az önfoglalkoztatásban
7. A feketegazdaság szerepe a foglalkoztatásban.

E témák meghatározásánál engedtük, hogy az empirikus tapasztalatok vezessenek bennünket, és leginkább a kistérségben megszerzett információkra építettünk, melyeket a közvetlen érintettek is kiemeltek. Építve a korábbi szakirodalmi kutatásainkra ezekhez a témákhoz kerestünk a feltételezéseinket alátámasztó vagy megkérdőjelező kutatásokat, véleményeket a vonatkozó szakirodalomból.

A helyzetfeltárást követően a stratégiai döntéshozatalt segítő módszertanokat hívtuk segítségül (SWOT, problémafa, célfa), annak megértése érdekében, hogy melyek a helyi gazdaságot jellemző fő problémák, és mik azok a célok, amiket a foglalkoztatási problémák felszámolása érdekében szükséges elérni. Annak meghatározására, hogy ezeket a célokat hogyan lehet elérni a logikai keretmátrixot hívtuk segítségül. A stratégiai elemzésre alapozva kidolgoztunk egy javaslatrendszert több reálisnak tartott kezdeményezés fenntarthatóságát erősítendő.

Összefoglalónkban pedig kísérletet tettünk mind az elméleti, mind pedig a gyakorlati jellegű kérdésünk megválaszolására. Elméleti síkon tehát arra igyekszünk választ adni,

hogy lehetséges-e olyan modellek kialakítása, amelyek inkább munkaerő-, mint technológiaigényes termelés által képesek a piaci fennmaradásra, a gazdasági önállóságra. Gyakorlati síkon pedig, hogy a Fehérgyarmati kistérségben milyen helyi, foglalkoztatási vonzatú gazdaságfejlesztési kezdeményezések indultak el, és hogy azoknak milyen foglalkoztatási hatásai vannak.

2. Kutatásunk alapjai

Az alábbi fejezetben szeretnénk ismertetni elsősorban kutatásunk módszertanát, hogy a téma iránt érdeklődők, akiket esetleg a dolgozatunk motivált, megismerhessék dolgozatunk elkészítésének folyamatát. Ezen kívül központi témánk elméleti háttérét vázoljuk fel, azzal a céllal, hogy megismerhesse az olvasó a dolgozatunk elméleti háttérét.

2.1. Módszertani alapok

Kutatásunk alapvetően primer és szekunder adatforrásokra támaszkodik. A témaválasztásunk után egyből megkezdtük a szekunder forrásokból való információk gyűjtését (ún. desk research fázis). Legelőször is az internet segítségével gyűjtöttük össze a legalapvetőbb ismereteket és a legfrissebb híreket a térségről. Ezt követően pedig megkezdtük a rendelkezésünkre álló statisztikai adatbázisokból (KSH, VÁTI) a számunkra releváns adatok kiszűrését, mely után már fel tudtunk rajzolni egy elnagyolt képet a térség állapotáról. A VÁTI honlapján található Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszerből (TeIR)¹ a nyilvános (pl. REMEK vagy az Idősoros elemző) adatok mellett lehetőségünk nyílt a regisztrációhoz kötött adatok (pl. Területi elemzések, Települési adatgyűjtő) elemzésére is. A statisztikai adatokra épülő elemzéseinket kiegészítették a terepgyakorlaton szerzett információk. A kvalitatív és kvantitatív kutatási módszerek ötvözése nagyon jó stratégiának bizonyult ahhoz, hogy minél tisztább képet kapjunk a Fehérgyarmati kistérség helyzetéről. Míg kvantitatív elemzéssel egy általános képet kaptunk a kistérségről, addig a kvalitatív elemzés lehetőséget teremtett számunkra arra, hogy megértsük a problémák háttérében rejlő okokat.

¹ www.teir.vati.hu letöltés ideje: 2013-03-02

A statisztikai elemzéseket követően merültünk el a vonatkozó szakirodalomban. Miután minden „íróasztal mellől” elérhető ismeretet összegyűjtöttünk, megkezdjük a primer adatgyűjtés, vagyis a terepmunka előkészítését. Alkalmaztuk a mélyinterjúzás módszertanát a vonatkozó szakirodalom szerint (Heltai – Tarjányi, 1999). Az előkészítés során kiválasztottuk azokat, a kulcsembereket, akik a térség életében meghatározók lehetnek, és felvettük velük a kapcsolatot.

Egy három napos terepmunka keretein belül ellátogattunk a Fehérgyarmati kistérségbe. Célunk az volt, hogy személyes tapasztalatokra alapuló, hiteles képet kapjunk a kistérségről. A terepmunka keretein belül az alábbi településekre látogattunk el:

- Fehérgyarmat
- Gacsály
- Kisar
- Milota
- Panyola
- Rozsály
- Túrístvándi

Interjúalanyaink pedig a következő kulcsemberek voltak:

- Rozsály polgármestere
- A Rozsály Községért Jóléti Szolgálat Helyi Alapítvány kuratóriumi elnöke
- A rozsályi gazdaság operatív vezetője
- Egy panyolai lakos, aki a Szatmári Ízek Háza Szociális Szövetkezet projektmenedzsere
- Egy panyolai lakos, aki a Kárpáti Gasztronómiai Örökség Hálózat projektmenedzsere
- Panyola polgármestere, a Panyolai Pálinkafőzde egyik alapítója
- Fehérgyarmaton élő, milotai vállalkozó, a Mabiol-Trade Kft., a Milotai Ásványvíz palackozójának vezetője
- A fehérgyarmati központú Szatmár-Beregi Natúrpark munkatársa
- Egy gacsályi lakos, a gacsályi vendégház tulajdonosa

Rajtuk kívül sikerült még beszélgetni több, helybéli lakossal, vállalkozóval is. Rozsályon a helyi szociális bolt dolgozóival, a helyi kocsmá tulajdonosnőjével. Gacsályon a helyi kocsmában a Zajtán lakó, de a gacsályi kocsmát üzemeltető

vállalkozóval, és több helyivel, nagygazdával, közmunkással, állami vállalatnál dolgozó helyi lakossal folytattunk informális beszélgetéseket.

Szállásunk keresésénél is fontos szempont volt, hogy olyanok legyenek a szállásadóink, akiktől hasznos információkat tudunk gyűjteni. Indulás előtt összeállítottunk a különböző helyzetekhez kapcsolódó interjúvázlatokat, melyekben meghatároztuk a legfőbb kérdéseinket. A mellékletben csatoltuk az interjúk vezérfonalát, illetve az interjúk összefoglalóit. A terepen tehát összesen három napot töltöttünk el, mely során 9 fővel készítettünk interjút, illetve több mint egy tucat emberrel folytattunk informális, de irányított beszélgetéseket. A hivatalos interjúk nagy részét előre egyeztettük, de interjúalanyaink között folyamatos kapcsolat állt fenn, ezért sokszor előfordult, hogy előre tudtak a jelenlétünkről, így újabb informátorokhoz jutottunk el. Interjúalanyaink többsége helyi vezető, illetve vállalkozó volt, informális beszélgetéseink során pedig inkább helyi „átlagemberekkel” társalogtunk. Az interjúk időtartama változó volt, de átlagosan egy fővel legalább egy órát sikerült beszélünk. Az interjúkészítés során mindig előre kijelöltünk egy interjúvezetőt, aki a beszélgetést vezette, mely alatt a többiek jegyzeteltek, illetve az interjú végéhez közeledve feltehetők azokat a kérdéseket, melyek a vezető figyelmét elkerülték. Jegyzeteinkből minden este átiratot készítettünk, azzal a céllal, hogy a lehető legkevesebb információ vesztéssel rögzítsük emlékeinket. Az interjújegyzetek segítségével sikerült megőrizni azt a rengeteg információt, amit a helyszínen begyűjtöttünk, ezek felhasználásával készült a helyzetelemzésünk második része.

A terepen számos új megközelítéssel és problémával találkoztunk, melyek hatására alakítottuk ki dolgozatunk felépítését, és határoztuk meg a konkrétabb témákat, melyeket ki szeretnénk volna dolgozni. Az empirikus tapasztalatinkhoz ezután számos elméleti forrást gyűjtöttünk, melyek kiegészítették gyakorlati ismereteinket, és sok esetben magyarázatul szolgáltak vagy alátámasztották feltevéseinket.

2.2. A helyi erőforrásokra épülő gazdaság elméleti alapjai

Gyakran már nem is tudjuk, mennyi érték és kihasználatlan potenciál rejtőzik térségeinkben, és sokszor azt sem értjük, hogy ha javainkat térségünkön belül tartjuk, a térség szereplőinek adjuk át, az végső soron az egész helyi közösség hasznára válik. Ezek az alapvetések a legperiférikusabb térségekben még fontosabbak lennének, hiszen nem rendelkeznek azzal a bizonyos versenyképességgel, ami a külső forrásokat bevonzaná és megtartaná.

Ha területfejlesztést szeretnénk véghezvinni, akkor alapvetően két megközelítésről beszélhetünk. Az egyik megközelítés, hogy a hiányzó erőforrásokat kívülről pótoljuk, azaz befektetőket vonzunk a térségbe, támogatásokat nyújtunk az ottani fejlesztésekhez (pl.: Fehérgyarmati Ipari Park ld.: 5.1. fejezet). A Magyarországon működő területfejlesztési gyakorlatra leginkább ez a megközelítés jellemző. A másik megoldás, hogy feltárjuk a térség saját erőforrásait, és ezeket próbáljuk minél hatékonyabban hasznosítani, képessé téve a helyi szereplőket a saját lábára állásra (pl.: a rozsályi modell, Szatmári Ízek Háza Szociális Szövetkezet ld.: 3.2.5. fejezet). Bár sok szó esik a helyi erőforrásokról, kiaknázásuk gyakran háttérbe szorul, ennek oka valószínűleg az, hogy sokkal időigényesebb (közösség- és gazdaságfejlesztési) folyamatról van szó, és látványos fejlődést hosszú távon lehet vele igazán elérni, míg a külső erőforrások beinjektálása egy területre gyors fellendülést hozhat, ugyanakkor ezt gyors hanyatlás is követheti (Czene–Riczy 2010).

2.2.1. Mi az a helyi gazdaság?

Mai gazdasági rendszerünkben a helyi gazdaságot és gazdaságfejlesztést leginkább az arisztotelészi ökonómia gondolatához társítva helyezhetjük el. Az ökonómia szó az arisztotelészi megfogalmazásban korábban még sokkal összetettebb jelentéssel bírt. A polisz szükségleteinek kielégítését szolgáló gazdálkodást, a létfenntartáshoz szükséges javak előállítását jelentette, mely a családi háztartáson alapult és a közösséghez kötődött. Jelenleg a gazdaságunk legalsó szintjeként értelmezhetjük, ahol a termelés és a fogyasztás közvetlenül összekapcsolódik.

Egészen a modern korig ezek a helyi viszonyok határozták meg a gazdaságot, és sokkal nagyobb szerepet játszott az egyének megélhetésében az önellátás. Nem mondható újkeletűnek tehát ez a berendezkedés, sőt a világ sok táján még ma is jelen van. Mára azonban a helyi termelők termékeik nagy részét településükön, térségükön kívül értékesítik, a helyi piacra pedig többnyire távolról odaszállított áruk kerülnek. Napjainkban tehát nem kapcsolódik össze a helyi gazdaságot működtető fogyasztás és termelés, a helyi piac ugyanakkor ezt köti újra össze.

A helyi gazdaság lényege az alábbi definícióban foglalható össze:

„A helyi gazdaság egy település, mikro- vagy kistérség saját adottságai által motivált, ezeket az adottságokat fenntartható módon felhasználó, belső erőforrásainak

mobilizálása által működtetett összehangolt akciók, tevékenységek, emberek, intézmények, anyagok, erőforrások és eljárások összessége”. (Czene - Ricz 2010, p.14)

Fontos tovább, hogy bár a helyi gazdaság által kibocsátott termékek megjelenhetnek a külső piacokon is, de csak mint a piaci felesleg értékesítéseként, elsődleges céljuk a belső piac szükségleteinek kielégítése.

2.2.2. Mi a helyi gazdaságfejlesztés?

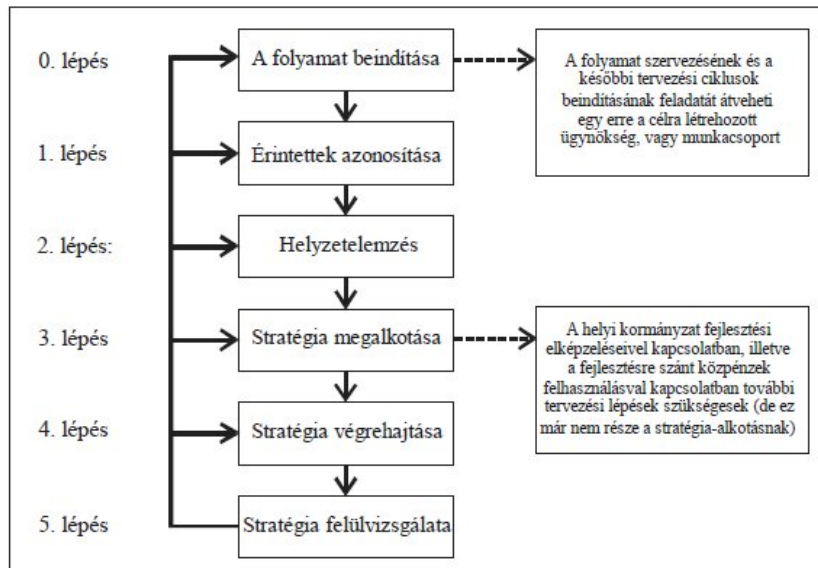
„Helyi gazdaságfejlesztésnek tekintünk minden olyan beavatkozást, amely a helyi gazdaság bármely komponensének, vagy a helyi gazdaság egészének módosítása által, és/vagy korábban hiányzó komponensek bevonása révén, és/vagy kihasználatlan komponensek újraélesztésével a helyi gazdaság egy vagy több jellemzőjét (eredményességét, hatékonyságát, jövedelmezőségét, a kibocsátott termékek/szolgáltatások minőségét, a foglalkoztatottságot, a rendszer fenntarthatóságát) javítja.” (Czene - Ricz 2010, p.15)

A helyi gazdaságfejlesztés túlmutat a központi gazdaságfejlesztés, támogatáspolitikai eszközök helyi alkalmazásán, mivel fő jellemzője az alulról szerveződés és a helyi szereplők által kidolgozott gazdaságfejlesztési stratégia. További jellemzői, hogy helyi kezdeményezésre jönnek létre, helyi szereplők részvételével és érdekében valósul meg, belső erőforrásokra támaszkodik (ugyanakkor külső erőforrásokat átmeneti ösztönzőként használ), a helyi közösség ellenőrzése mellett valósul meg, eredményei helyben hasznosulnak, a gazdasági célok mellett helyi közösségi és társadalmi célokat is vállal, valamint célja az önmagában is életképes és fenntartható helyi gazdaság létrehozása.

2.2.3. Hogyan történik a helyi gazdaságfejlesztés stratégiai tervezése?

A helyi gazdaságfejlesztés legfontosabb mozzanata a gazdaságfejlesztési stratégia megalkotása és végrehajtása. A HGF stratégiai tervezése során a helyi szereplők adott esetben eltérő szempontjait próbáljuk közös célok mentén harmonizálni, hogy így az egyes gyakorlati akciók hatásai felerősíthessék egymást. Szemléletében tér el a korábbi évek megszokott forráselosztási módjaitól. Az allokatív tervezés helyett egy kívánt jövőbeli állapotból (jövőképből) indulnak ki a stratégiai tervezők. (Bajmócy, 2011)

Dolgozatunkban Bajmócy Zoltán - a Világbank, illetve az ENSZ HABITAT ajánlásaira épített - öt plusz egy lépésből álló ajánlásait alkalmaztuk a HGF stratégiai tervezésünk felépítésére.

1. ábra: A HGF stratégiai tervezésének folyamata, Forrás: Bajmócy 2011, p.146

A plusz egy lépés lényegében a folyamat beindítása, egy olyan munkacsoport felállítása, amely képes aztán előrevinni a tervezési és végrehajtási folyamatot. Amennyiben a HGF munkacsoportja szervezetileg az önkormányzathoz tartozik, úgy várható lesz az önkormányzati szempontok dominanciája, a partnerség csorbulása. Éppen ezért célszerű, ha már a munkacsoportban képviseltetik magukat a HGF legfontosabb szereplői körei. (Bajmócy, 2011)

A helyi gazdaságfejlesztés közvetve, vagy közvetetten a helyi szereplők (és esetenként más térségek egyes szereplőinek) széles körét érinti. Ugyanakkor a stratégiaalkotás folyamata során csak egy szűkebb kör képes hatékonyan megjeleníteni érdekeit, érdemben befolyásolni a folyamatokat. Éppen ezért a HGF kapcsán célszerű elkülöníteni a két kört, s az előbbit érintettnek², míg az utóbbit érdekeltnek (stakeholder)³ nevezzük. (Bajmócy, 2011) Alapvető demokratikus értéknek tekinthető a részvétel biztosítása azok számára is, akik a gyakorlatban nem rendelkeznek

² Mindazon szereplők, akikre a helyi gazdaságfejlesztés hatással lehet, valamely jogát, érdekét a helyi gazdaságfejlesztés érintheti. Máshogy fogalmazva: minden személy, személyek csoportja, vagy cég, szervezet, intézmény, amely kapcsolatba kerülhet a HGF tervezésével és végrehajtásával. (Forrás: Bajmócy, 2011)

³ Mindazon szereplők, akik befolyással bírhatnak a HGF stratégia megalkotására, vagy végrehajtására, a stratégia céljainak megvalósulására. (Forrás: Bajmócy, 2011)

érendekérvényesítő képességgel, de a folyamatok befolyással lehetnek mindennapi életükre. (Bajmócy, 2011). A HGF folyamatát kézbentartó munkacsoport vagy ügynökség feladata tehát az érintetti kör lehető legrészletesebb körű megszólítása. Az érintettekkel történő hatékony kommunikáció érdekében érdemes felépíteni egy kommunikációs stratégiát. (Bajmócy, 2011)

A mi esetünkben az érintettek azonosítása előzetes kutatásunkra alapozva (desk research) történt. Egy táblázatot készítettünk azokról az érintettekről, akiket kulcsfiguraként ítéltünk meg a Fehérgyarmati kistérség foglalkoztatási jellegű kihívásainak megoldásában.

Az egyes érdekeltek részvételi hajlandósága és képessége jelentős mértékben eltérhet. Bizonyos szakértői szempontok megértése, vagy a saját szempontjaink mások számára érthető megfogalmazása tanulást és időt igényelhet. Éppen ezért az érintetti szempontok megtárgyalása és becsatornázása során általában szükséges a folyamat „facilitálása”, amely alapvetően az ügynökség, vagy a munkacsoport feladata, és jelentős szerepet vállalhatnak benne egyes szakértők is. (Bajmócy, 2011).

A HGF stratégiai tervezése kapcsán a facilitátor elősegíti a problémák felismerését, a szereplők kommunikációját, a megoldási lehetőségek keresését. Ennek során szempontokat vet fel, vagy összegez, segíti a közös gondolkodást, de nem áll elő kész megoldásokkal, nem ő hozza meg a döntéseket. (Bajmócy, 2011)

A stratégiai tervezés során szükséges két alapvető kérdés tisztázása:

- pontosan kiket és mibe akarunk bevonni, és
- hogyan kívánjuk őket bevonni a folyamatokba.

A hatékony helyi gazdaságfejlesztésben minden lépésbe minden érintettet be akarunk vonni, de úgy, hogy ennek tényleges lehetőségeit teremtsük meg, amely nem eredményezi valamennyi szereplő tényleges részvételét.

A minket érintő döntések kialakításában és meghozatalában számos módon rész lehet venni. Helyi gazdaságfejlesztési munkacsoport és ügynökség felelőssége (bár a gyakorlatban inkább a helyi önkormányzat döntése), hogy a részvétel milyen fokozatát biztosítjuk az érintettek számára.

A részvétellel foglalkozó szakirodalom a sok területet és szereplőt érintő, komplex döntési helyzetek során (ahol ráadásul jelentős bizonytalansággal is szembe kell nézni)

mindenképpen a részvétel magas fokát megtestesítő folyamatok célszerűsége mellett érvel. (Bajmócy, 2011)

Az érdekeltek azonosítása után a helyzetelemzés a HGF stratégiai tervezésének folyamatában a következő lépés.

A helyzetfelmérés eredményeként – szerencsés esetben – egy igen nagy információhalmaz lesz birtokunkban, amely ebben a formájában még nem alkalmas a célkijelölés előkészítésére. Szükséges tehát a helyzetfelmérés során nyert információkat sűríteni, rendszerezni (helyzetelemzés). Erre két széles körben elterjedt megoldást kínálunk: a SWOT analízist, amely a kívánatos és nem kívánatos folyamatok elkülönítésére koncentrál, illetve a problémafa és célfa eszközt, amely a feltárt problémák közt keresi a logikai összefüggést. Mind a két módszer alkalmas a célkijelölés közvetlen megalapozására, de arra természetesen nem, hogy konkrétan ki is jelöljék azokat.

A SWOT elemzésnél nem ér véget a munkánk az erősségek, gyengeségek, lehetőségek és veszélyek feltérképezését követően. Érdemes mind a négy csoportból kiválasztani néhány tényezőt, melynek valóban komoly jelentőséget tulajdonítunk. Ezt követően párba kell állítanunk a tényezőket különösen a lehetőségekhez rendelhető erősségekre és a gyengeségekhez rendelhető veszélyekre. A stratégiai elemzésben különösen felértékelődnek azok a párok, ahol találunk olyan erősségeket, amelyek elősegíthetik a lehetőségek minél jobb kihasználását. Ezeket szoktuk „kulcs sikertényezőknek” nevezni. Ugyanekkor fokozott figyelmet kell fordítani az olyan veszélyekre is, melyek különösen felerősíthetik a gyengeségeinket. Ezeket szemléletesen „gyilkos faktorként” is emlegetik a napi gyakorlatban. Ezek ismeretében jelölhetjük ki a stratégiai tervek alapjául szolgáló kitörési pontokat. (Bajmócy, 2011)

A területi tervezés igen gyakran használt információsűrítő eszköze a problémafa és az abból származtatott célfa. Ennek során a problémák közötti ok-okozati viszonyokat keressük, amely aztán eligazítást adhat kezelésük mikéntjére is. Egy hármas tagolás már érdemi információkat szolgáltat, illetve lényegesen tudja támogatni a célhierarchia felállítását. A problémafa után következő elem a célfa. Módszertanilag nem kell mást tennünk, mint a problémafán szereplő negatív állításokat pozitív állításokká konvertálnunk olyan módon, hogy minden egyes elem az eredeti helyén maradjon. A transzformáció során ok-okozatból eszköz-cél lesz. (Bajmócy, 2011)

A SWOT elemzés során nyert „sikertényezők”, vagy a célfa elemei csak megalapozzák, de semmiképpen nem helyettesítik a stratégiai tervezés következő lépését, a célok kijelölését. Ráadásul mindkét fenti információ-sűrítő eszköz teret ad az elemzői szubjektivitásnak, azaz eltérő nézőpontú, különböző elméleti alapállással rendelkező szakértők vélhetőleg eltérő SWOT táblát, vagy problémafát készítenének ugyanazon helyzetelemzés alapján is. Éppen ezért a helyzetelemzés eredményeinek széles körű, nyílt megvitatása a stratégiai folyamat fontos állomását képezi. (Bajmóczy, 2011)

Dolgozatunkban a stratégiai tervezés folyamatai közül eddig jutunk el. Mind a SWOT analízist, mind a probléma- és célfa felhasználjuk arra, hogy jól használható javaslatokat tegyünk a Fehérgyarmati kistérség stratégiaalkotóinak. A teljességre törekedve folytatjuk a jó stratégiai tervezés meghatározásának következő lépéseivel.

A folyamat negyedik eleme a stratégia megalkotása. A tervezés talán egyik legérzékenyebb pontjáról van szó, mivel itt ütköznek legegységesebben a különböző érdekek. Éppen ezért ezt egy többlépcsős tanulási folyamatként kell kezelni, amely során az egészen tág alapelvektől jutunk el a konkrétan megfogalmazott célokig. A stratégiai dokumentum legáltalánosabb eleme a jövőkép, mely elérését segítik a megfogalmazott célok, melyeket egy célrendszerbe, célhierarchiába helyezünk el. Ez nem ritkán időtávot is jelölhet. A stratégia alkotás során alapvetően három kérdés merülhet fel. Mi befolyásolja a célok kijelölését? Milyen célokat célszerű kijelölni? Ki fogadja el a körvonalazódó célokat? (Bajmóczy, 2011)

A tervezés ötödik lépcsője a stratégia végrehajtása, melynek sikerét a korábbi tevékenységek alapozzák meg. Akkor lehet igazán sikeres, ha széleskörű helyi partnerségen alapul, tehát a helyi szereplők elkötelezettek a célok elérése mellett. Fontos látni, hogy magvalósulás az egyes szereplők tevékenységeiből tevődik össze, ezért ha ezek a tevékenységek nem egy cél irányába mutatnak, akkor a stratégia nem lesz sikeres. Ugyanakkor, ha a résztvevők által folytatott tevékenységek összhangban vannak a célokkal, akkor felerősítik a szinergiákat. (Bajmóczy, 2011)

Az utolsó lépcsőfok a stratégia felülvizsgálata, mely számos szempont miatt fontos. Segít meghatározni, hogy milyen mértékben értük el céljainkat. Lehetőséget biztosít az időben szükséges korrekciók megtételére, segít nyomon követni a projekt előrehaladását, megmutatja az egyes célcsoportokra gyakorolt hatásait a projektnek, és igazolhatja további beavatkozások szükségességét. Két alapvető módja van: az értékelés, mely a folyamat egészének áttekintését jelenti és a célja a hatásvizsgálat, és a

monitoring, amely a folyamatos adatgyűjtésen alapszik, ami által a tevékenység előrehaladása menetközben vizsgálható. Ezek alapja az ún. mutatószámok (indikátorok) kiválasztása, meghatározása, mellyel mérhetővé tehetjük a hatásokat és az előrehaladást. (Bajmóczy, 2011)

A jól alkalmazott helyi gazdaságfejlesztésnek számos pozitív hatása van. Helyi vállalkozói tevékenységet generál, munkahelymegőrző és teremető szerepe van, mozgósítja a helyi közösségeket, bővíti az együttműködést, erősíti a helyi identitást, növeli a települések népességmegtartó erejét, javítja az élhetőséget és megújíthatja a város-vidék kapcsolatokat. (Czene - Ricz, 2010) Éppen ezért megfelelő formája lehet a leghátrányosabb helyzetű és periférikus térségek fejlesztésében.

3. Helyzetfeltárás

Helyzetelemzésünk két fő részből áll a másodlagos forrásokból származó, főként statisztikai adatok elemzéséből, illetve az elsődleges, főként személyes interjúkra épített elemzésből. A másodlagos források elemzésénél egy általánosabb képet kap az olvasó a kistérségről. Ezt azért tartjuk fontosnak, mert feltevésünk szerint a foglalkoztatás bővítése nem valósítható meg a helyi gazdaság fejlesztése nélkül. A helyi gazdaság pedig nemcsak az ország gazdaságától vagy belső és külső gazdasági erőforrásaitól, hanem a természeti rendszertől is függ. Mivel minden gazdaság egy nagyobb rendszer, a természeti rendszer része. Egy általános kép részletesebb megismerése elengedhetetlen a foglalkoztatási jellegű kihívások megértéséhez.

Miután a másodlagos adatok elemzésével képet kap az olvasó a kistérség általános helyzetéről, a következő alfejezetben a személyes interjúinkra, tapasztalatunkra alapozott foglalkoztatási kérdésekkel közvetlenül kapcsolatba hozott témákra koncentrálnunk, és adunk mélyebb elemzést a kistérség foglalkoztatási helyzetének egyes dimenzióiról.

3.1. A kistérség elemzése statisztikai adatokra alapozva

A másodlagos adatokra épülő helyzetfeltárást a mostanság igen népszerű környezeti, társadalmi és gazdasági csoportokba rendeztük. Az adatok csoportokba történő rendezésével az átláthatóságot kívántuk növelni. Emellett feltevésünk az, hogy a

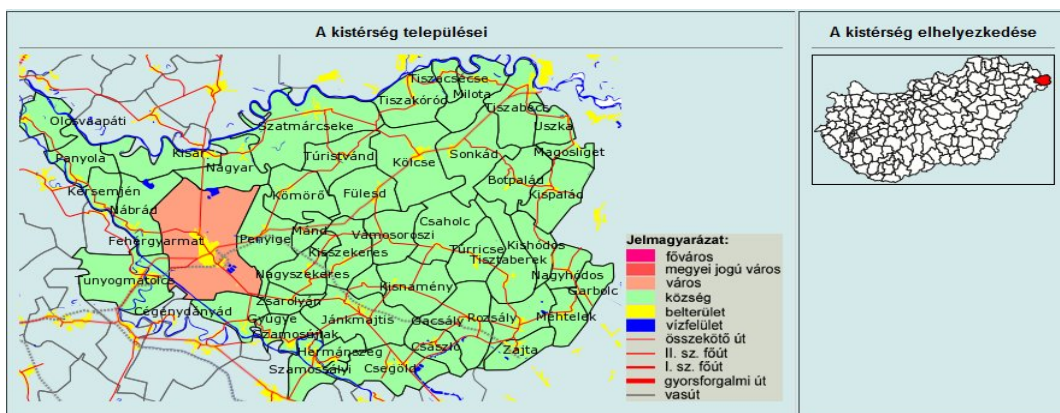
foglalkoztatottság bővítéséhez nem csak a gazdasági, hanem a társadalmi és a környezeti dimenzió számbavétele is szükséges.

3.1.1. A Fehérgyarmati kistérség környezeti adottságai

A térség környezeti adottságait két területről közelítettük meg. Az ember által létrehozott környezetet főleg a közlekedés szempontjából vizsgáltuk meg, a közúti és vasúti hálózatot kiemelve, hiszen a térség elhelyezkedése eléggé speciális. A természeti környezetnél főleg a mezőgazdaság szempontjából fontos adottságokat helyeztük középpontba, melyek közül a vízrajz kiemelt terület.

3.1.1.1. Ember által kialakított környezet

A térség megközelíthetősége jelentősen javult az elmúlt években, mivel az M3-as autópálya nemrég átadott szakasza Mátészalka közelében ér véget, ahonnan Fehérgyarmat könnyen elérhető. A térség útjai viszont leromlott állapotban vannak, rengeteg az úthiba, a kátyú, de aránylag minden település könnyen megközelíthető, nincsenek nagy kerülők és zsákfalvak. A legfrissebb hírek szerint azonban a Magyar Közút Nonprofit Zrt. megkezdte idén a felújítást, több mint 100 km-en fog megújulni a megye mellékúthálózata, a buszmegállók biztonságosabbá válnak, javulni fognak a közlekedési körülmények. (internet.kozut.hu)⁴

2. ábra: Fehérgyarmati kistérség elhelyezkedése Forrás: remek.vati.hu letöltés ideje: 2013-03-10

A vasútközlekedés Fehérgyarmatig megoldott, utána Zajtaig húzódik egy sín pár, ahol véget ér a vasútvonal. A határ ezt a közlekedési vonalat is félbe vágta, korábban egészen

⁴ <http://internet.kozut.hu/sajtoszoba/Lists/Mdiaoldal%20hrek/DispForm2.aspx?ID=505> Letöltés ideje:

Szatzmárnémetiig lehetett vonattal közlekedni. A többi település között buszjáratok járnak, viszonylag jól szervezett hálózattal, ám hiányos menetrenddel.

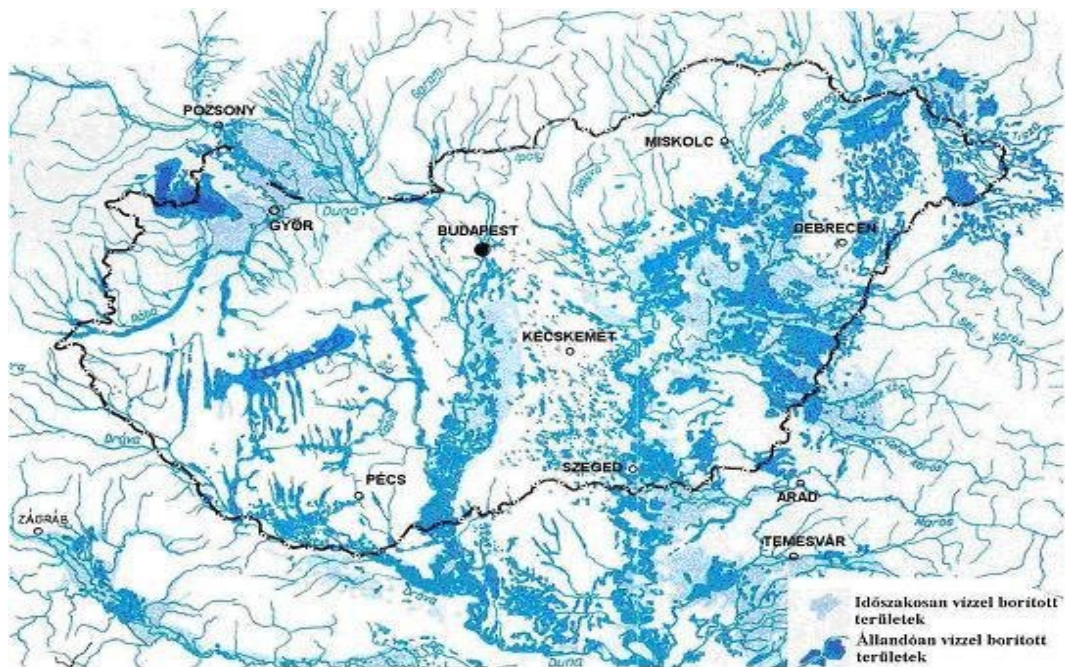
A kistérségben csak Tiszabecs rendelkezik határátkelővel, Ukrajna felé, de több településen is vezetne út a határ másik oldalára, az átkelő azonban zárva van, ezért a lakosoknak kerülőutat kell tenniük, hogy eljussanak a szomszédos országba. Zajta, Garbolc, Nagyhódos és Kispalád is rendelkezik a kiépített infrastruktúrával, de a határátkelők zárva vannak, vagy nincsenek is megépítve, így az utak a semmiben érnek véget.

3.1.1.2. Természet által kialakított környezet - Természetföldrajzi helyzete

A kistérség Szabolcs-Szatmár-Bereg megye és hazánk legkeletibb felén található meg, Romániával és Ukrajnával is határos. Az ország egyik legperiférikusabb területe, ezen kívül a megyén belül is távol esik a nagyobb városoktól.

A térség a Tisza és Szamos közötti homokháton fekszik, folyókkal erősen átszőtt területen, itt folyik keresztül a Túr és az Öreg-Túr is. Országosan is egyedülálló a vízrajzi helyzete, mivel a Szamos és a Tisza is itt lép be az országba. A sok vízfolyás miatt gyakori problémát okoz az árvíz, és a belvíz, ezért sok helyen húzódnak gátak és töltések. A hatalmas vízgyűjtő területekkel rendelkező folyók miatt a kistérség igen erősen függ az időjárási tényezőktől, a meteorológiai eseményektől. Bár kiemelkedő mennyiségű víz található itt, azonban a belépő vizek nagy része továbbfolyik, egyre nagyobb sebességgel, árvíz esetén mindig nagyobb tetőzési értékekkel. A korábban létrehozott vízelvezető csatornák mára tönkrementek, illetve túl nagyra vannak

méretezve, a vízgazdálkodás nem alkalmazkodik az adottságokhoz.

3. ábra: Magyarország vízrajza a folyószabályozások előtt Forrás: terport.hu letöltés ideje: 2013-03-20

Ahogy a fenti képen látható, a folyószabályozások előtt a terület nagy része állandóan vízzel borított volt, ezen ok miatt a talajtakaró gyenge minőségű, öntéstalaj, mely kevésbé alkalmas szántóművelésre. A térség művelés alatt álló területei mellett állattartásra alkalmas legelők, kaszálók találhatóak meg elszórtan, korábbi területük azonban mára jelentősen lecsökkent.

A természetvédelmi területek aránya a térségben elég magas, a földterületek több mint 30%-a a Szatmár-Beregi Tájvédelmi Körzet része, amely összesen 22.685 hektáron terül el. 2010-ben megalakult a Szatmár-Beregi Natúrpark, amelynek összesen 67 szatmári és beregi település a tagja. A Natúrpark célja a fenntartható fejlődés elvére épülő komplex területfejlesztés. A parkot kiterjedt fás legelők, tölgyesek, mocsarak, kaszálók alkotják. A park célja a nagy múlttal rendelkező állattartás és gyümölcstermesztés (alma, szilva) hagyományainak megőrzése. (szatmarbereg.hu)⁵

3.1.2. A Fehérgyarmati kistérség társadalmi helyzete

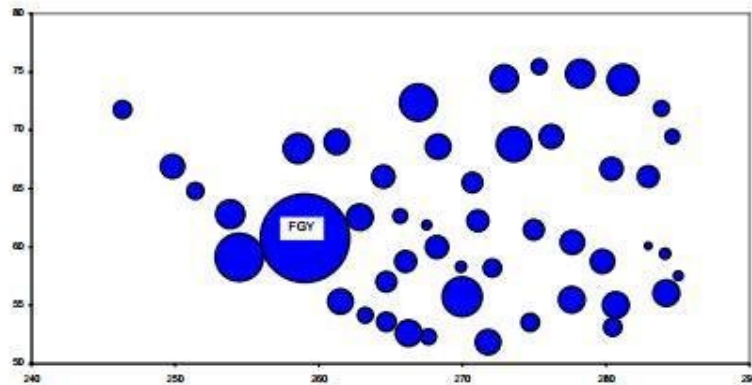
A Fehérgyarmati kistérség társadalmi helyzetét a demográfia és migráció, illetve a foglalkoztatottság adataival tartottuk legcélszerűbbnek jellemezni. Minden terület gazdasági fejlettségét a társadalmi input határozza meg. Az a társadalmi input,

⁵ www.szatmarbereg.hu letöltés ideje: 2013-03-02

amelynek - véleményünk szerint - legfőbb összetevője a népesség kora és összetétele, illetve a régióba vagy a régióból történő elvándorlás tendenciája. A foglalkoztatottságra mintegy a régió gazdasági fejlettségét jellemző indikátorra tekintünk.

3.1.2.1. Demográfia és migráció

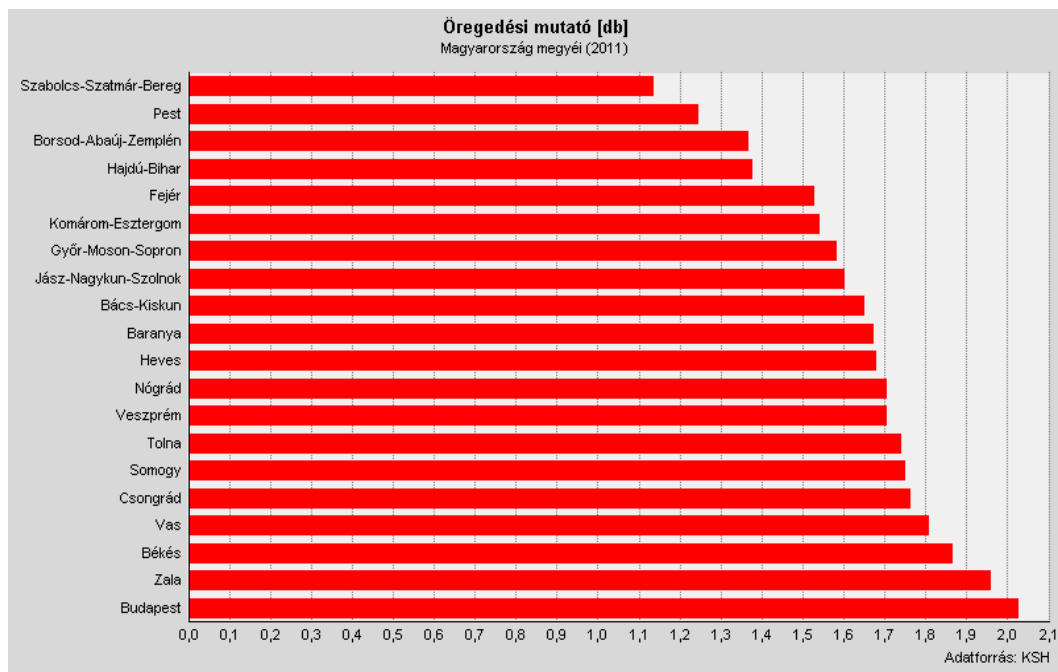
A kistérség lakónépessége a 2010. dec. 31-ei népszámlálás adatai szerint: 36 781 fő, területe 703 km². A kistérség 49 településéből 43 kedvezményezett. E 43 település mind társadalmi- gazdasági szempontból elmaradott, mind pedig a foglalkoztatottságot illetően.

4. ábra: Népesség megoszlása a kistérségben Forrás:terport.hu letöltés ideje: 2013-02-15

A népesség megoszlása egyenlőtlen. A kistérség egyetlen városában Fehérgyarmaton a lakónépesség 8322 fő. A térség urbanizációs szintje alacsony, 20-21 %, Fehérgyarmat saját gazdasági erejéhez képest túl nagy háttérrel rendelkezik, ezt mutatja a grafikon is. A kistérség központját követő legnagyobb népességű település Tunyogmatolcs, mindössze 2670 fővel. 1000 főnél többet számlál még öt település a kistérségben Jánkmajtis, Kisar, Kölcse, Szatmárcseke és Tiszabecs. Legkisebb települése Kishódos törpefalu 95 főt számlál, viszont a térség nem szűkölködik aprófalvakból sem (17 darab).

A kistérségben a lakónépesség számának változása 1998-2008-as időintervallumot tekintve sem mutat kedvező képet számunkra. A Fehérgyarmati kistérségben a lakónépesség mintegy 10%-kal csökkent az 1998-2008 közötti időszakban. Ez a csökkenés mind az országos szintű (2%-os csökkenés a lakónépességben), mind a régiós (Észak-Alföld lakónépessége 5,5 %-kal csökkent), de még a megyei (6%-os csökkenés a lakónépességben) átlagnál is jóval nagyobb.

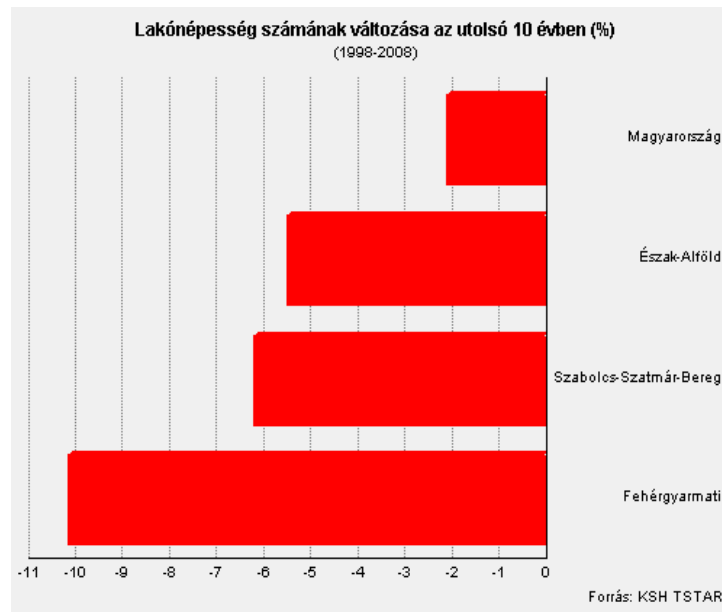
5. ábra: Öregedési mutatók megyénként, Forrás: KSH TSTAR Letöltés ideje: 2013-03-09

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye öregedési mutatója a legalacsonyabb az ország többi megyéjéhez képest. A kistérség demográfiai összetételében a Fehérgyarmati kistérségben a cigányság aránya lényegesen alacsonyabb, mint az Encsi vagy az Edelényi kistérségben, azonban érdemes lenne egy G. Fekete Éva kutatásához hasonlóságot is elvégezni. A lakosság csökkenése, összetételének változására terepgyakorlatunk során véltünk felfedezni hasonlóságot az alábbi csoportosítással, azonban ennek részletes és reprezentatív vizsgálatára további kutatásra lenne szükség. A kiemelkedő jelentőségű demográfiai tendenciákat figyelembe véve a G. Fekete Éva által megvizsgált térség (Borsod-Abaúj-Zemplén megyében) településeit a következőképpen csoportosíthatjuk (G. Fekete, 2004):

- 1 A növekvő lakónépességű, fiatalodó településeken általában alacsony iskolai végzettségű, többségében cigány népesség koncentrálódik, a munkanélküliségi és inaktivitási ráta nagyon magas (erre kevés példát véltünk felfedezni a Fehérgyarmati kistérségben végzett terepgyakorlatunk során).
- 2 Kétpólusú települési társadalmakban az idősek és a fiatalok egyaránt nagyon magas aránya jellemző. Ezeken a településeken együtt/egymás mellett él az előregedő nem cigány lakosság a fiatalodó cigány népességgel (Terepgyakorlatunk során láttunk erre utaló jeleket).

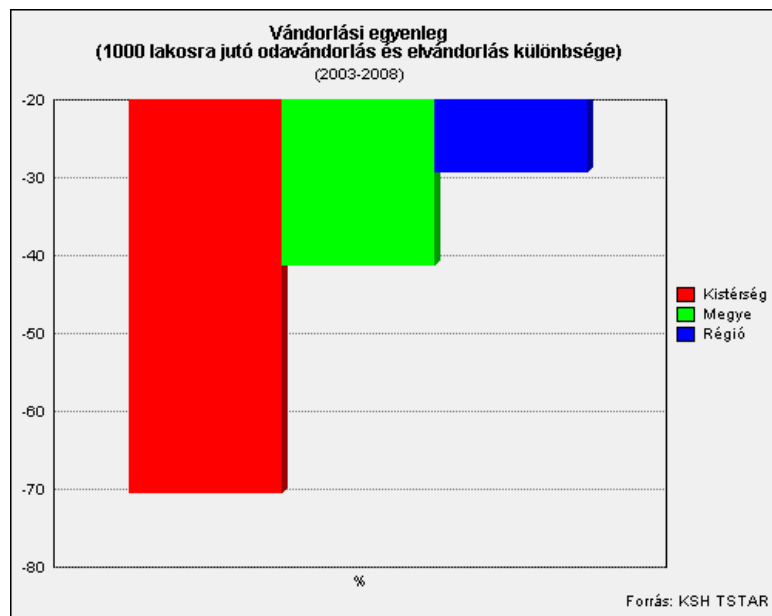
- 3 Az előregedő települések között általában száz fő alatti törpefalvakat találunk, ahol már csak nyugdíjasok élnek (A Fehérgyarmati kistérség csak egy 100 fő alatti törpefaluuval rendelkezik, (Pl. Kishódos, Nemesborzova-a roma kisebbség aránya alacsony és a térség adófizetőinek számadataiból következtetve az aktív népesség is alacsony).

Érdemes lenne a Fehérgyarmati kistérségben is egy hasonló kutatást elvégezni.

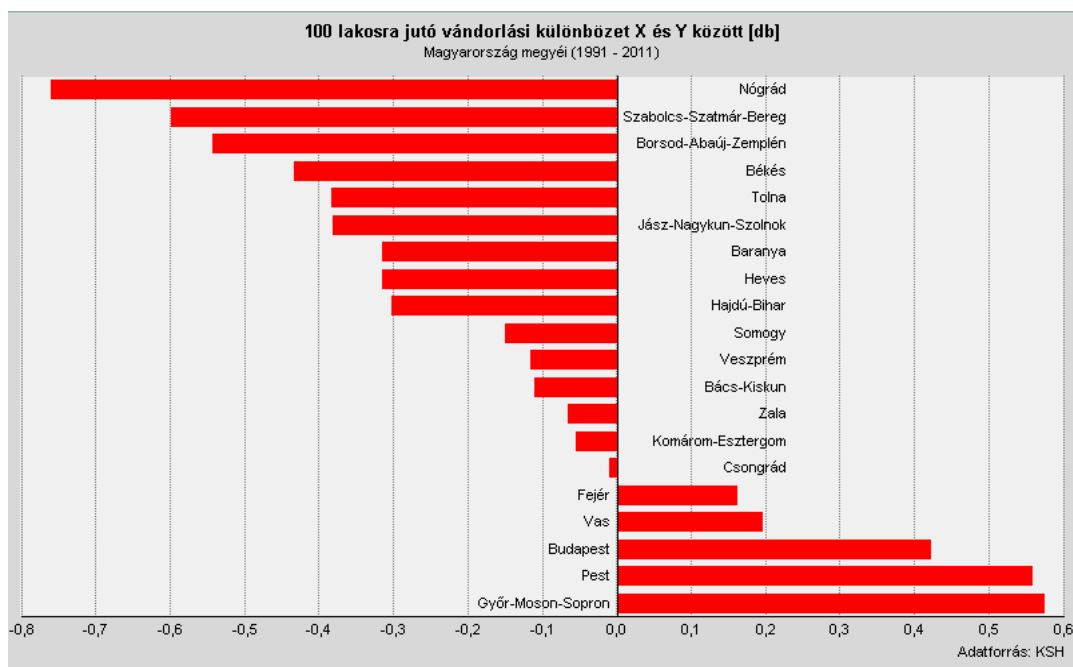

6.ábra: Lakónépesség számának változása az utolsó 10 évben, Forrás: KSH TSTAR Letöltés ideje: 2013-03-09

A Fehérgyarmati kistérség 2003 és 2008 között mért vándorlási egyenleg tekintetében is mélyen a régiós (29 fő elvándorlása) és megyei (40 fő elvándorlása) átlag alatt van. A kistérség vándorlási egyenlege az 5 év leforgása alatt mintegy 70 fővel csökkent.

7. ábra: Vándorlási egyenleg, Forrás: KSH TSTAR letöltés ideje: 2013-03-11

8. ábra: 100 lakosra jutó vándorlási különbözet, Forrás: KSH letöltés ideje: 2013-03-09

A fenti, részletesebb, megyéket is tételesen felsoroló diagram a 100 lakosra jutó vándorlási különbözetről sem mutat kedvező képet a Fehérgyarmati kistérségnek otthont adó Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéről. 20 év adataival számolva (1991-2011) a megye vándorlási mérlege igen negatív képet mutat. A 100 lakosra jutó vándorlási különbözet 20 év alatt -0,6, tehát összességében inkább elhagyták a megyét, mint ide

költöztek volna. Egyetlen megye (Nógrád) van, amelynek rosszabbak lennének a vándorlási különbözet mutatói Szabolcs-Szatmár-Bereg megyénél.

3.1.2.2. Foglalkoztatottság

A kistérség 43 települése országos átlagot jelentősen meghaladó munkanélküliséggel van sújtva. A munkanélküliségi ráta a 2003-2008-as időintervallumban sem szolgál biztató adatokkal számunkra. Az 5 év alatt 2008-ban volt a legmagasabb, 22,5 %, ekkor a megyei ráta 15 %, a régiós 11 %, míg az országos csupán 7,5 %-os volt. (Forrás: KSH TSTAR)

A 2008-as REMEK adatbázisából szerzett adatoknál azonban frissebbeket is találtunk, hiszen lehetőségünk nyílt a TeIR regisztrációhoz kötött adatbázisát is használni. Az alábbi grafikont, ami a kistérségben a 100 munkaképes lakosra jutó regisztrált munkanélküliek számának változását mutatja be innen töltöttük le. A grafikon szerint a kistérségben a munkanélküliségi ráta⁶ a 2008-as évet követően tovább emelkedett és elérte tetőpontját 2009-ben, a 26%-ot. 2010-re a 2002-2009 tartó 7 év folyamatos növekedését követően csökkent a munkanélküliségi ráta 1%-kal.

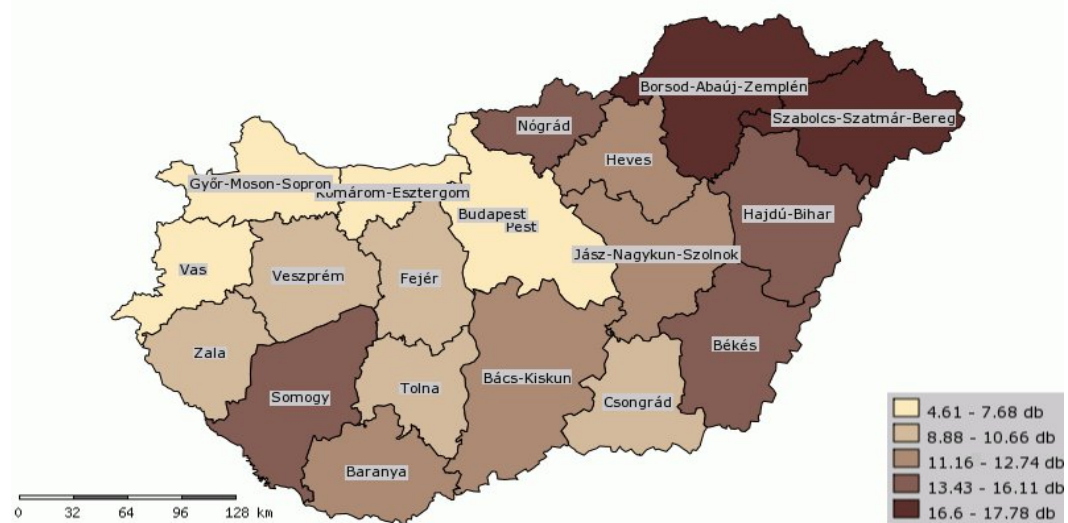
9. ábra: Munkanélküliek számának változása, Forrás: KSH letöltés ideje: 2013-03-11

2010-nél frissebb adatunk nincs, azonban a Fehérgyarmati kistérség munkaügyi központjának munkatársa azt nyilatkozta, hogy a munkaügyi központ munkatársai igen leterheltek, a munkanélküliek nagy számának köszönhetően. A napi teendők ellátásán kívül a munkaügyi központban nincs kapacitásuk a dolgozóknak bármilyen más a

⁶ A munkanélküliségi ráta nem más, mint a munkanélküliek számának és a munkaerő-állománynak a hányadosa, százalékos formában kifejezve.

munkakörükhöz szigorúan nem kapcsolódó tevékenység ellátására. Arra következtettünk tehát, hogy a munkanélküliségi helyzet nem javult a kistérségben. Amint azt az alábbi térképen is láthatjuk, 2010-ben Szabolcs-Szatmár-Bereg és Borsod-Abaúj-Zemplén megye az, ahol a legmagasabb a munkanélküliség aránya az országban.

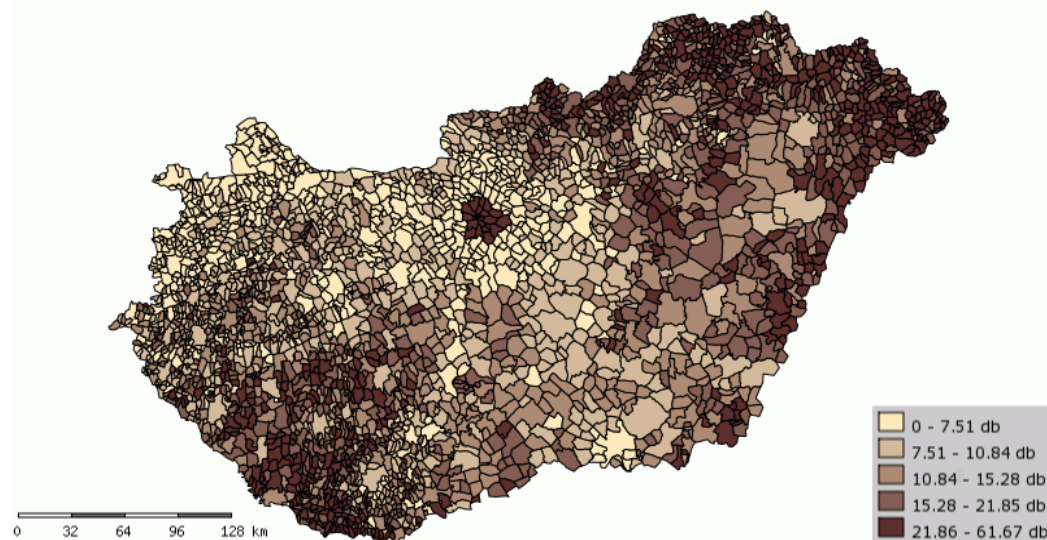
100 munkaképes korú lakosra jutó regisztrált munkanélküliek száma [Adatforrás: KSH]
Magyarország megyéi (2010)

10. ábra: Munkanélküliség országos alakulása Forrás:KSH letöltés ideje: 2013-03-11

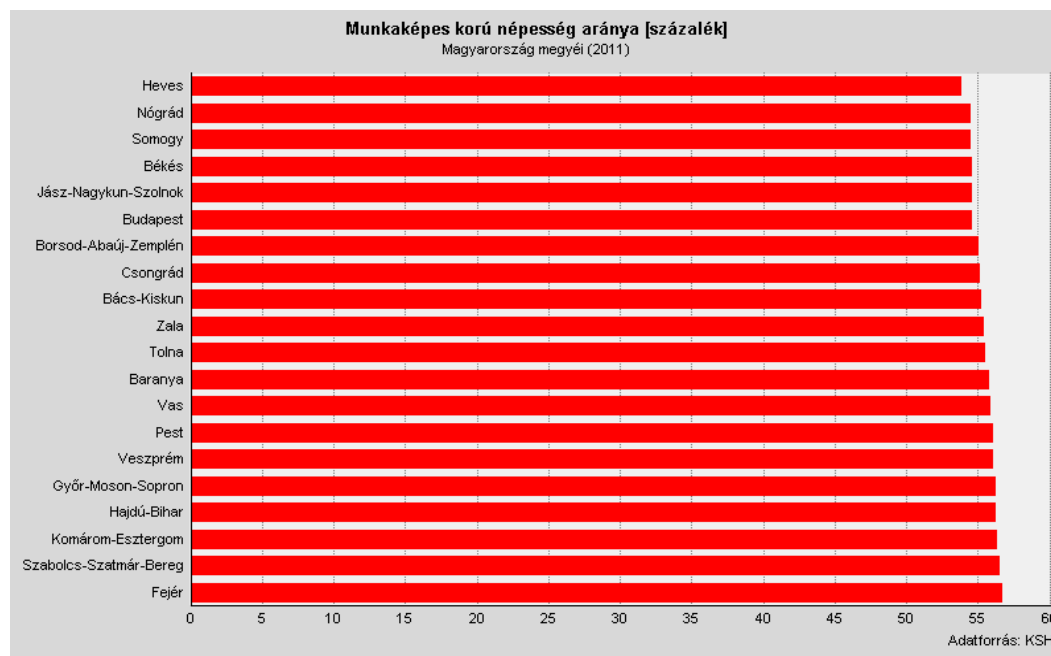
Ha azonban alaposabban lefúrunk az adatokba (amint azt az alábbi térkép is szemlélteti), akkor láthatjuk, hogy Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében sem egységes a munkanélküliség aránya. Vannak olyan területek, ahol magasabb és vannak olyan területek, ahol alacsonyabb ez az arány. Ha megkeressük a térképen a Fehérgyarmati kistérség településeit, akkor azt láthatjuk, hogy ezeken a településeken a munkanélküliség aránya magasabb, mint a megye többi részén. Ennek az lehet az oka, hogy ezek a települések igen nehezen megközelíthetőek (az M3-as autópálya Mátészalkáig való megépítésének köszönhetően könnyebben megközelíthetőek ezek a területek közúton, viszont vasúton továbbra is nehéz eljutni a Fehérgyarmati kistérség legtöbb településére).

100 munkaképes korú lakosra jutó regisztrált munkanélküliek száma [Adatforrás: KSH]
Magyarország települései (2010)

11. ábra: Munkanélküliség településenkénti alakulása Forrás: KSH letöltés ideje: 2013-03-10

Amint az a következő grafikonról is leolvasható, a munkaképes korú népesség aránya az országban Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a második legmagasabb, 55,95%.

12. ábra: Munkaképes korú népesség aránya Forrás: KSH letöltés ideje: 2013-03-10

A munkaképes korú népesség nagy aránya akár lehetőség is lehet olyan vállalkozások számára, amelyek munkaigényes termelést kívánnak megvalósítani a kistérségben. A minőségi, kézzel vagy manufaktúrákban készített termékek, vagy a mezőgazdaság alkalmas foglalkoztatója lehet a bőségesen rendelkezésre álló munkaerőnek. Ha

azonban a munkaképes korú népesség aránya magas munkanélküliségi rátával párosul, akkor igencsak rossz helyzetben van a kistérség. Ebben az esetben a munkaképes korú népesség amellett, hogy nem képes elegendő járulékot termelni amelyből a felosztó-kirovó elv alapján a nyugdíjasokat eltartani képes lenne, újabb segélyek felvételére kényszerül, ezzel pedig regionális szinten teljes mértékben fenntarthatatlanná válik. (Természetesen a nyugdíjakat is, mint a segélyeket a központi költségvetésből finanszírozza az állam, véleményünk szerint azonban annál egészségesebb egy régió, minél kevésbé szorul rá elviekben a redisztribúcióra).

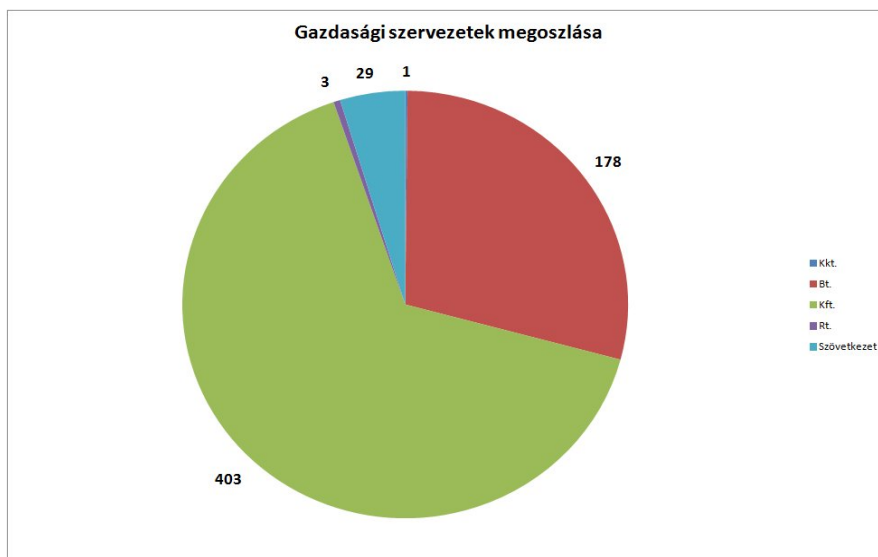
3.1.3. A Fehérgyarmati kistérség gazdasági helyzete

A térség gazdaságát elhelyezkedése miatt mindig is a perifériális jelleg jellemezte. Távol esett a nagyobb városoktól és nagy ipari központoktól, igazi központját, Szatmárnémetit pedig 1920-ban elvesztette. Fekvésének azonban voltak pozitívumai is, mégpedig a „záhonyi kapu”, és a múlt rendszerben a keleti piacok közelsége. Mindebből adódóan a mezőgazdaság volt, és meghatározó ma is a térségben.

A rendszerváltozás sokkja itt hatványozódva jelentkezett, hiszen a mai szemszögből ítélve kedvezőtlen földrajzi fekvéséből származó egyetlen előnyét, hogy közel volt – az akkor még jelentős potenciállal bíró keleti piacokhoz – elvesztette. Az új gazdasági rendszer vérkeringésébe nem sikerült bekapcsolódnia, mivel nem rendelkezik semmilyen olyan előnnyel, amelyet egy gazdálkodó szervezet máshol (közelebb bármihez) nem kapna meg.

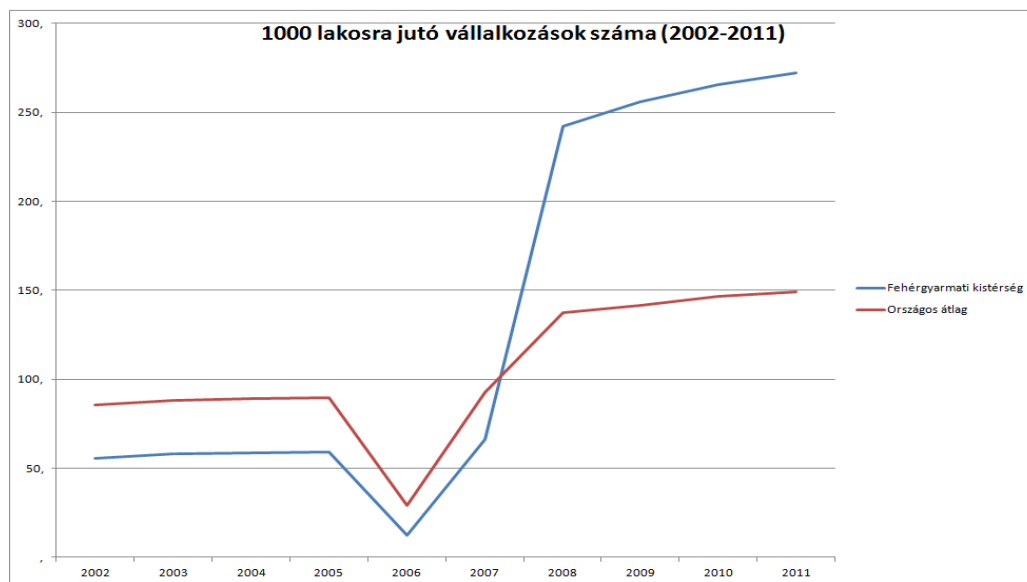
Ugyanakkor megjegyzendő, hogy jelenleg is fontos szerepet játszik a helyi gazdaság életében a román és ukrán határok közelsége. Románia felé, EU tagságának hatására egyre több termék vándorol. Többnyire az alma talál román vevőkre, bár feldolgozása már a határ túloldalán történik, így a nagyobb hozzáadott érték már máshol keletkezik.

A KSH adatai szerint 2011-ben a kistérségben 10 667 regisztrált vállalkozás működött, melynek meghatározó többsége, pontosan 10 028 db egyéni vállalkozások voltak. A többi gazdasági szervezet megoszlását az 13. ábra mutatja. Jelentős a korlátozott felelősségű társaságként működő szervezetek száma (403), illetve a betéti társaságként működőké (178). Ezen kívül 29 szövetkezet is tevékenykedik a kistérségben.

13. ábra: Gazdasági szervezetek megoszlása, Forrás: VÁTI, saját szerkesztés

Az ezer lakosra jutó vállalkozások száma a Fehérgyarmati kistérségben 272. Ez a szám jelentősen meghaladja, mind az országos (163), mind a regionális (165) és mind a megyei (191) szintet, sőt a második legnagyobb érték az országban. Ennek oka valószínűleg a térségbe befolyt nagy mennyiségű források. A 2007-es évben tapasztalható óriási növekedést valószínűsíthetően a 2007-ben megkezdődött Kis és Középvállalkozások Fejlesztési Stratégiája idézte elő. Ugyanakkor érdekes lehet a növekedés további vizsgálata, hiszen következtetéseinkben nem vagyunk száz százalékban biztosak, például, hogy mi lett a sorsa ezeknek a vállalkozásoknak, milyen céllal jöttek létre stb.

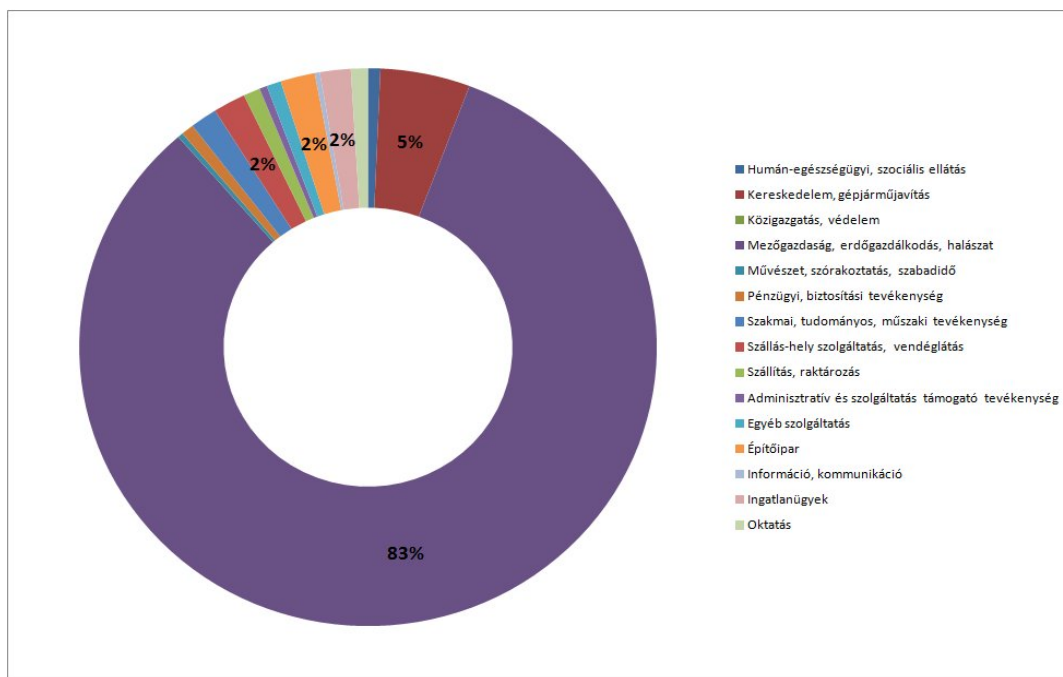

14. ábra: Vállalkozások számának változása a kistérségben, Forrás: VÁTI, saját szerkeztés

A vállalkozások számában nem mutatkozik jelentős koncentráció a központnak számító Fehérgyarmaton, ez annak köszönhető, hogy a mezőgazdaság a legjelentősebb gazdasági tevékenység. A mezőgazdaságban a gyümölcsstermesztés és a szántóföldi növénytermesztés jelenik meg meghatározó ágaként. A gyümölcsnek nagy hagyománya van itt és a környezeti adottságok is ideálisak ehhez. Legjellemzőbb növények az alma, a szilva és a dió. A rendszerváltás előtt a tágabb térség adta az ország almatermelésének felét, nagyrészt szovjet exportra, viszont jelenleg is fontos szerepet játszik a helyiek életében. De talán nem annyira, mint az országszerte híres szatmári („nemtudom”) szilva.

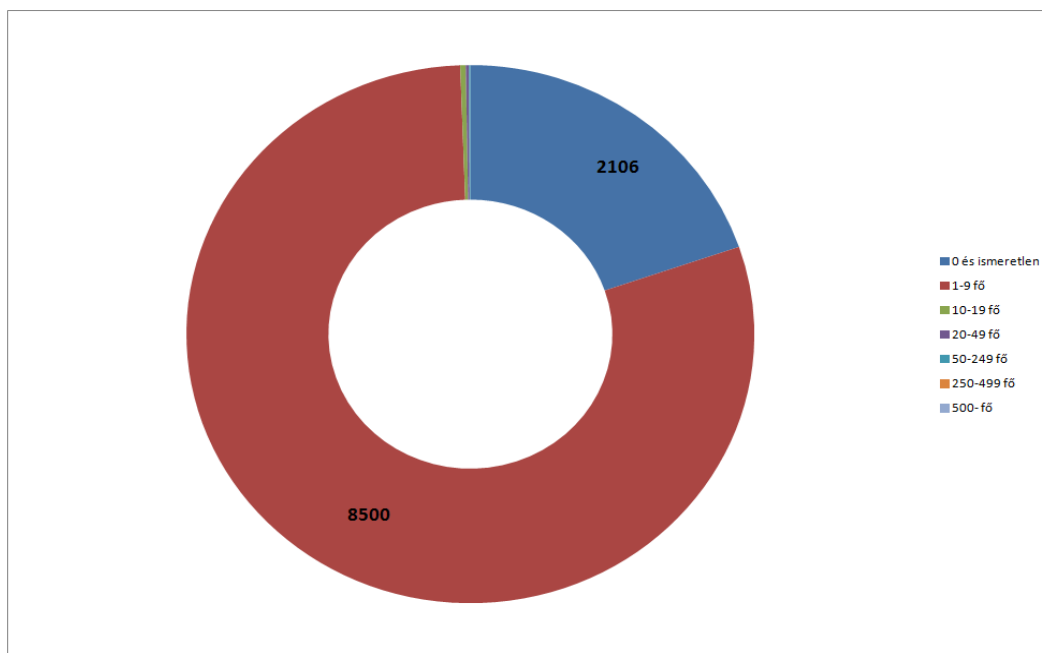
A növénytermesztésben jellemző a gabonafélék (őszi búza, kukorica), és a növényolajai kultúrák (napraforgó, repce) termesztése. Arányuk a teljes termelésből 65-70%, ugyanakkor a táji adottságok nem ideálisak előállításukhoz. Az itteni föld leginkább a gyümölcsnek és a legeltetésnek kedvez, azonban az állattartás manapság sajnos nem kifizetődő, ezért nem is jelentős.

A további gazdasági tevékenységek közül még a kereskedelem és gépjárműjavítás (a vállalkozások 5%-a), az ingatlanügyek (2%), a szállás-hely szolgáltatás, vendéglátás (2%) és az építőipar (2%) nemzetgazdasági ágak említésre méltóak a térségben.

15. ábra: Vállalkozások ágazatonkénti megoszlása, Forrás: VÁTI, saját szerkeztés

Méreteit tekintve a legtöbb vállalkozás (8500) nem foglalkoztat 9 főnél több embert, ez az egyéni vállalkozások túlsúlyának köszönhető. A közepes vállalkozások a térségben elhanyagolható nagyságrendet képviselnek, a 10-19 főt foglalkoztatók 33-an, a 20-49 főt foglalkoztatók 19-en, az 50-249 főt foglalkoztatók 8-an vannak. A nagyvállalkozások gyakorlatilag hiányoznak innen, maximum 500 főt foglalkoztató vállalat csak egy van. Fontos ugyanakkor megjegyeznünk, hogy a statisztikai adatokban 2106 vállalkozás foglalkoztatási adatai ismeretlenek.

16. ábra: Vállalkozások méretenkénti megoszlása, Forrás: VÁTI, saját szerkesztés

A térségbe 2004 és 2011 között összesen 247 európai uniós nyertes pályázat született, amely összértéke meghaladja a 14,5 milliárd forintot. Ebből a támogatások mértéke több mint 11 milliárd forint volt, ami átlagosan 75%-os támogatási arányt jelent. A pályázatok többsége agrár, illetve vidékfejlesztési témájú volt. A legnagyobb összegű projektek nagyrészt iskolák és művelődési házak, valamint egy kórház felújítását célozták, ezenkívül megvalósult szennyvízközmű kiépítése és az Öreg-Túr rehabilitációjának I. üteme.

3.2. A kistérség elemzése a helyzetfeltáró interjúkra alapozva

Az elsődleges forrásból nyert adatainkra építve 7 különböző, a foglalkoztatás bővítése szempontjából jelentős témát határoztunk meg:

- 1 A közmunka szerepe a foglalkoztatásban
- 2 A roma népesség szegregációja és a foglalkoztatottság közötti kapcsolatok
- 3 A közösségi élet szerepe a helyi munkaerő vonzásában és megtartásában
- 4 A piacra lépés korlátainak szerepe egy helyi kisvállalkozás életében
- 5 Az uniós pályázatok szerepe a gazdaságfejlesztésben
- 6 A háztáji gazdálkodás szerepe az önellátásban és az önfoglalkoztatásban
- 7 A feketegazdaság szerepe a foglalkoztatásban.

A fenti témák meghatározásánál engedjük, hogy az empirikus tapasztalatok vezessenek bennünket. Leginkább a kistérségben megszerzett információkra építettünk, részben azokra, melyeket a közvetlen érintettek is kiemeltek, részben pedig azokra, melyeket az interjúk elemzése után mi tartottunk fontosnak kiemelni. Építve előzetes elméleti vizsgálódásainkra az így meghatározott témákhoz kerestünk a feltételezéseinket alátámasztó vagy megkérdőjelező kutatásokat, véleményeket a vonatkozó szakirodalomból. Minden, az alábbiakban tárgyalandó téma ezért rövid elméleti felvezetéssel indul.

3.2.1. A közmunka szerepe a foglalkoztatásban

Elsőként a Fehérgyarmati kistérség 46 településén indult el 2011 végén a Start közmunkaprogram, ami jelenleg is az egyik legnagyobb foglalkoztató a térségben.

A közfoglalkoztatás eredetileg a köz érdekét szolgáló állami-önkormányzati feladatok, fejlesztések (utak, vízművek, védművek, stb.) közös költségei munkával való megváltásának kerete volt. Mindig azokban a korszakokban kapott nagyobb hangsúlyt, melyekben a korábbi gazdasági rendszer átalakulóban volt, s az átmenet ideje alatt keletkezett munkaerő-piaci kereslet-kínálati egyensúly, valamint az ennek következtében kialakult jövedelemhiány kikényszerítette a központi hatalom beavatkozását. Ilyenkor a nincstelenek, jövedelemnélküliek, a változás következtében a korábbi munkaerő-piaci pozícióikból kiszorultak foglalkoztatása két szempontból is közérdeknek bizonyult: egyfelől a közösségi feladatok érintettekre eső részének ellátása, másfelől az önfenntartás lehetőségének biztosítása, s így a közösség tehermentesítése miatt. Emellett fontos szerepe volt a közmunkának a szegény rétegek lefoglalásában és fegyelmezésében. (Csoba, 2010)

A Start, a közfoglalkoztatás rendszerének új eleme, amelynek keretén belül foglalkoztatottak a településeken felmerülő legkülönbözőbb közfeladatok ellátását végzik, többek között mezőgazdasági munkákat, belvízelvezetési feladatokat, földutak rendbetételét, a közúthálózat javítását, illegális hulladéklerakó helyek felszámolását, és még sok minden mást is. A községek pályázat útján nyerhetnek forrást a program megvalósítására.

A közmunkaprogram révén munkához és fizetéshez juthatnak azok az emberek, akik korábban munkanélküliek voltak és segélyből éltek. A cél tehát a “segély helyett munkát” elv érvényesítése. Az elv elméleti alapja, hogy elvileg a munkanélküli segély

csökkenti a munkavállalási hajlandóságot, azáltal, hogy munkavégzés nélkül biztosítja a megélhetést. Ez a hatás azonban ellensúlyozható együttműködési elvárásokkal, és az ezekhez kapcsolt szankciókkal (Scharle, 2011). Az ilyen szigorúbb szabályozás, például a segély közmunkához kötése, ösztönzőleg hat, melyet empirikus kutatások is igazolnak (OECD, 2007 és Bódis, 2004).

Azon kívül, hogy a résztvevők a segély összegének dupláját kereshetik meg, mellyel javulhat életminőségük, visszavezeti vagy megtartja az embereket a munka világában, legalábbis a cél ez volna. A dolgozók oktatásokon is részt vehetnek, és bővíthetik tudásukat, melyet később a munkaerőpiacon hasznosíthatnak. Ráadásul az önkormányzatoknak közfeladataik ellátásához plusz erőforrásokhoz jutnak.

A rendszer úgy működik, hogy minden regisztrált álláskeresőnek a munkanélküli járadékra való jogosultság lejárta után felajánlanak közmunka lehetőséget, a munkakereső pedig választhat, hogy elfogadja azt, vagy inkább ismét a munkaerőpiacra visszatérve próbálkozik az álláskereséssel. A szakképesítést és középfokú végzettséget nem igénylő munkák esetében a havi munkabér összege bruttó 71.800 forint.

Sajnos a helyi gazdaság fejletlensége és a munkalehetőségek hiánya miatt a kistérségben a legnagyobb, sőt sok helyütt az egyedüli foglalkoztatók a települési önkormányzatok. A program eredményessége tapasztalataink szerint nagymértékben függ az önkormányzatoktól, akik a munkát megszervezik.

A munkaszervezés iskolapéldája Rozsály, ahol a rendszer olajozott gépezetként működik. Az önkormányzat nem alkalmaz "látszat foglalkoztatást", azaz csak akkor vesz fel embereket, ha tud is nekik érdemi munkát adni. A falu gazdaságában tavasztól őszig így 70 embert tudnak foglalkoztatni. Többnyire mezőgazdasági munkákat végeznek, de a faluban például közmunka keretében találkoztunk bolti eladóval is. Még ekkora mértékű foglalkoztatás mellett is mintegy 60 fő állástalan ember él a településen. Az itt dolgozóknak meg kell felelniük szigorúan a közösség magatartási normáinak, úgymint munkavégzés közben nem lehet cáromkodni, egymást ugratni, tétlenkedni, alkoholt fogyasztani, és el kell végezni a kiszabott munkát. Amennyiben valaki nem felel meg a normáknak, az nem kap többé esélyt arra, hogy legközelebb részt vegyen a programban. A falu teljes eszközparkjához is bárki hozzáférhet, ha szüksége van valamilyen szerszámmra. Ugyanakkor, ha valaki bármiben szándékosan kárt tesz vagy eltulajdonít, akkor ugyanúgy nem lesz lehetősége később az önkormányzatnál állást találnia. A hosszú évek során itt kialakult szabályok eredményeként a közmunkában

foglalkoztatottak meghatározó többsége visszatérő, akik nagy szorgalommal és munkamorállal rendelkeznek, példát állítva az önhibából állástalanoknak.

Rozsályon a közmunkaprogram keretében rengeteg tevékenység valósult meg az utóbbi években: a saját gazdaságukban a közétkeztetéshez szükséges alapanyagok nagy részét előállítják. Működtetik az egész gazdaságot, melyben a szántóföldi gazdálkodás mellett található gyümölcsös, kertészet, sertéstelep. Saját boltot üzemeltetnek. Vágóhidat működtetnek. Rendben tartják a falut. Betonoszlopokat és térköveket gyártanak. Gépparkot működtetnek. Kialakítottak egy halastavat. Felépítettek több közösségi teret, azaz kemencés házat, szabadtéri színpadot. Mindezekon túl pedig rengeteg további tervük van a falu és a közösség gazdagítására.

Rozsály ellenpéldája a szomszédos település Gacsály, ahol a helyiek beszámolóí szerint a közmunka nem kellőképpen szervezett, az emberek nem végeznek értékteremtő munkát, és sokszor tétlenek. Ugyanakkor a rozsályi modellt példának tekintik, amit szeretnének lehetőségeikhez mérten átvenni.

A panyolaiak is pozitívan nyilatkoztak a Start-ról, szerintük jó kitörési lehetőség. A településen 40 fő dolgozik ebben a foglalkoztatási formában, akiknek megpróbálnak minél értelmesebb munkát adni. A munkások egyharmada visszatérő, megbízható, ők kapják a "jó" munkákat. A többiek általában napszámos idénymunkákból élnek, ezek hiányában kerülnek olykor az önkormányzathoz, de a polgármester szerint ők kevésbé szeretnek dolgozni.

Sokan sokféleképp bírálják a közfoglalkoztatás e formáját. Bírálatként szokták felhozni, hogy az önkormányzat hatáskörébe helyezett foglalkoztatáspolitikai kiszolgáltatottá teszi a támogatottakat, és tág teret enged a helyi önkényeskedésnek. (Kertesi, 2005) Hosszú távra bebetonozza azokat a viszonyokat, amelyeket feloldani volt hivatott. Vagy éppen sokszor nem valós szükségleteket elégít ki, nem hatékony, finanszírozása a költségvetést terheli, ezért hosszabb távon nem életképes munkahelyeket teremt (Munkácsy, 2013). A közmunkaprogram megítélése nem volt feladata kutatásunknak, ugyanakkor azt tapasztaltuk, hogy hatalmas lehetőséget jelent a térség számára, és valószínűleg találhatók még benne kiaknázatlan potenciálok, továbbfejlesztési lehetőségek, melyek által jobbra lehetne tenni a rendszert. Ugyanakkor kérdéses, hogy mennyire lehet egy ilyen program önfenntartó, illetve hogy mennyire tudja eredeti célját, vagyis a munkanélküliek visszavezetését a munkaerőpiacra, elérni. Ennek vizsgálata, azonban kívül esik dolgozatunk központi témáján.

3.2.2. A roma népesség társadalomba történő integrációja és a foglalkoztatottság közötti kapcsolatok

A roma népesség szegregációja köthető foglalkoztatottságuk körüli rendezetlen helyzethez. A rendszerváltást megelőzően szinte teljes foglalkoztatás volt Magyarországon, mely kedvezően hatott a romák és magyar nemzetiségűek kapcsolatára. A rendszerváltozás bő öt évében a roma népesség foglalkoztatása rendkívüli módon összeomlott. 1993-ra a korábban foglalkoztatottak fele elvesztette az állását, és nem mutatott jel arra, hogy a munkaerőpiacról kiszorult és az újonnan piacra lépő generációk képesek lennének ezen a helyzeten változtatni. A magyarországi munkaerőpiac 1995 óta alapvető változásokon ment keresztül. A gazdasági növekedés a kilencvenes évek második felében megindult, majd az átmenet véget ért. A gazdaság megújulása lassan növekvő foglalkoztatást eredményezett. Ám a foglalkoztatás szerkezeti átrendeződése nem kedvezett az alacsonyabb iskolázottságú népességnek: az iskolázatlan – a 8 osztálynál magasabb végzettséggel nem rendelkező – munkaerő foglalkoztatási részesedése 1995 és 2004 között tíz százalékkal visszaesett (Kertesi, 2005). Kertesi Gábor a 2005-ben a Szociológiai szemlében megjelent írásában azt vizsgálja, hogy az ezredvégre stabilizálódott munkaerőpiacon milyen állapot stabilizálódott a romák számára. A tanulmány arra a kérdésre keresi a választ, hogy hogyan fest a romák helyzete a velük összehasonlítható átlagos magyar dolgozók helyzetéhez képest.

Kertesi reprezentatív mérési adatokra alapozó vizsgálatában bebizonyította, hogy a romák foglalkoztatási instabilitása szélsőségesen nagy, és hogy ez az instabilitás alapvetően keresleti okokra vezethető vissza. E keresleti okok között pedig kiemelten fontos szerepet tulajdonít a hazai jóléti rendszer mára megszilárdult működési gyakorlatának.

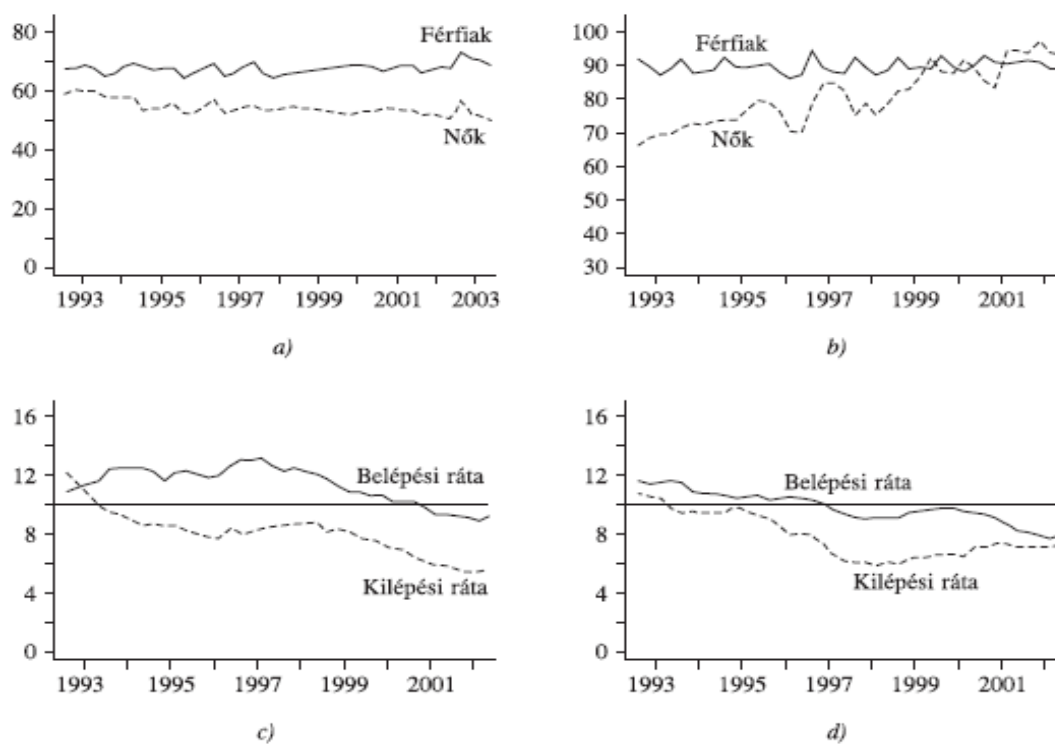
A romák állásainak jelentős mértékű instabilitása több okra vezethető vissza:

- A foglalkoztatottak közül a magasabb állásvesztési rátákkal jellemezhető 8 osztályos végzettségűek, illetve a férfiak vannak túlsúlyban.
- A romák 40%-a olyan foglalkoztatásokban dolgozik (szakképzetlen mezőgazdasági, fizikai, illetve építőipari és egyéb segédmunkás), ahol nem éri nagy veszteség a munkaadót, ha alkalmazottját lecseréli egy másik tetszőleges dolgozóval.

- A roma foglalkoztatás instabilitásának egy igen komoly forrása a költségvetésből finanszírozott, „jóléti típusú” foglalkoztatási formák (a közhasznú munka, a közmunka, illetve a közcélú munka) egyre jelentősebb térhódítása, és igen nagy súlya a hazai cigányság foglalkoztatásában.

Az ezredfordulóra stabilizálódott egy rendkívül alacsony (30 százalék körüli) foglalkoztatási szint, mely szélsőségesen magas (25-30 százalék körüli) cserélődési rátával párosult. E – harmadik világra jellemző mértékű – foglalkoztatási instabilitás fenntartásában komoly része van a magyar foglalkoztatáspolitikának, mely súlyos költségvetési összegekkel működteti az ezt a helyzetet évről évre újratermelő támogatási rendszereket.

Azt gondolhatnánk, hogy ez a foglalkoztatási minta teljesen általános Magyarországon az alacsony iskolázottságú népesség körében. Ez azonban nincs így.

17. ábra: Az alacsony iskolázottságú (legfeljebb nyolc osztályt végzett), 15–49 éves népesség foglalkoztatási helyzete 1993–2003 között, Forrás: Kertesi 2005, p.73.

A fenti ábra – a roma népesség helyzetéhez képest – döbbenetes mértékű különbségekről tanúskodik. A foglalkoztatottak aránya több mint kétszerese a romákénak. Az állások alapvetően stabilak: az ezredforduló éveire (1999–2003) mindkét nem esetében a 90 százalékot elérte azon állások aránya, amelyek legalább egy

egész éven át tartanak. Alacsony iskolázottságú népességről lévén szó, itt is viszonylag magasak a kilépési és belépési ráták (magas a cserélődési mutató), a romák adatával összehasonlítva azonban igen jelentősek a különbségek. Megint csak az ezredforduló utáni állapotot alapul véve: az alacsony iskolázottságú átlagos magyar népesség állásainak instabilitását jelző éves állásvesztési és állásba lépési ráták értéke, mindkét nem esetében alatta marad a 10 százaléknak. Ezzel szemben ugyanezt a mutatót a roma népesség esetében átlagosan két és félszer – háromszor akkorára (25-30 százalékosra) becsülhetjük ugyanezekre az évekre. A romák helyzete nemcsak a tekintetben lényegesen rosszabb a velük összehasonlíthatóan alacsony iskolázottságú átlagos magyar állampolgár helyzetéhez képest, hogy munkához jutási esélyeik a kontrolcsoport esélyeinek felét sem érik el, de a tekintetben is, hogy tipikus állásaik csaknem háromszor annyira instabilnak tekinthetők, mint a velük nagyjából azonos képzettségű átlagos magyar munkavállaló állásai.

A Fehérgyarmati kistérség vizsgált településeiben különböző példákkal találkoztunk a roma népesség társadalomba történő integrációjának mértékét illetően. Más-más arányban élnek romák a kistérség településein, illetve más-más a viszony a roma és nem roma nemzetiségű lakosságnak. A vizsgált települések közül hármat emelnénk ki:

- Panyola,
- Rozsály és
- Gacsály

Mind a három település más-más szempontból érdekes, és attól függetlenül, hogy kutatásunk kvalitatív jellegű (azaz nem nagymintás, általánosítható kutatás) volt, hisszük, hogy érdekes és hasznos információval szolgál a roma népesség társadalmi integrációja különböző szintjeinek vizsgálatában.

Panyola lakosságának 99%-a magyar nemzetiségűnek, míg 1%-a cigány nemzetiségűnek vallotta magát a 2001-es népszámláláson (KSH⁷). Panyola polgármesterének elmondása szerint a településen mindössze 2 roma család él. A lakosság kevésbé elfogadó a roma lakosságot illetően, ellenzik az újabb roma családok letelepülését a térségben.

⁷ <http://www.ksh.hu/nepszamlalas/> letöltés dátuma: 2013-02-15

A közoktatásban Panyolán magasabb a romák aránya, mint a településen. A község egyetlen, 30 fő befogadására alkalmas óvodát üzemeltet. A körzeti feladatokat is ellátó községi óvoda egy csoporttal működik, a létszám 30 fő, fele mégis cigány származású. Ennek az az oka, hogy Panyola több környező települést is ellát, és ezeken a településeken, Panyolával ellentétben, 20-30% a roma lakosok aránya. A roma lakosok korfája pedig fiatalodó.

A foglalkoztatás tekintetében alacsony a roma foglalkoztatottak aránya, ám ez nem jelenti azt, hogy a munkamorál jobb lenne, mint a környező településeken, ahol magasabb a roma lakosság aránya. A település legnagyobb foglalkoztatója az önkormányzat, amely a Start közmunka program keretein belül igyekszik minél több embernek munkát adni. Jelenleg 40 fő dolgozik a programban. A közmunkások $\frac{1}{3}$ -a állandó jelleggel dolgozik az önkormányzatnak, konyhán illetve takarítanak. A fennmaradó $\frac{2}{3}$ -a a közmunkásoknak, azonban nem állandó foglalkoztatott. Ők is munkanélküliek, alkalmi munkákból élnek. A polgármester nehezményezte, hogy ezek az emberek nem élnek a közmunka adta lehetőségekkel. Nem jelentkeznék önként, hogy szeretnének munkát vállalni, sok esetben külön kell keresni őket egy-egy lehetőséggel.

Rozsályon egészen más a helyzet a cigányság arányát és a mikroközösségben elfoglalt szerepét illetően. A roma lakosság aránya a településen 20% és itt a magyar⁸ lakosság elfogadó a roma lakosságot illetően.

Az integráció már a közoktatásban kezdődik. A tanulók 50%-a roma etnikumú, azonban a konfliktusok nem jellemzőek a romák és nem romák között. A rozsályi Maróthy Általános Iskola igazgatója szerint a roma tanulók integrációja jól megvalósul a rozsályi közoktatásban. A kialakult konfliktusokat nem a diákok hovatartozása, hanem egyéb tényezők határozzák meg.

„A virtuskodás megy, főleg 7-8-ban. Ezeket megpróbáljuk kordában tartani, focihatnak. Egymást is visszafogják a gyerekek. Ha még több cigány is dolgozna az iskolában, akkor jobb lenne, mert ők sokkal hatékonyabbak a fegyelmezésben. Nekik jobban szót fogadnak a gyerekek, hozzájuk könnyebben odamennek panaszkodni, ha baj van, és az ő kritikájukat könnyebben el is fogadják.”

⁸ Magyar lakosság alatt a magyar népesség kisebbségeket nem tartalmazó részét értjük. Tisztában vagyunk vele, hogy a roma kisebbség is a magyar lakosság része, azonban nem találtunk olyan fogalmat, amivel különbséget tehetnénk a roma kisebbség és nem kisebbségi társadalom között.

Egy konkrét példát is felhoz a helyi általános iskola igazgatója a roma diákok integrálására: Tiszaberekből 7-8 diák érkezett 14 évesen a rozsályi általános iskolába. Az újonnan érkező diákok még az alsós tanulmányaikat folytatták, így kilógtak a sorból, fegyelmezésük kihívást jelentett. Az iskola úgy oldotta meg ezt a helyzetet, hogy a helyi cigányönkormányzattól kértek önkéntes felügyelőket, akik maguk is a cigány kisebbséghez tartoznak, így jobban elfogadták a fiatal diákok az ő szavaikat.

A foglalkoztatás tekintetében is hatékonyabban alakult ki a roma etnikumúak integrációja, mint Panyola (vagy Gacsály) esetén. A gazdaság operatív vezetőjének elmondása szerint - a cigány kisebbség és magyar többség között nem mutatkozik meg szegregáció. A foglalkoztató-foglalkoztatott szintjén mindenkit a teljesítménye alapján ismernek el vagy feddnek meg, tehát nem történik negatív, sem pozitív diszkrimináció semmilyen szociális szempontot illetően. A foglalkoztatott-foglalkoztatotti szinten pedig a munkatársak azzal dolgoznak szívesen, akinek jó a teljesítménye.

Újabb pozitív példákkal szolgál a roma népesség hatékonyabb integrációjára a Rozsály Községért Jóléti Szolgálat Helyi Alapítvány kurátora. Az alapítvány által működtetett szociális boltban többen vásárolnak a romák közül mióta 2 fő cigány eladót is foglalkoztat az alapítvány. Az alapítványnál hisznek abban, hogy minden településnek, ahol cigányok is élnek szüksége van cigány papokra, tanárookra, irodai dolgozókra. Látogatásunkkor volt szerencsénk egy fiatallal találkozni, aki egy rozsályi cigány családból származik és jelenleg önkéntes munkában könyvelő az alapítványnál. Fehérgyarmaton végezte el a szakközépiskolát, ahol könyvelést tanult és az alapítvány kurátorának elmondása szerint hosszú távon terveznek vele, hiszen nagyon jó munkaerő, "jól bánt a számokkal".

A szomszédos településen, Gacsályon a roma népesség aránya közel azonos Rozsályéhoz, azonban itt nem alakult ki a roma népesség olyan szintű integrációja, mint Rozsályon. A helyiekkel készített interjúink alapján azt tapasztaltuk, hogy a roma népességet teszik a megye jelenlegi rossz gazdasági helyzetéért felelőssé. Azt gondolják, hogyha nem lenne a térségben roma lakosság, akkor nem is lenne gazdasági jellegű probléma. Az egyik gacsályi lakos, egy 400 ha-os gazdaság tulajdonosa, azonban azzal érvelt, hogy a jelenlegi kialakult helyzet a romák integrációjával kapcsolatban 50 éve alakult ki, romák pedig közel 800 éve élnek Magyarországon. Véleménye szerint a kialakult helyzet a rendszerváltás előtti kényszerű teljes foglalkoztatás, illetve a túlságosan erősen sikeredett szociális háló eredménye. A

keszthelyi Georgikon Egyetemen végzett gazda meggyőződése szerint, ha nem lett volna ilyen erős a szociális háló, továbbá nem támogatták volna olyan nagymértékű segélyekkel a gyermekvállalást és a nagycsaládosokat, akkor nem alakult volna ki a jelenlegi helyzet a cigányság-magyarságot illetően.

3.2.3 A közösségi élet szerepe a helyi munkaerő vonzásában és megtartásában

A közösségi élet egy ennyire aprófalvas térségben nagy hatással van a mindennapi életre, főleg a munkaerő esetében. A térség leszakadó helyzete miatt az elvándorlás egyre jelentősebb tényező, a fiatalok helyben tartásához pedig nagy szükség van a munkalehetőség melletti egyéb elfoglaltságokra, melyek a nagyobb településeken mindig megtalálhatóak.

Az egyes kezdeményezések mindig máshogyan közelítenek a közösség megteremtése felé, de azt el lehet mondani, hogy mára minden szférában fontos elemmé vált a közösségi élet előremozdítása. A vizsgált térségben, egy ennyire periférián lévő területen pedig minden fejlesztési programnak figyelembe kell vennie a társadalmi kohéziót.

A gazdaságfejlesztés nem jöhet létre közösség építése nélkül, a közösségfejlesztés megalapozza a vidékfejlesztési programok sikerességét. (Kovács, 2002)

Rozsály szerepében a közösségi életnek igen meghatározó szerepe van. Mivel az önkormányzat a legnagyobb foglalkoztató, ahogy a legtöbb környékbeli településen, az ő irányításukkal zajlik a legtöbb közösségi program. A legtöbb ilyen mozgalom alulról kezdődött, nem egy felső döntés hatására alakultak meg a különböző helyi egyesületek. A közösségfejlesztés egy alapfeltétele az alulról történő építkezés, együttműködve a helyi vezetőkkel. (Kovács, 2002)

A legtöbb helybéli tagja legalább egy csoportnak, legyen szó néptáncról, sakkról, asztaliteniszről. Egy falu életében, ahol ennyire nagy szerepe van az egymásra utaltságnak, egy elköltözésben igen erős visszatartó tényező lehet a többszörös kötődés a szülőhelyhez. Ha csupán a munka egy adott helyhez a lakosokat, akkor egy elvándorláshoz szükséges döntést könnyebben meghoz. Rozsály polgármestere említette meg, hogy a községben a fiatalok nagy része visszatér, informatikusként is el tudott helyezkedni egy pályakezdő a helyi teleházban, a tanárok pedig előszeretettel jönnek vissza szülőfalujukba a felsőoktatás után. Persze vannak olyan szakmák, ahol nem tudnak állást garantálni, a mérnöki területeken például ilyenek.

Egy ilyen aprófalvas térségben az egymásra utaltság egyre erősebb, és akkor lehet igazán jól működő munkakapcsolatot létrehozni, ha a közösség egy aktív tagját választja ki a vezető a munkaszervezés megalkotására. (Kuczi, 2010) A közmunka program keretében sokszor megjelenik a munkavégzés hanyag módja, nem megfelelő koncentráció, félbemaradt feladatok. A közösségi élet is sokat javíthat azonban, mondta Rozsály polgármestere. Az ottani erős közösség kinézi a nem megfelelően dolgozókat, mindenkit a figyelmesebb munkavégzésre ösztönöz. Az egyes csoportok vezetője mindig közülük kerül ki, akinek befolyása van, tudja ösztönözni a többi munkást. Ha valaki nem vesz részt az önkormányzat által szervezett közmunkák valamelyikében, és nincs más állása, akkor szinte ki van közösítve, míg más településeken a dolgozó embereket nézik le. Ezt a hozzáállást szintén a szoros kohézió okozza, mely már fiatal korban kialakul. Példaként említette meg a polgármester, hogy a pünkösdi ünnepség után másnapra visszahívta a fiatalokat takarítani, és nekik az együtt végzett munka nagyobb örömet okozott, mint az előző esti mulatság.

Panyola esetében csak a lakosság egy része tart össze, itt jelen van a tipikus elutasító (bár csak a helyiek kis százalékánál észrevehető) hozzáállás a betelepülők felé, de ez megosztja a falubelieket. Míg egy részük barátként tekint a már közel 10 éve itt élő interjú alanyainkra, és segítik integrációjukat, vannak, akik számára soha nem lesznek elfogadott helyi lakosok. Panyola egyik sikertörténete a minden nyáron megrendezett Panyolafeszt, melyre neves előadóművészek érkeznek, és a helyi termékek garmadája vonul fel, egy gyönyörű környezetben, a Szamos partján. Ennek köszönhetően már több, városi fiatal is költözött ebbe a faluba, ahol igyekeznek megteremtteni a közösséget, programokat szerveznek, a forráshiány azonban megnehezíti törekvéseiket.

Gacsályon nagyon negatívan festették le a helyi életet, szerintük este mindenki otthon ül bezárkózva, szinte alig van kommunikáció a lakosok között. A szomszédos Rozsályról ők is elmondták, hogy nagyon jó közösség alakult ki, és mindenki részesének érzi magát. Ezen a településen azonban nem alakultak ki ilyen csoportok, az embereknek pedig lenne rá igényük.

A közösségépítés folyamatos, a fejlődő településeken számos erőfeszítést láthattunk, míg a lemaradó falvak itt is gondokkal küzdenek, vagyis láthattuk azt, amit a szakirodalom is említ, szinte kéz a kézben történik a közösségfejlesztés és területfejlesztés.

3.2.4. A piacra lépés korlátainak szerepe a helyi kisvállalkozások életében

Az alábbi fejezetben a piacra lépés korlátainak szemléltetésére mutatunk be két példát a kkv szektorból és a mezőgazdaságból.

A helyi gazdaságfejlesztés tudatos beavatkozás a gazdasági folyamatokba, helyi erőforrásokra építve, helyi elkötelezettséggel, a külső szereplők csak átmeneti részvételével. A legismertebb eszköze a helyi termék előállítása, helyi vállalkozások fejlesztése. (Czene - Ricz, 2010)

A területről származó termékeket vizsgálva, a helyipiac.hu⁹ weboldalt tanulmányozva felfigyeltünk egy ásványvízzel foglalkozó vállalkozásra, amely Milota külterületén található.

Sajnos azonban rengeteg problémával szembesültünk, ami bizonyos szinten általános a kis helyi vállalkozások esetében. A piac globális, ezért igen erős a verseny, az immobil tényezőhöz – például Milota esetében a kúthoz - könnyen telepíthetők a mobil eszközök. A piaci szereplők közti együttműködés, információcsere gyorsan zajlik. (Lengyel, 2010)

A volt TSZ-üzem épületében üzemel, jelenleg csak időszakosan, az ásványvízüzem. Tulajdonosa elmondta, hogy 2007-ben szikvíz készítésével és forgalmazásával indult el a családi vállalkozás, majd 2010-ben egy sikeres fúrás eredményeképp 60 méteres mélységből feltörő vizet kezdtek palackozni. A kútból kifolyó vizet kezelés nélkül, azonnal lehet palackozni, nem igényel semmiféle utólagos tisztítást. A lehetőségek nagyon jók, hiszen 600 liter a percenkénti felszínre jutó víz mennyisége, a palackozó pedig óránként 1000 üveg töltésére képes. A palackozás 0,5 literes, 1,5 literes, 2 literes, és 19 literes ballonokba történik, szénsavmentes, szénsavas és oxigénnel dúsított formában, így többféle igényt is képesek kielégíteni.

A hazai piacon azonban nem sikeres a vállalkozás, mivel a jelenlegi termékek közé nem tud betörni a Milotai Ásványvíz. A tulajdonos hosszasan fejtette ki a termék előnyét, az alacsony ásványi anyag tartalmat, amely kedvezőbb élettani hatásokkal rendelkezik, mint a legtöbb piaci konkurens. Véleménye szerint nincs nagy különbség a jelenleg piacon szereplő termékek között, de az ő termékétől félnek a versenytársak, és nem engedik be maguk közé, mivel jelentősen eltér az összetétele. Minősége alapján élvonalbeli termék lehetne, ehelyett a szintén hasonló tulajdonságokkal rendelkező, ám

⁹ www.helyipiac.hu letöltés ideje: 2013-02-25

külföldi, jól ismert termékekért fizetünk háromszor, négyszer annyi pénzt, és támogatjuk más országok vállalkozásait.

Említette, hogy egy nagyáruház megkereste, készítsen saját márkás termékeket, olyan alacsony árat kínált fel azonban, amely a palackok beszerzésére lett volna csak elég. A csomagolóanyag Nyíregyházáról érkezik, 27 forintos palackonkénti ár mellé még fel kell számolni a szállítási költséget, így 30 forint egy palack ára. Az áruházlánc szinte önköltségi áron vette volna át a terméket, így nem lett volna kifizetődő az üzlet, ezért nem is jött létre az egyezés.

A hazai piacra való betörés problémája még, hogy nagyon erős az együttműködés a többi vállalat között, így a Milotai képtelen bejutni közéjük, noha egyre többször a figyelem középpontjába kerül az ásványi anyag tartalom, mint piaci előnyt magában hordozó tényező.

A vállalkozó külföldi kapcsolatokat is igyekszik keresni, jelenleg a Közel-Kelet felé való nyitás van napirenden, korábban kiszállítottak nagyobb mennyiségű vizet, és a termékben semmiféle minőségromlás nem volt felfedezhető a szállítás után. Németországból is felkereste egy kereskedő a vállalkozást korábban, a kért mennyiség előállításához azonban nagyobb befektetésre lett volna szükség, de ezt nem volt képes biztosíték nélkül vállalni, így itt sem jött létre az üzlet.

Az üzem jelenleg áll, hiszen havi egy-két nap munkával képesek előállítani a szükséges mennyiséget, így a gépek jelenleg is csendben várnak egy nagyobb megrendelésre. Ha lenne megbízás, akár 15-20 embernek is munkát tudna biztosítani a cég, így azonban nem képes lehetőséget biztosítani a munkát kereső helyi lakosságnak. A környékbeli kereskedőknél elvétve megtalálhatjuk a termékeket, azonban a helybéli láncok üzleteiben már nem, hiszen ott is központi döntéshozatal választja ki a termékeket.

A 2 literes palackokba való töltés egy romániai kapcsolat miatt kezdődött el, talán sikerül nyitni a szomszédos országok felé, és kihasználni a földrajzi közelségüket. A 19 literes ballonok pedig irodákba, gyárakba, üzemekbe kerülnek, ahol nagy sikere van a terméknek. Jelenleg egy debreceni kereskedő próbál minél több helyre eljuttatni a termékből, remélve, hogy biztos piacra talál.

A legnagyobb probléma az, hogy a hazai termékek nincsenek kiemelve, elkülönítve a külföldi termékektől, jól láthatóan, hogy mindenki számára világos legyen, mi a hazai, és mi a külhoni. Az ásványvíz piaca folyamatosan növekszik, az emberek kosarába

mindig kerül egy-egy palackkal. Szükséges lenne kiemelni, hogy a víznek mekkora szerepe van az egészség megőrzésében, így a vásárlók talán figyelmesebben választanának a termékek közül, és a Milotai Ásványvíz is nagyobb sikereket érhetne el. Nemrégiben nyerte el a Szívbarát Termék címet a termék, ez szerepel is a címkén, és állandó ellenőrzések alatt állnak azóta, kiemelve a nátrium tartalmát.

A nehézségek nemcsak az ásványvíz piacán jelentkeznek, hanem a szikvizeket is érinti az erős konkurencia. Korábban egyedüli céggént domináns volt a környező falvakban, az utóbbi időben azonban egy fehérgyarmati vállalat is elindította autóját a térségben, ezzel mára a szikvíz forgalmazása is nullszaldóssá vált.

A mezőgazdaság, mint meghatározó tényezője a régióknak, is számtalan problémával küszködik, főleg az egyéni, családi gazdálkodókat érintve. A piacra jutás is nehézkes, sőt, a földhöz jutás is nehezzé vált mára, hiszen a nagygazdák minden területet igénybe vesznek. A piacra kijutva a termékek alacsony értékesítési ára, szinte mindenkinek gondot okoz, a késedelmes fizetésekkel együtt. (Csillag - Elek - Németh, 2001)

Főleg az uborkával foglalkozó gazdák említették az átvételi árakat, amelyek nagyon hektikusan változnak, legtöbbször a nyereség alig kézzelfogható, és a következő évhez szükséges beruházásokat évről-évre alig tudják összeszedni. Az egyre erősödő verseny miatt mind többen hagyják abba a termelést, adják bérbe területeiket, ezzel a hagyományok is elvesznek, a tudás nem adódik át.

A helyi gazdaságfejlesztés még nem képes minden iparágban, minden termék esetén hatékony megoldást nyújtani a problémák legyőzésére, az általunk kiragadott ásványvíz példája is ezt igazolja. A mezőgazdaság területét érintve a problémák könnyebben legyőzhetőek, a rozsályi szociális bolt példája (ld. 1. fejezet) is ezt mutatja, ahol a helyiek által termelt zöldségek-gyümölcsök elkülönítve találhatók meg, kiemelten kommunikálva, hogy a rozsályiak termesztették.

Természetesen nem reprezentatív a helyi kisvállalkozásokat érintő kutatásunk. Érdekes lenne megvizsgálni, hogy ezen a területen valóban több kisvállalkozás is szembekerül a piacra lépés nehézségeinek problematikájával.

3.2.5. Az uniós pályázatok szerepe a gazdaságfejlesztésben konkrét példák bemutatásával

A Szatmári ízek Háza Szociális Szövetkezet 2010 decemberében alakult, két térségi település, Panyola és Rozsály közös kezdeményezéseként. A két település azért fogott

össze, hogy a táj adottságait kihasználva, e tájegység gazdag gyümölcstermésére építve olyan gyümölcsfeldolgozó manufaktúrát hozzon létre Panyolán, amely egyszerre ad munkát e munkanélküliséggel küzdő vidéken, miközben a mai kor igényeihez igazodó, piacképes gyümölcstermékeket, szatmári lekvárokat és aszalványokat állít elő. E cél megvalósulását tette lehetővé a Társadalmi Megújulás Operatív Program (TÁMOP) keretében meghirdetett pályázat, melynek egyik kedvezményezettje 2011-ben a szövetkezet lett.

A 2011 októberében kezdődő 15 hónapos projekt lehetővé tette a szövetkezet számára 8 fő oktatással egybekötött alkalmazását. Munkavállalóik olyan tartós munkanélküliek, akik ezidáig nem találtak munkát a környéken. A projekt megvalósulása érdekében munkavállalóik csapatépítő tréningen, majd bizonyítványt adó gyümölcsfeldolgozó elméleti és gyakorlati képzésen vettek részt.

A pályázat lehetővé tette a szövetkezetnek otthont adó egykori panyolai parasztporta felújítását. Az épületben iroda, bolthelyiség, raktár, csomagoló helyiség, mosdó, valamint feldolgozó egység került kialakításra. A mintegy félhektáros kertben termő több mint 200 gyümölcsfa, valamint tagjaik saját terményei szolgálnak alapjául az itt készülő lekvároknak, aszalványoknak. A cél olyan piacképes termék létrehozása volt, amely a szatmári hagyományos lekvárfőzést és aszalást veszi alapul, de igyekszik mind csomagolásában, mind minőségében megfelelni a mai kor elvárásainak. Lekvárjaikat ezért hagyományos módon, kézi kavarással üstben készítik, cukor és tartósítószer hozzáadása nélkül. A lekvár elkészítése a szedéstől a címkézésig a csomagoláson át kézzel, manufaktúrális jelleggel történik. Az aszalás is hagyományos, fafűtéses aszalóban történik szintén a környéken termő gyümölcsök: szilva, alma, körte felhasználásával, tartósítószer hozzáadása nélkül (izekhaza.hu)¹⁰.

A szövetkezet tehát része egy nagyobb halmaznak, ahol több szervezet tevékenykedik. Egy központi egységnek tekinthető, ahol a tagok termelnek, a szövetkezet pedig értékesít.

A Szövetkezet jelenlegi célja eladásai növelése, hiszen az eladások jelentős növelése nélkül a szövetkezet a támogatás megszűnését követően képtelen lesz eltartani magát. Ennek okát a Szatmári Ízek Házának ötletgazdája és projektmenedzsere - abban látja, hogy sok esetben az EU-s pályázatok már a kiírásnál úgy vannak megfogalmazva, hogy

¹⁰ www.izekhaza.hu, letöltés ideje: 2013-03-17

a pénzügyi fenntarthatóság szinte megvalósíthatatlanná válik. Ezt az állítását arra alapozta, hogy e pályázat kiírásánál olyan feltételeket állítottak fel, amelyek megvalósítása igen nehézkessé teszi az újonnan létrejött szervezetek pénzügyi önállóságát a pályázati pénzek folyósítását követően. Ilyen feltétel volt, amit később eltöröltek, hogy a pályázó szervezet nem termelhet profitot működésének ideje alatt, ha pedig termel, akkor azt vissza kell fizetnie. Egy másik, a gazdasági önállóságot nehézkessé tevő tulajdonságát a TÁMOP pályázatoknak abban látja, hogy ezek a pályázatok a képzés fejlesztését és a foglalkoztatás, mint öncél megvalósítását tartják kiemelten fontosnak. Ezzel azért van probléma, mert a kötelezően a képzésre fordított pénzek és a foglalkoztatás, mint elsődleges gazdasági cél megvalósítására létrejött szervezetek csak rövid távú megoldást jelentenek a helyi foglalkoztatási problémák megoldására. A megoldás a kis- és középvállalkozások fejlesztésében lenne, hiszen ezek azok a gazdasági szereplők, amelyek képesek a hosszú távú foglalkoztatásra. A projektvezető véleménye szerint ezek a TÁMOP források nem hatékonyak a foglalkoztatás hosszú távú bővítésében, mert megfigyelhető, hogy azok a pályázatok sikeresek, amelyeket már működő gazdálkodók nyernek el, akik mögött van tőke és kialakult szervezet. Ők fejleszteni fognak, nem pedig még több embert foglalkoztatni és sokszor csak a pályázati kritériumok miatt alakulnak át szervezetként.

A pályázati rendszer tehát nem kedvez az új kezdeményezéseknek és új vállalkozások születésének, mivel például az újonnan létrejött szervezetek képtelenek lesznek a jövőben pénzügyileg fenntartani működésüket. A terepen megszerzett személyes tapasztalataink alapján kijelenthetjük, hogy a pályázati rendszer kifejezetten életidegen. Olyan, jól induló és előremutató kezdeményezések, mint a Szatmár-Beregi Natúrpark (5. fejezet) és a Szatmári Ízek Háza (3.2.5. fejezet) példái is ezt mutatják, ugyanis nem teremtik meg annak a feltételeit, hogy saját lábukra álljanak, ezáltal jövőbeli kilátásaik bizonytalanok. A pályázó szervezetek napról-napra, pályázatról-pályázatra élnek. Ez abból a szempontból nagyon veszélyes, hogy a jó ötlettel rendelkező, tenni akaró helyi értelmiség cselekvőképességét, kreativitását, optimizmusát és legrosszabb esetben az életét is felőrlik ezzel.

A pályázati rendszer visszásságairól Lányi András - Miért fenntarthatatlan, ami fenntartható? c. kötetében szereplő példák jól szemléltetik. A kötetben arról is olvashatunk, hogy a pályázatok, illetve a szervezet és a családi gazdaságok működtetése egyaránt nagy bürokratikus teherrel jár, az előírásokat olykor szinte

képtelenség teljesíteni, ahogy a helyiek fogalmaznak: „a papírozással megölik az embert”.

3.2.6. A háztáji gazdálkodás szerepe az önellátásban és az önfoglalkoztatásban

Mindenekelőtt a háztáji gazdaság fogalmát tartjuk érdemesnek tisztázni: A háztáji gazdaság a rendszerváltás előtt a termelőszövetkezeti tagok jövedelemkiegészítő gazdaságát jelentette, amely magába foglalta a személyes használatú háztáji földet és az egyéni tulajdonú állatállományt. A háztáji gazdaságok méretét az egyes termelőszövetkezetek alapszabályai rögzítették – betartva a törvényi előírásokat. A háztáji földek területe általában 1/2–3/4 hold lehetett és eleinte az állatállomány összetételét is meghatározták. A szocialista agrárpolitika erősen korlátozta alkalmazásukat, létesítésüket, kizárólag kiegészítő szerepet, a családok önellátását szánta a háztáji gazdaságoknak, fennmaradásukat csak ideiglenesnek képelték. Ennek ellenére a háztáji gazdaságok a paraszti munka fő színterei lettek, a paraszti jövedelem több mint fele még az 1960-as években is ezekből a gazdaságokból származott, és az önellátáson túl jelentős szerepük volt az árutermelésben is. 1989 után a háztáji gazdaságok jogilag az önkormányzatok hatáskörébe kerültek, az 1992. évi I. tv. pedig már nem határozta meg a háztáji gazdaságok földterületének nagyságát. (rev.hu)¹¹

Arra, hogy miért is tartjuk olyan érdekesnek a háztáji gazdálkodás kiemelését a következő gondolat adja meg a választ. A háztáji gazdálkodás egyik legspeciálisabb és legfontosabb termelési tényezője a munkaeő volt. A mezőgazdaság megosztottságának alapja, hogy míg a nagyüzem a munkagép igényes, addig a háztáji gazdálkodás az intenzív, több munkaeőt igénylő termelést hajtotta végre. (Misi - Markó, 1977)

Érdekes vizsgálatot tett Laki László 1977-ben megjelenő tanulmányában arra vonatkozóan, hogy ugyanúgy működhet-e a rendszerváltás után a háztájizás, mint a rendszerváltást megelőzően. A politikai rendszerváltozás után, a kilencvenes évek elejétől új időszak kezdődött a mezőgazdasági kistermelésben. A mintegy húsz évvel ezelőtti idetelepített ipari üzemeket bezárták, más gazdasági szektorokban, így a mezőgazdaságban is, jelentős elbocsátásokra került sor. A téeszek bizonytalan helyzetbe kerültek, részben felbomlottak, földjeik a nevesítés és a kárpótlás révén magántulajdonba kerültek, zömmel néhány hektárnyi méretben. A körzetben magas arányú munkanélküliség alakult ki, és sokan tartósan, akár évekre kiszorultak a

¹¹ <http://www.rev.hu/sulinet45/szerviz/kislex/kislexis.htm> letöltés ideje:2013-03-20

munkaerőpiacról. Közülük a szerencsésebbek jövedelempótló támogatásban részesültek, a kevésbé szerencsések abban sem, és így kikerültek a munkaügyi adminisztráció látóköréből. Ilyen körülmények között nyilván sokan szorultak, sokan szorulnának rá a háztájizás és a mezőgazdasági kistermelés rendszerváltás előtt még olajozottan működő és jövedelemkiegészítést nyújtó formáira. Csakhogy ez ma már a múlté, hiszen a korabeli piacokról kiszorult magyar mezőgazdaság, a belső piac számottevően szűkült, és a volt tőkekihelyezés és termelési integrációk felbomlottak és nem működnek. Új elem, hogy a kistermeléssel foglalkozóknak ma már tetemes beruházásokkal kell kezdeniük a termelést. Amire vagy van pénzük, vagy nincs. E beruházások azonban önmagukban nem garantálnak bevételt és megélhetést, mivel egyáltalán nem biztos, hogy a termékeket el is lehet adni. Ez azt jelenti, hogy a talpon maradó kistermelők kockázata számottevően nőtt az elmúlt években. Más kistermelői rétegek viszont már kikerültek innen, hiszen még a “maradékellvű” (azt jelenti, hogy a termelőszövetkezeteknek először az állam felé kellett rendezniük kötelezettségeiket pénzben és naturáliákban, majd saját termelőalapjaik biztosítása után csak a “maradékot” fizették ki a tagságnak) árutermeléshez szükséges minimális tőkével sem rendelkeznek. Ez sokaknál még akkor is így van, ha rendelkeznek munkahellyel, amennyiben a főállásból származó jövedelmeik elégtelenek arra, hogy megfelelő mennyiségű pénzt forgassanak át a kistermelésbe. A mezőgazdasági kistermelés árutermelő szegmense tehát viaszorulóban van, ma már egyre kevesebben tudják az “első” gazdaságbeli főállást és a részidős “árutermelő” háztájizást eredményesen kombinálni egymással, mint ahogy az árutermelő szegmensben való alkalmi részvétel a bármikori szabad ki- és belépés lehetősége is a múlté. (Laki, 1997) A háztáji gazdálkodás eltűnésére Fazekas Sándor Vidékfejlesztési Miniszter a 2013. március 12-én Tiszafüreden megtartott Agrár Sajtóklub rendezvényen egy újabb okot fogalmazott meg: “A nagy kereskedelmi láncok a rendszerváltás óta leszoktatták a kiskert műveléséről és az otthoni állattartásról az embereket, mondván, olcsóbb a boltban megvenni a húst, a zöldségfélét és a gyümölcsöt.” (budaorsiinfo.hu)¹²

Szakértők szerint a háztáji gazdálkodás újbóli elterjedése nem csak azért nehézkes, mert a rendszerváltás után már nem működtek az önellátó termelés alapjául szolgáló, háztájizást szervező szövetkezetek, viszont megjelentek az országban az olcsó árut

¹² <http://www.budaorsiinfo.hu/?p=47072> letöltés ideje: 2013-03-17

kínáló áruházláncok, hanem azért is, mert évtizedekkel ezelőtt a mostaninál sokkal megengedőbb volt a környezetvédelmi és a vízjogi szabályozás is, ami mellett gazdálkodni lehetett.

Terepgyakorlatunk keretein belül mi is igyekeztünk megérteni, hogy mi az, ami miatt megmarad és mi az, ami miatt eltűnik a háztáji gazdálkodás egy településről.

A személyes tapasztalatok és a polgármesterekkel készített interjúk azt igazolják, hogy Rozsályon magas, míg Panyolán alacsony a háztáji gazdálkodás mértéke.

Panyolán a 2004-es EU csatlakozásunkat megelőzően szinte minden háztartásnál tartottak szarvasmarhát. Míg tartottak a panyolaiak szarvasmarhát, addig magasabb arányban művelték meg földjeiket is. Panyolán hallhattunk egy érdekes ok-okozati összefüggést, amely korábban a falusi hétköznapiakban egyértelmű volt. Ha egy család tartott szarvasmarhát, akkor a keletkező trágyát is célszerű volt hasznosítani, ez ösztönözte az embereket arra, hogy trágyázzák földjeiket és a jó minőségű földeket így meg is műveljék. A jelenleg kihasználatlan kaszálókért akkoriban versenyeztek a helybéliek. Emellett pedig megérte az embereknek a szarvasmarha-tartás abból a szempontból is, hogy a termelődő tej nagymértékben hozzájárult egy háztartás bevételeihez és önellátásához is. A panyolai interjúalanyunk elmondása szerint 2004-ben az a hír járta a faluban, hogy az EU-hoz való csatlakozásunknak köszönhetően jelentősen szigorodnak majd a szarvasmarhatartásra vonatkozó szabályozások, ennek köszönhetően több panyolai család, egyszerre eladta a szarvasmarháját. “Jött egy olasz kamion és mindenki feltette rá a tehenét.” (Ízek Háza, projektvezető) Az embereknek pedig nincs már pénze arra, hogy újra szarvasmarhát vásároljanak.

A rozsályiak, mint azt a fentiekben is említettük a rendszerváltás óta részt vesznek az önkormányzat földjeinek megművelésében. A rozsályi alapítványvezető szavait idézve: *“Rozsály előnye abban rejlik a környező településekkel szemben, hogy itt kihasználtuk a rendszerváltás óta eltelt több mint 20 évet. Az emberek hozzá vannak szokva a munkához. Az önkormányzat felvásárolta a gazdátlan földeket, és lehetőséget teremtett ezeken a földterületeken a helyi munkaerő alkalmazására. A helyiek, ha szerettek volna dolgozni és lelkiismeretesen is dolgoztak, akkor lehetőséget kaptak a munkára. Viszont nekünk sem volt mindig könnyű az elején történt olyan, hogy biciklivel kellett járnunk és felébreszteniünk a munkásokat.”*

Véleményünk szerint, ha nem is ugyanolyan keretek között, mint a rendszerváltozást megelőzően, érdemes a figyelmet újra a háztájizás felé terelni és megépíteni annak sikerességét biztosító rendszert. Erről részletesebben az 5. fejezetben beszélünk.

3.2.7. A feketegazdaság szerepe a foglalkoztatásban

A gazdasági növekedés nemcsak a formális gazdaság, hanem az informális gazdaság függvénye is. Bizonyos esetekben az illegális gazdaság mértéke meghaladhatja a formális gazdaságét. (Swinburn et. al., 2004)

A térségben tapasztalható nagy munkanélküliség és kilátástalanság ideális táptalaja a vagyonszerzés illegális formáinak. Sokan sokféle motivációból térnek erre az útra, van aki könnyű haszonszerzés céljából, de van aki a teljes reménytelenség miatt kényszerül rá. A térségben mindig is jelentős volt a csempészet, és nagy szerepe volt az ún. KGST-piacoknak. Ezek alapvetően szociális intézményként is működtek. A tartósan magas munkanélküliséggel sújtott térségben pótolhatatlan szerepet töltöttek be azok életében, akik számára a városi üzletek árai túlságosan magasak voltak. (Horváth et al., 1999) Érdekes feltételezése a szerzőknek, hogy a feketegazdaság élénkülése a történeti régiók közötti árucseréjének újraéledésével is értelmezhető.

Szatmárban a feketegazdaság több ága is jelen van, melyről a helyiekkel folytatott informális beszélgetéseinkből szereztünk információt. Bár pontos adatok nem állnak rendelkezésre ezekről a tevékenységekről, szükségszerűnek látjuk bemutatni őket, mivel fontos szerepet játszanak a helyi gazdaságban.

Talán a legjelentősebb az idényjellegű feketemunka. A mezőgazdaság szezonálisan rengeteg embert képes felszívni, főleg a nagy területű gyümölcsösök miatt, ahol a metszési és a szüretelési munkálatokon foglalkoztatnak sokakat. Az itt dolgozókat van, aki nem jelenti be, ezáltal több haszon marad a zsebben, sőt a haszonnövelés érdekében előfordul, hogy a szomszédos országokból "importálnak" olcsó, fekete munkaerőt, akiket aztán rejtegetnek a hatóság elől.

A határközelség miatt sajnálatosan igen nagy méreteket ölt a csempészet. Konkrét számadatok erről sajnos nem állnak rendelkezésre, de helyben gyűjtött tapasztalataink alapján elég jelentősnek mondható. A csempészet többnyire olyan javakra terjed ki, melyek nálunk drágábbak, míg Ukrajnában jóval olcsóbbak, mint például a közel fele annyiba kerülő üzemanyag és cigaretta. A cigarettacsempészet a világon mindenhol jelen van, kutatók szerint a nemzetközileg exportált cigaretták mintegy 30%-a vész el a

csempészet által. A probléma ott égető, ahol nagy különbségek vannak a szomszédos országok adói között, ahol általánosan elterjedt a korrupció, és ahol tolerálják a csempészett termékek értékesítését. (Világbank, 2001) Ilyen területnek tekinthetjük az Unió Schengeni Övezetének keleti határait. A cigarettacsempészetnek egész hálózata működik és virágzik a térségben. Maga a dohánycsempészet nagyon jövedelmező, így rendszerint más illegális tevékenységek finanszírozását oldják meg vele. Beszámolók szerint a csempész hálózatban a hatóságok és felsőbb döntéshozók is érintettek lehetnek. Bár a schengeni övezet miatt rendkívül szigorú ellenőrzés van a határon, az emberi leleményesség és a korrupciónak nincsenek határai.

Mindezeken kívül illegális dolgok kereskedelme is zajlik, melyekről azonban csak sejtéseink lehetnek, és néhány hír kapcsán hallhatunk róluk egy-egy töredéket. Ilyen a drog-, fegyver- és emberkereskedelem, melyek a nyugati országokba irányulnak.

A feketegazdaság mértékét csak megbecsülni tudjuk, de kijelenthetjük, hogy az Ukrán határhoz közeledve egyre fontosabb szerepet játszik a helyiek életében, mint jövedelemkiegészítő tevékenység. 1993-94-től a térségben az átlagosnál gyorsabban növekvő munkanélküliség és gazdasági recesszió hatására az ukrán-magyar határon keresztül történő olajszállítás volt 60-100 család elsődleges megélhetési formája (Horváth et al., 1999). A globalizáció hatására pedig ezek a tevékenységek felerősödtek.

Az üzemanyagok árának rohamos emelkedése, és a hamarosan bevezetendő trafiktörvény miatt várhatóan tovább emelkedik a csempészetből származó bevételek aránya.

4. Stratégiai elemzés

Stratégiai elemzésünket négy fő részre osztottuk. Első lépésben a helyzetelemzésben is összefoglalt információk alapján összeállítottuk a SWOT analízist. Itt erősségekbe, gyengeségekbe, lehetőségekbe és veszélyekbe rendszereztük a korábban megismert információkat.

4.1. SWOT analízis

Erősségek	Gyengeségek
– természeti környezet – újonnan elkészült infrastrukturális fejlesztés: az M3-as autópálya már elér Mátészalkáig – mezőgazdasági művelésre rendelkezésre álló földek – rendelkezésre álló munkaerő (főként alacsonyabb végzettséget igénylő területek számára, mint például a mezőgazdaság vagy a feldolgozóipar) – “szatmári szilva”, több tízéves gyümölcsösök, jó minőségű terményekkel – Rozsály, a részben önellátó falu, jó példával szolgál a környező települések számára, egyre többen fontolják meg az önkormányzati földeken történő gazdálkodást	– táji adottságokhoz nem alkalmazkodó mezőgazdaság – nem jó minőségű földek – a szakképzett munkaerő alacsony aránya – az intellektuális tőke (a főiskolát, egyetemet végzettek) alacsony aránya – Felsőoktatás hiányosságai - ezek nélkül nem tud megvalósulni a térségben egy a gazdaságot beindító tudásközpont – egy helyi kisvállalkozásnak nehéz a piacra lépés (ld. 3.2.4. fejezet) – hiányzik a vállalkozószellem - sokan kudarckerülők az itt élő emberek közül, a sikerorientált attitűd szükséges lenne a térség fejlesztéséhez
Lehetőségek	Veszélyek
– határmentiség - új piacok – előrelátóan felhasznált közmunkaprogram – a pályázati pénzek hatékony felhasználása - a fókusz nem a foglalkoztatás bővítésén kell, hogy legyen, hanem a gazdaságfejlesztésen, a pénzügyileg fenntartható vállalkozások létrejöttének támogatásán (pl. Panyolai Pálinafőzde) – régiós, országos, sőt akár nemzetközi piacok kiépítése a helyben termesztett	– függés a politikai helyzettől (közmunka) – a közmunka nagy aránya – pályázati rendszer változása- a pályázati pénzek súlypontjai a hátrányos helyzetű kistérségek támogatásáról eltolódnak – a pályázatokat nem hatékonyan használják fel - többségében olyan programokat valósítanak meg, amelyek középpontjában nem a gazdaság fejlesztése áll, így ezek a

gyümölcsökre és a feldolgozott termékekre – megerősödik a háztáji gazdálkodás szerepe, a családok képesek lesznek a részleges élelmiszer önellátásra – a közösségek megerősödnek, vonzó lesz a Fehérgyarmati kistérség településein élni	programok nem lesznek alkalmasak a hosszú távú foglalkoztatás megvalósítására – a létrejövő kisvállalkozások tönkremennek, mielőtt sikerülne betörniük a piacra – az emberek elfelejtenek gazdálkodni – a közösségek szétesnek az emberek egyre távolabb kerülnek egymástól
--	--

4.2. Probléma- és célfa

A Fehérgyarmati Kistérséget leszakadó területként definiáltuk, amely nem képes tartani a lépést hazánk többi területével, és egyre nagyobb hátrányba kerül. A részletes helyzetelemzésnek, és SWOT analízisnek köszönhetően három fő témakört állapítottunk meg, mint problémás területet, ezek elkülönülnek egymástól, és próbálják lefedni azokat a stratégiai részeket, melyek fejlesztésével javulhat a térség helyzete:

Periférikus jelleg: Tágabb meghatározás, viszont közvetett és közvetlen módon is hatással van a foglalkoztatottság mértékére. Közvetett hatása abban rejlik, hogy jelentősen befolyásolja a térségbe települő vállalkozások számát, ezzel pedig a foglalkoztatás bővülését. Közvetlen módon pedig a munkaerő erre a területre történő letelepedésére van hatással.

A periférikus jelleg, bizonyos szinten adottság, változtatni nem tudunk rajta. A földrajzi helyzeten nem tudunk segíteni, az ország legkeletibb kistérségeként a főleg Nyugat-Magyarországra koncentráló tőkebeáramlások elkerülik a területet, illetve kisebb figyelem is irányul az itt zajló eseményekre. A közlekedési infrastruktúra nem megfelelő, számos problémába ütközik a kapcsolattartás, a **mellékutak nagyon leromlott állapotban** vannak, a terepen való közlekedés számunkra is nehézkes volt, éjszaka az ismeretlen utakon, a hatalmas kátyúk között nagyon lassan tudtunk haladni. A **tömegközlekedés** is nehézségekkel küszködik, hiszen a vasútvonal által elért települések száma kevés (9), az állomások lepusztultak, (pozitív példa, hogy Rozsályon betonozott, kivilágított kerékpárút vezet a megállóhelyig) leromlott minőségű szerelvények közlekednek a vonalon. A helyközi buszjáratok menetrendje nem kedvez a bejáráshoz távolabbi városokba, kevés járat köti össze a falvakat. A dolgozat korábbi pontjaiban is megemlített **határmenti kapcsolatok** a közlekedésben is megszakadtak, hiszen számos helyen a schengeni határ vágja el egymástól a szomszédos településeket,

Románia felé sem épültek ki a megfelelő átkelők. Gyakori az, hogy a 2 km-re lévő településre 40 km-es kerülővel lehet eljutni.

Fejletlen helyi gazdaság: Közvetetett módon azonban jelentősen befolyásolja a kistérségbe települő vállalkozások számát, ezzel pedig közvetett hatással van a tőkeáramlás helyben tartására és a helyi lakosok jólétére (a kistérség nem minősül vonzónak a munkaerő számára).

A fejletlen helyi gazdaság, melynek első témaköre a **nehézkés piacra jutás** (ld. 3.2.4. fejezetben). A feldolgozóipar alulfejlettségére számos interjúban kaptunk utalást, megemlítve, hogy az itt termett zöldségek-gyümölcsök sokszor feldolgozatlanul kerülnek ki a kistérségből, máshol kerülnek feldolgozásra, így ott teremtenek munkahelyeket, ott generálnak többletbevételt. A szabadpiac kizorító hatása főleg az ásványvíz példáján keresztül érthető meg, hiszen a helyi termékek védelme nem biztosított kellően. A kevésbé hatékony marketing és értékesítés még mindig problémát jelent, pedig egyre több cég, társaság látja be, hogy szükség van a megfelelő támogatásra, hogy sikert érjenek el a piacon.

A mezőgazdaságot érintő problémák, mint a nem megfelelő vízgazdálkodás, nem az adottságokhoz alkalmazkodó termelés (ld.3.1.1.2. fejezet) és a kisgazdaságok hanyatlása minden interjúalanyunk által említett gondok voltak. Főleg a Natúrpark dolgozói emelték ki a nem tájhoz illeszkedő agrártevékenységeket, melyek tovább rontják a föld termelékenységét.

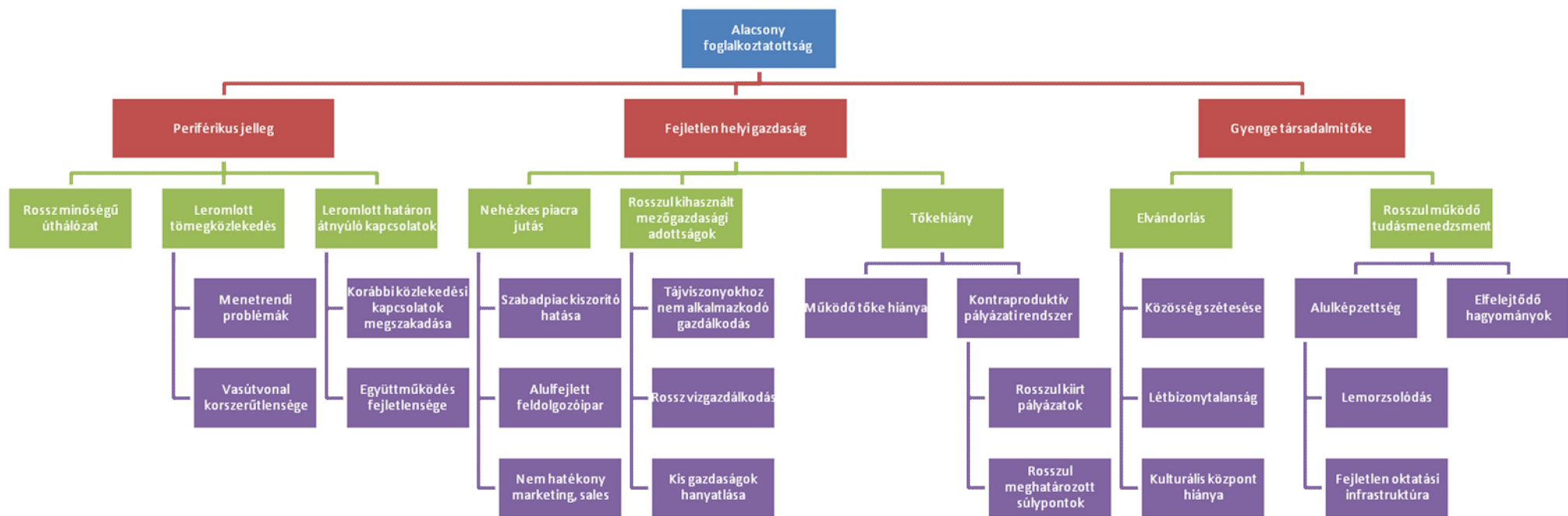
A tőkét érintő kérdések a legnagyobb problémák, hiszen ez indítaná el az új vállalkozásokat, de hiányában nem tud megvalósulni egy-egy ötlet, nem képes fejlődni a már meglévő vállalkozás-szervezet. A működő tőke hiánya több okra is visszavezethető, legtöbbször a földrajzi helyzet van megnevezve (interjúalanyok által). A pályázati lehetőségek egy ilyen hátrányos helyzetű térség esetén segítséget nyújthatnának, a kiírások azonban a nem megfelelő tervezés miatt csak rövid ideig képesek lendíteni a helyi gazdaságon, egy kisebb közösségen (ld. Ízek Háza). A súlypontok eloszlása nem idomul az adottságokhoz, sokszor egy már kellően támogatott város/közösség/falu kapja meg az újabb lehetőségeket, hiszen már rendelkezik a korábbi sikeres tapasztalatokkal, így azonban tovább nő a különbség még a térségen belül is.

Gyenge társadalmi tőke: Világos a kapcsolat a foglalkoztatottság mértéke és a társadalmi tőke milyensége között. Ha a munkaerő helyben marad, vagy legalább olyan

mértékű a térségből történő elvándorlás, mint a térségbe történő bevándorlás, vagy a demográfia szociológiai összetétele optimális, kiegyensúlyozott, illetve a munkaerő jól képzett, akkor a régióban a foglalkoztatottság mértéke is kedvező képet kell mutasson.

A közösség szétesése sajnos itt is megfigyelhető. Ami azért probléma, mert egy jól működő közösség együttműködésre nevel, és véleményünk szerint a piacon az együttműködés az, amely képes lenne a gazdaság továbbfejlesztésére (ld.3.2.3. fejezet). A térségben található munkák minősége és mennyisége következtében sok háztartás néz szembe a létbizonytalanság problémájával. Ez mindenképpen negatív hatással van a térségbe áramló munkaerőre. Miért van szükség egy egyébként is magas munkanélküliséggel küzdő kistérségben a további munkaerő beáramlására? Mert súlyos problémák vannak a térségben rendelkezésre álló munkaerő összetételével. Kevés az intellektuális tőke, amelyre olyan vállalkozásokat lehetne építeni, amellyel új munkahelyek teremthetők. Az intellektuális tőke vonzására jó eszköz lenne a kulturális lehetőségek biztosítása, ez is hiányzik azonban a térségből. A probléma ugyanis abban áll, hogy a képzettebb, értelmiségi réteg számára korlátozottak a lehetőségek intellektuális igényeik kielégítésére.

A **tudásmenedzsment problémái** is több fejezetben előkerültek már, az oktatásbéli viszonyok meghatározzák a térség jelenét és jövőjét, a folyamatos iskolabezárások miatt azonban egyre szűkülnek a lehetőségek, nem igazodik kellően az oktatási struktúra a piaci igényekhez, adottságokhoz. A hagyományok, hagyományos gazdálkodás kiveszőben van, az iskola pedig nem nyújt kellő keretet a további megőrzésre.

A **problémák** azonosítását követően a megfogalmaztuk a célkitűzéseket, melyek a következők.

A térséget egy felzárkózó területté kell tenni, leszakadását meg kell állítani. E cél eléréséhez az alábbi alcélok elérése vezet:

1. Cél: Legyen a kistérség egyszerűbben megközelíthető

A perifériás helyzetben a megközelítésben végrehajtandó fejlesztésekkel lehetne segíteni. A térség **közúthálózatát** megfelelően karban kell tartani, a közutak karbantartásának egy része már folyamatban van, illetve most kezdődik el (ld. 3.1.1.1. fejezet). A **tömegközlekedésben** egy jobban összehangolt menetrendre lenne szükség, minden fél bevonásával kialakítani, hogy alkalmazkodjon a helyiek, a közintézmények igényeihez, gyorsabbá váljon a fővonalakhoz való eljutás.

A **határmentiséget, mint lehetőséget**, a perifériás térségből való kimozduláshoz, fizikai és nem fizikai módon is ki kell használni. A megszűnt, bezárt határátkelőket újra kell nyitni, Románia felé ez könnyen meg is történhetne, hiszen az EU-n belüli határok mára egyszerűbben átléphetők. Ukrajna felé viszont az EU keleti határai vannak, a kisebb határátkelők nyitása is nehézségeket hordoz magában. A határmenti kapcsolatok erősödésével közelebb kerülne a vidék a romániai területekhez, melyekkel korábban szoros kapcsolatban álltak, Szatmárnémeti pozíciója is erősödhetne.

2. Cél: Alkuljon ki a kistérségben fejlett helyi gazdaság

A helyi gazdaság fejlesztésére több ötletünk is lenne, három témakört szeretnénk kiemelni:

A **könnyű piacra jutást**, fejlett feldolgozóipart, versenyképes marketinget, értékesítést. A piacra jutás problémáira megoldást nyújthatna egy inkubátorház (ld. 5. fejezet). A helyi termékek védelme, kiemelve az itt élők által készített készítményeket, élelmiszereket, fogyasztási cikkeket, megfelelő indítása lenne a piacra jutásnak, piacon való boldogulásnak.

A versenyképes marketing és értékesítés a helyi vállalkozások gazdasági önállóságát kívánják kiépíteni, egy-egy pályázat lejárta után, csak saját forrásaikra építve is képesek legyenek a működésre. A szatmári szilvapálinka, lekvár szinte mindenki által ismert fogalom, egy tudatos építkezés eredménye, a kistérség pálinkája is országszerte híres, elismert márkánévvé vált, ezt az utat kellene követni több termék esetében is.

A feldolgozóipar fejlesztésével a termékek nagy részéből helyben lehetne készterméket, félkészterméket készíteni, ezekkel is munkahelyeket teremtve. A raktározás, szállítás is egyszerűbbé válna, nem kellene a minőségromlástól tartani. Korábban megvoltak a megfelelő létesítmények, mára azonban nagy részük lepusztult, funkcióját veszítette, de Rozsályon is próbálkoznak sűrítmény-készítőt létrehozni, mellyel a gyümölcsök egy része feldolgozottan kerülhetne ki a faluból.

A Natúrpark célként tartja maga előtt az **adottságokhoz való gazdálkodást**, számos ajánlást tesznek a gazdáknak, hogy hogyan tudnának fenntarthatóbb módon dolgozni a mezőgazdaságban. A vízgazdálkodást érintő problémákra megoldás lehetne az árterek kihasználása, az ott őshonos fokgazdálkodás előtérbe helyezése. (terra.hu) ¹³

A családi gazdaságok erősítése, egy korábban jól működő rendszer feltámasztása lehetne, hiszen a legtöbb faluban azt hallottuk, hogy a korábban jól működő háztáji eltartotta a családot, közösségformáló hatása volt, erősítette az együvé tartozást. (ld. 3.2.6. fejezet)

A **tőkebeáramlás** elősegítése hatékonyabb kommunikációval történhetne, a javuló infrastrukturális adottságok előtérbe helyezésével, a rendelkezésre álló munkaerő is telepítő tényező lehetne. A pályázatokat érintő problémákat alacsonyabb szintű döntéshozatallal lehetne javítani, hosszú távú programok kidolgozásával, melyek nemcsak hetekre, hónapokra nyújtanak átmeneti megoldást, hanem a pályázat lezárása után el tudják indítani a létrejött vállalatot az önállóság felé, ahol képes lesz egyedül boldogulni.

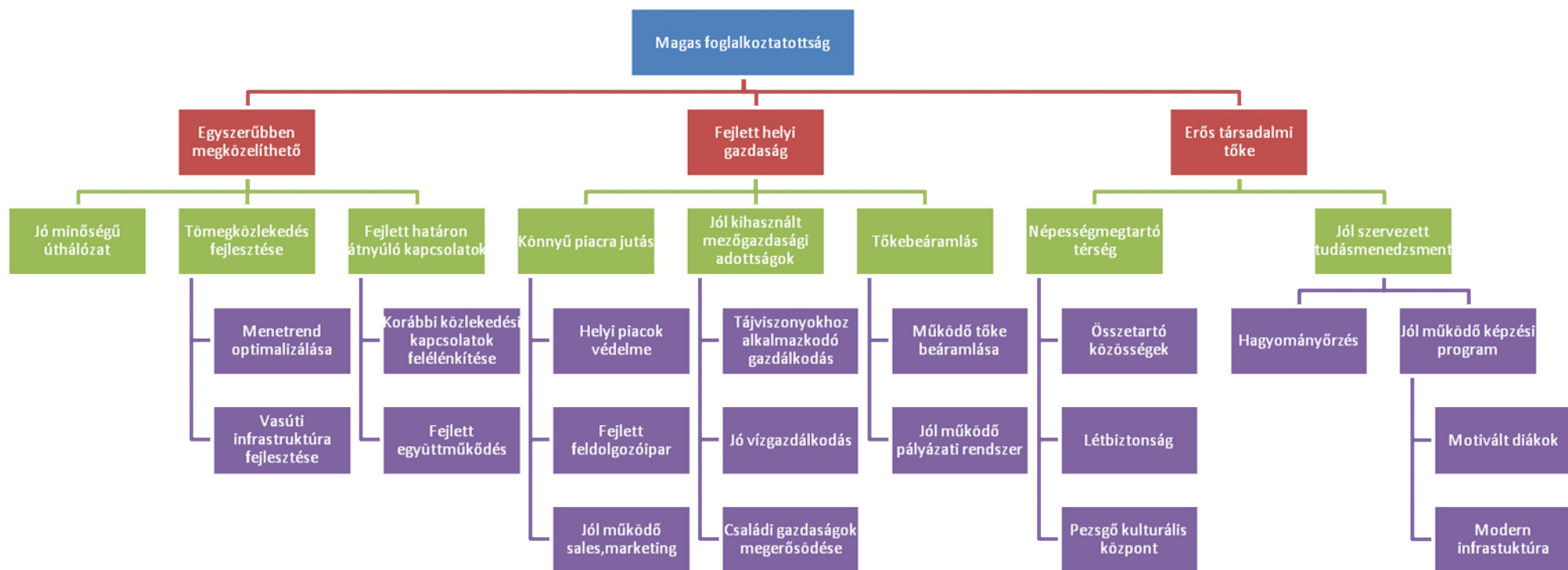
3. Cél: Alakuljon ki a kistérségben egy erős társadalmi tőke

A harmadik nagy csoport az emberi erőforrás fejlesztése. Az első és legfontosabb cél a **lakosság megtartása**, melynek fontos eleme az összetartó közösségek létrehozása, az egymásra utaltság erősítése. (ld. 3.2.3. fejezet)

A **tudásmenedzsment fejlesztése** két, egymáshoz szorosan kapcsolódó célt fogalmaz meg. A hagyományok megőrzése történhetne iskolai keretek között is, de önszerveződő csoportoknak is nagy szerepe van az évszázados gazdálkodási módok megőrzésében, melyek mindig közel álltak a táji adottságokhoz, az állandóan elöntött területekhez idomultak szorosan.

¹³ <http://www.terra.hu/cian/fok.html> Letöltés ideje: 2013-03-19

A jól működő képzési program egyrészt motivált diákokat feltételez, másrészt a megfelelő technikai adottságok meglétét. Ha mindenütt meglennének a modern eszközök, az még nem lenne elég, szükség van a motivációra, arra, hogy a diákok is igyekezzenek együttműködni, ne csak kötelezettség legyen számukra az oktatás. Ehhez a helyi értékek közvetítésére van szükség, hogy ne érezzék idegennek a tananyagot, képesek legyenek alkalmazni a mindennapi életben is.

4.3. Logikai keretmátrix

Célfánkban meghatároztuk, hogy a célok hierarchiájának tetején a térség felzárkózása áll, mely összekapcsolódik a foglalkoztatás növekedésével. Céljainkat elérésének logikai folyamatát és keretét az alábbi logikai keretmátrixban vázoltuk fel. Fontos megjegyeznünk, hogy a helyi gazdaságfejlesztési célok elérése, mely által kibővül a foglalkoztatás, véső soron a helyi szereplők és szereplőcsoportok konkrét, mindennapi tevékenységének eredménye. Ezeket a tevékenységeket azonban nem lehet befolyásolni, ezért aztán nem tervezhetők stratégiailag. (Bajmóczy, 2011)

A következő táblázat segít átlátni a fejlesztésünk terveit, céljait, lépéseit. A hosszú távú célunk kijelölése után megfogalmaztuk a konkrét célkitűzéseinket, az ehhez szükséges eredményeket, tevékenységeket. A feltételezésekben szerepelnek az előfeltételek, melyek adottak voltak, és az általunk nem befolyásolható, külső körülmények. Ahhoz, hogy sikeresen értékelni tudjuk a tevékenységeket, eredményeinket, szükségünk van indikátorokra, ezek szerepelnek a második oszlopban, melyekhez kijelöltünk ellenőrző forrásokat, adathalmazokat, ahonnan sikeresen tudjuk követni az egyes lépések sikerességét.

A beavatkozás területei Projektleírás	Objektíven igazolható eredményességi mutatók	Az ellenőrzés forrásai és eszközei	Feltételezések és kockázatok (Külső tényezők)
Általános (hosszú távú, átfogó) célok Bővül a foglalkoztatás	Hatás indikátorok Csökken a munkanélküliség Nő a vállalkozások száma	KSH adatok Munkaügyi Hivatal adatai	
Projekt konkrét célkitűzései Csökken a térség perifériakussága Fejlődik a helyi gazdaság Erősödik a társadalmi tőke	Cél indikátorok Javulnak a közlekedési kapcsolatok, elérési idők Csökken a munkanélküliség Csökken az elvándorlás Növekszik a képzett réteg aránya	KSH adatok menetrendi adatok VÁTI adatok Utánkövetési jelentések a projektekről	Felelős vezetőréteg Változó gazdasági helyzet Határon átnyúló kapcsolatok fejlődnek
Várt eredmények Motivált diákság Képzettebb szakemberek születése, kiképzése Táji adottságokhoz alkalmazkodó mezőgazdaság Könnyű piacra jutás Hatékony forrásfelhasználás Javuló közlekedési feltételek	Eredmény (output) indikátorok Javuló tanulmányi eredmények Helyi képzett szakemberek növekvő aránya Csökken a vegyszer, műtrágya felhasználás, növekszik a tájfajták aránya Növekvő jövedelem Nyertes pályázatok aránya Javuló útminőség	Iskolai statisztikák Munkaügyi Hivatal adatai MVH adatok NAV adatok KSH adatok	Stabil szabályozási környezet Oktatási rendszer változásai A térség népességmegtartó képessége nő Külső segítséggel kapcsolatban befogadó helyiek A kétkézi munka megbecsültsége nő
Tevékenységek Infrastruktúra fejlesztés Helyi gazdaságfejlesztést ösztönző programok Natúrpark programjainak kiszélesítése Oktatási programok	Eszközök Pályázati források, saját erőforrás Fórumok szervezése Szakértőgárda Közösségteremtő projektek Oktatási infrastruktúra	Projektjelentés, szerződések Iskolai beszámolók Jegyzőkönyvek Natúrpark beszámolók Önkormányzati adatok	Együttműködés Felelős oktatók, szakértők Pályázati feltételek Időjárás
			Előfeltételek Van a térségben egy változást előmozdító réteg. A lakosság nyitott a változásra. Az állam és a hatóságok támogatják a helyi kezdeményezéseket.

5. Javaslatok a kistérség fejlesztésére

A helyzetelemzésre épülő stratégiai elemzésből kiindulva szeretnénk néhány innovatív ötletet megfogalmazni és javaslatot tenni fejlesztési területekre, melyek véleményünk szerint előmozdíthatják a térség gazdasági fejlődését ebből következően pedig a foglalkoztatottság bővülését. Javaslataink a következők:

5.1. Fehérgyarmati Ipari park

A fő döntéshozók alapvető problémája, hogy ragaszkodnak a gazdaságfejlesztés “hagyományos” módszereihez, melyek nem alkalmazkodnak a helyi adottságokhoz. Ilyen módszer az ipari park létesítése. A térségben Fehérgyarmaton működik egy közel sem megfelelően kihasznált ipari park 4 kis és középvállalkozással. Ahogy arra már a dolgozatunkban több helyen is rávilágítottunk, a térségben a mezőgazdaságé a főszerep, mely tevékenység alapvetően nem Fehérgyarmaton összpontosul. A vállalkozások így nem koncentrálnak a kistérség központjában. Ezen kívül, a térség soha nem számított iparosodott területnek, így az itteni munkaerő sem megfelelően kvalifikált ehhez. Harmadrészt a kistérség periférikus, azaz, távol esik a főbb központoktól és az azokat összekötő útvonalaktól is. Ezek a tényezők befektetői szemmel nézve, mind negatívan érintik az itteni beruházások megítélését. Tapasztalatainkra építve azt javasolnánk, hogy a helyi adottságokat szem előtt tartva, helyi erőforrásokkal, a helyi beruházásokat kellene ösztönözni, és csak másodszorban volna szükség külső beruházókra, kiegészítve a helyi gazdaságot.

5.2. Mátészalkai Inkubátorház

Mielőtt ismertetnénk a Mátészalkai Inkubátorházat, tisztázzuk az inkubátorok jelentését. Az inkubátor egy olyan gazdasági fejlődést elősegítő eszköz, melynek célja, hogy előremozdítsa egy településen új vállalkozások létrejöttét egy bizonyos épületen vagy területen belül. Különböző támogató szolgáltatásokkal segítik az üzleti élet fejlődését, mint például a fejlődő vállalkozások adminisztratív segítségével, marketing tervek kidolgozásával, menedzsment képességek fejlesztésével, tőkeszerzéssel, és egyéb specializált szolgáltatások biztosításával. (Swinburn et. al., 2004)

A Mátészalkai Inkubátorház egy technológiai inkubátorház, azaz főként a technológiai innovációk megvalósítására, piacra vitelére létrejött vállalkozások indulását támogatja. A szervezet küldetése a több kistérséget magába foglaló Szatmár-Bereg-i kistérség felzárkóztatása, további fejlődésének elősegítése. Továbbá Közép-Kelet-Európában egyedülálló, optikai¹⁴ és mechatronikai¹⁵ iparág dominanciájának elősegítése, kapcsolódó és egyéb iparágak megtelepedésének segítése, támogatása, különös tekintettel a tudáságazatokra. A kistérségben élő és az ide települő emberek életszínvonalának növelése, a foglalkoztatás és a tudásintenzitás fokozása. (ww.innovatech.hu)¹⁶

Véleményünk szerint a hatékony optikai és mechatronikai iparág kiépítésének érdekében az inkubátorháznak mindenképpen együtt kellene dolgoznia műszaki egyetemmel. A városban, sőt a kistérségben sincs egyetlen egyetem. Egy műszaki szakközépiskola működik Mátészalkán (Mátészalkai Szakképző Iskola és Kollégium Gépészeti Szakközépiskolai Tagintézménye), azonban érdemes lenne azt megvizsgálni, hogy ez a szakiskola elegendő tudástőkét teremthet-e ahhoz, hogy az inkubátorház elérje a küldetésében megfogalmazott célját, hogy műszaki jellegű tudáságazatokat telepítsen meg a kistérségben.

Tanulmányaink során lehetőségünk nyílt a Delfti Egyetem Inkubátorházának (YES!Delft)¹⁷ megismerésére. Ez az inkubátorház is technológiai alapú (környezetbarát - az alacsony karbonlábnyomú, vagy éppen a karbonlábnyomot csökkentő) ötletek és induló vállalkozások támogatására és erősítésére jött létre. Az itt kialakított inkubátorház közvetlen együttműködésben van a Delfti Műszaki Egyetemmel. A tudástőke is adott, hiszen a delfti egyetem több, a műszaki tudományokban jártas hallgatót képez. Emellett rendszeres általában pénzügyi vagy menedzsment képzéseket nyújtanak az inkubátorházba települt induló vállalkozásoknak. Több pénzügyi tanácsadó szervezet, mint például a Pricewaterhouse Coopers is jelen van az inkubátorház egyik irodájában. A szervezet munkatársai készséggel várják az irodában a kérdéssel hozzájuk forduló induló vállalkozásokat. A YES!Delft kétségtelen előnye továbbá a Hollandiában megteremtett kisvállalkozó-barát adózási környezet. Az induló vállalkozások a

¹⁴ Az optika, vagy magyarosan fénytán, a fizikának a fény és általában az elektromágneses hullámok terjedésével foglalkozó tudományága. A fénytán (optika) a fény tulajdonságait, a fényjelenségeket (fénytörés, fényvisszaverődés stb.) vizsgálja.

¹⁵ A mechatronika (angolul Mechatronics) a gépészet, az elektronika és a számítógépes irányítás egymás hatását erősítő integrációja.

¹⁶ ww.innovatech.hu, letöltés ideje: 2013-03-18

¹⁷ Mihály Melinda tanulmányútja, 2012.ősz. <http://www.yesdelft.nl/>

lényegesebb adóterhek miatt sokkal kisebb kockázatokkal tudnak egy vállalkozást elkezdni. És ha tevékenységük meg is bukik, könnyen lábra állnak, hogy aztán újjult erővel kezdjenek egy újabb vállalkozásba. A hazai induló vállalkozások aligha tehetik ezt meg a magyar adózási rendszerben.

Mindenesetre a mátészalkai inkubátorház is egy lehetőség a Fehérgyarmati kistérség lakosságának is. Érdemes azonban annak lehetőségeit vizsgálni, hogy hogyan lehetne hatékonyabbá tenni, annak érdekében, hogy ténylegesen megvalósítsa az Inkubátorházak felé támasztott követelményeket.

5.3. Szatmár Beregi Natúrpark - Mezőgazdasági Tudásközpont

A 2010-ben létrejött Szatmár-Beregi Natúrpark¹⁸ hamarosan átadja Kisar településén a látogatóközpontját, ahol a védett terület élőlényei, növényvilága kerül bemutatásra. Az ország több területén is találhatóak Natúrparkok, és az általuk üzemeltetett bemutatók mindenütt sikeresek. Az interjú folyamán beszélgettünk a tervezendő programokról, hogy milyen elemeket kívánnak bevinni a központba, és főleg az oktatásra helyezik majd a hangsúlyt. A több helyen is említett oktatást ki lehetne bővíteni a helyi gazdákra, akik a már kihalófélben lévő gazdálkodási módokat hatékonyan, a környezeti adottságokhoz illően, belesimulóan tanulhatnák meg.

Érdemes lenne egy Tudásközpont létrehozása a kistérség mezőgazdasági jellegű induló és működő vállalkozásainak támogatására. A létrejövő Tudásközpont lehetne akár a Natúrpark új projektjének keretein belül megvalósuló kisari központjában.

Feladata pedig összetett lenne:

- mezőgazdasági oktatás: A központ egy intellektuális centrum lehetne, ahol a mezőgazdaságban végzett, vagy a mezőgazdasággal foglalkozni kívánó fiatal gazdálkodók megismerhetnék a modern, földek minőségét megőrző gazdálkodási formákat. (Például az agrár környezetgazdálkodás (AKG) irányelvei szerint.) A Mezőgazdasági Tudásközpontban a régen népszerű, minőségi, de ma már egyre kevésbé termesztett ősi magyar gyümölcsfajtákat ismerhetnék meg a tagok. Tanulhatnának arról, hogy miként használhatnák ki az általuk rendelkezésre álló földeket a legoptimálisabban. Tehát a földek természeti adottságaihoz mértén termesszenek.

¹⁸ www.szatmarbereg.hu letöltés ideje: 2013-03-01

- marketing/sales: A programban résztvevő vállalkozók ötleteket kapnának arra, hogy miként építsék ki úgy kommunikációjukat, hogy az tükrözze az általuk és terményeik által képviselt értékeket nem csak a regionális vagy magyar, hanem az EU-s piacokon is.
- pénzügy: A gazdálkodáshoz szükséges pénzügyi alapokat sajátíthatnák el a programban résztvevők. Az oktatásban nem csak a pénzügyi, hanem a hosszú távon megtérülő szempontokra (földek minőségének megőrzése) is felhívnák a figyelmet.
- fórum: A gazdálkodók egymással is tapasztalatot cserélhetnének annak érdekében, hogy minél hatékonyabban gazdálkodjanak. A fórum lehetőséget teremtene a gazdák minél hatékonyabb együttműködésére is.

5.4. Mezőgazdasági szakképző iskola

Bár a kistérség legnagyobb foglalkoztatója a mezőgazdaság, és dolgozatunkban is az agráriumban helyeztük el a térség kitörési pontjait, ennek ellenére a legközelebbi mezőgazdasági szakiskola Mátészalkán található meg. Fontosnak tartanánk, hogy minél közelebb vigyük az emberekhez a gyakorlatban is hasznos oktatás formáit azokban a térségekben, ahol e tudás kitörést jelenthet. Hiszen a többszörösen hátrányos helyzetű családok nem feltétlenül engedhetik meg maguknak gyermekeik egy távolabbi iskolába való járásának finanszírozását. Ezért az volna a minimális elvárás, hogy legalább a térségi központban működjön mezőgazdasági iskola, vagy a már működő szakközépiskola bővítse ki kínálati palettáját. Szeretnénk megjegyezni, hogy sokszor a helyi oktatás kínálati oldala nem alkalmazkodik a kereslethez, erre panaszkodtak Rozsályon is, ahol lett volna igény hentes- és molnárképzésre (a mezőgazdasági termékek feldolgozóipara), de nem indultak el ezek a képzések.

5.5. Egy már működő képzési kezdeményezés: Ökomama klub

A háztáji gazdálkodásra épülő vállalkozások létrejöttének támogatására és a nők foglalkoztatottságának növelésére jött létre a projekt a Szent István Egyetem Mezőgazdaság- és Környezettudományi Karának szervezésében 2012 májusában, a TÁMOP program keretéből finanszírozva. Cél a bevont 60 kisgyermekes édesanya képzése és foglalkoztatásba történő visszahelyezése a GYED/GYES lejártá után.

Az Egyetem és Konzorciumi partnerei – REGINA Alapítvány, Kontakt Alapítvány és Kopernikusz Innovációs Egyesület – egy olyan, Magyarországon egyedülálló ökogazdálkodási

és ökoturisztikai felnőttképzési programot dolgoztak ki, melynek keretében a projektbe felvett kisgyermekes szülők megismerkedhettek az alapvető öko-növénytermesztési és öko-állattartási ismereteken túl az ökoháztartás-vezetés, valamint az ökogazdálkodás kialakításának és fenntartásának ismeretanyagával is. Kiemelten foglalkoznak az ökoturisztika, mint fejlődő gazdasági szegmens elemzésével és az abban rejlő lehetőségek bemutatásával. A képzés ugyanakkor bevezeti a résztvevő édesanyákat a vállalkozás-indítás rejtelseibe, valamint fejleszti az ehhez szükséges alapvető angol nyelvi és informatikai tudásukat (táblázat-készítés, prezentációk elkészítése, honlap-készítés stb.).

A kisgyermekes szülők foglalkoztatási mutatóinak javítása érdekében a vállalkozóvá válás segítése az egyik hatékony eszköz. Az ÖKOMAMA programban így a résztvevők nem csak a képzés keretében találkozhatnak vállalkozói ismeretekkel, de egy Vállalkozásfejlesztési Klub keretében minden héten konzultálhatnak szakértőkkel és egymással. A projekt célja, hogy a programban résztvevők, illetve a programot kívülről követők közül sok nő tudja és akarja vállalkozói formában működtetni egyéni ötletére alapozott tevékenységét, legyen az sajtókészítés, gyógynövénygyűjtés vagy öko-vendégfogadás.

A program ugyanakkor kiemelt figyelmet fordít arra, hogy előmozdítsa Magyarországon a részmunkaidős és egyéb rugalmas foglalkoztatási formák elterjedését. A nem teljes munkaidős formában foglalkoztatott női munkavállalók aránya hazánkban még mindig nem éri el a 7%-ot, míg az OECD átlag 26%, a legjobban teljesítő Hollandiában pedig 60%. A 2012-es OECD jelentés külön felhívja a figyelmet arra, hogy az ország gazdasági növekedéséhez elengedhetetlenül fontos lenne a nők foglalkoztatottsági arányának növelése, elsősorban olyan rugalmas munka-módszerek fejlesztésével és alkalmazásával, melyek könnyebbé teszik a munka és a család összeegyeztetését. (www.okomama.eu)¹⁹

A projektet a Fehérgyarmati kistérségben is meg lehetne valósítani, sőt érdemes lenne megfontolni egy módosított projekt létrehozását, amely nemcsak a kisgyermekes anyukákra fókuszál, hanem segítséget nyújt minden a sorsát saját kezébe venni kívánó munkanélkülinek.

5.6. Egy már működő értékesítési kezdeményezés: helyipiac.hu

¹⁹ www.okomama.eu letöltés ideje: 2013-03-10

A háztáji gazdálkodással megtermelt termékek akár országos disztribúciójának megszervezésére és a helyi gazdaságfejlesztési stratégiák kialakításának ösztönzésére jött létre a Helyi Termék Termelői Hálózat. A szervezet elsődleges célkitűzése, hogy a Kárpát-medencei magyar települések helyi termelését (önellátását), az árualapok növelését ösztönözze, hálózati szintjeinek együttműködését koordinálja. A hatékony működés érdekében létrehoztak egy honlapot: **<http://helyipiac.hu/>**²⁰

A kezdeményezés célja, hogy a településeken termelt árukat, illetve helyi alapanyagokból feldolgozott termékeket, helyi, (a Helyi Termék Termelői Hálózatok koordinátorainak együttműködésével) térségi, országos, és nagy régiós szinten logisztikai központba gyűjtse, és nagyobb beszállítói igényeknek is megfelelően, egységes arculattal, piacra juttassa. A program kommunikációs platformja, és online Helyi Termék Gyűjtőpont Hálózata, a helyipiac.hu.

A program küldetése, hogy a helyi erőforrások feltérképezésével, és összefogásával, a vidéki településeket sújtó gazdasági és társadalmi problémákat enyhítse, vagy megszüntesse.

Célja, hogy feltérképezze, láthatóvá tegye, és értéket adjon a helyi termékeknek. Együttműködésre, összefogásra, új ismeretek elsajátítására ösztönözze a helyi gazdaság szereplőit. Szervezze a helyi gazdaság résztvevőit, és erőforrásait, települési, térségi, megyei és országos szinteken, továbbá helyben is visszaállítsa a helyi termékek, a helyi piacgazdaság, valamint a munka becsületét.

A kezdeményezés üdvözlendő, viszont lenne pár javaslatunk annak fejlesztésére. A honlap nagyon jó ötlet, viszont fontos lenne annak átláthatóságát növelni. A nyitó oldalon a partnerek toborzásának kellene a leghangsúlyosabbnak lenni. Nem csak a kistermelők, a fogyasztók, felvásárlók, sőt az önkéntesek toborzása is hangsúlyosabb kell, hogy legyen. Az önkéntesek toborzását azért látjuk szükségesnek, mert úgy tűnik, hogy a honlap szerkesztésére kevés erőforrás áll a szervezők rendelkezésére. Több helyen is találtunk gépelési hibákat, illetve bizonyos linkek neve más, mint a rákattintás után megjelenő link (pl. a helyitermekek.hu-ra kattintás után a következő ablakban a helyipiac.hu jelenik meg).

Azt javasolnánk, hogy az induló oldal legyen egyszerűbb átláthatóbb. Érdemes lenne különböző pontokba szervezni az információkat. Az ezekre a pontokra történő kattintással lehetne több

²⁰ www.helyipiac.hu letöltés ideje: 2013-03-03

információt gyűjteni, azaz nem minden információ jelenne meg egyszerre a kezdőoldalon. A honlap egy lehetséges hierarchiája az alábbi lenne:

- Regionális, járási és települési gyűjtőpontok
- Miért csatlakozzon?
 - Hogyan működik a hálózat?
 - Ki és hogyan csatlakozhat?
 - Termelők
 - Felvásárlók
 - Önkéntesek
- Hírek, információk
 - pályázatokról
 - vidékfejlesztési konferenciákról
- Hirdetések
 - a helyi termék hálózatában lévő termékekről

Tanácsos lenne a többszöri felkiáltójelek használatának, illetve bizonyos szavak (mint például MUNKA) nagy betűkkel történő kiemelésének mellőzése is. Véleményünk szerint ezek a fajta kihangsúlyozások könnyen célt téveszthetnek, és ahelyett, hogy figyelemfelhívóak lennének, könnyen a honlapszerkesztők szakértelmét, objektivitását kérdőjelezhetik meg.

A termék keresőt és a település keresőt mindenképpen jó ötletnek tartjuk, hiszen lehetővé teszi, hogy termékekre és településekre is szűrhessen a potenciális vásárló.

5.7. Együttműködés egyetemekkel a közösség- és gazdaságfejlesztés megvalósításáért

A hátrányos helyzetű térségek fejlődésének alapvető problémája, hogy hiányzik a megfelelő tudás a fejlesztések megvalósításához, illetve ha voltak is kompetens emberek, akkor már elvándoroltak. Ugyanakkor hatalmas potenciállal rendelkeznek az olyan tudásközpontok, mint az egyetemek és főiskolák, melyek bár alkalomadtán végeznek kutatásokat, gyakorlati eredményeik

sokszor nem jelennek meg helyben. Javaslatunk egy komplex fejlesztési program volna, amely kapcsán az egyetemek, és a hallgatók dolgoznának egy-egy probléma feltárásán és a problémák feloldásán, melyek fejlesztési projektek keretén belül zajlanának. Elvárás lenne, hogy a szakértők gyakorlatba is átültessék tudásukat, mely egyszerre nyújtana hasznot a helyi társadalomnak, illetve gyakorlati tapasztalatokat a hallgatóknak, jövőbeli szakembereknek. A finanszírozás projekt alapú lenne, melyben egyetemek és önkormányzatok közösen pályáznának, valamilyen fejlesztési témában. A szükséges forrásokat az állam, vagy az Európai Unió, esetleg svájci, norvég alapok biztosítanák, illetve nem lenne elképzelhetetlen az együttműködés bankokkal, vagy egyéb multinacionális cégekkel sem. A program kidolgozásának alapja a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség korábbi projektje lehetne, amelyben például a Budapesti Corvinus Egyetem az Encsi Kistérség partnereként vesz részt.²¹

5.8. Polgármesterek továbbképzése

Tapasztalataink azt mutatták, hogy szerte az országban azok a falvak voltak sikeresek, ahol egy karizmatikus, elhivatott és tájékozott polgármester a vezető. Ez alából egy érdekes kutatási téma lehetne, sok esetben a demokrácia határait feszegető kérdésről van ugyanis szó. Alapvető, hogy egy-egy kistépülés életében nagyon nagy szerepet játszik választott vezetője, aki ha nem rendelkezik a szükséges kompetenciákkal, akkor annak súlyos következményei lehetnek a helyi társadalomra nézve. Javaslatunk szerint rendszeresíteni kellene továbbképzéseket a megválasztott polgármestereknek, annak érdekében, hogy minél hatékonyabban használják ki a hatalmukkal járó lehetőségeket a közösségépítésben is. Ezek a továbbképzések akár fórumként is szolgálhatnának a polgármesterek számára, ahol megbeszélhetnék a közösségfejlesztéssel kapcsolatban felmerült kihívásokat, feladatokat, és megoszthatnák egymással tapasztalataikat.

5.9. Határmenti kapcsolatok erősítése

Mivel a történelmi Szatmár megye, csupán egy kis része maradt a mai Magyarországon, úgy hogy a térség a valódi központját, Szatmárnémetit is elveszítette, alapvető fontosságú lenne a földrajzilag és történelmileg összetartozó térséget újra egyesíteni. El kell tehát mélyíteni a határmenti együttműködéseket. Az utóbbi években számos stratégiai együttműködés született Románia és Magyarország között a határmegyék közös fejlesztésére. Ezeket a

²¹ <http://www.hakosz.hu/foglalkozunk/egyetemi-kistersegi-partnersegi-program/> letöltés ideje: 2013-03-21

kezdeményezéseket az Európai Unió kifejezetten támogatta, ezért számos forráslehetőség is nyílt a két ország számára. A jelenlegi fejlesztések többsége infrastrukturális és a korábbi közlekedési kapcsolatok helyreállítását célozzák. Ezzel azt szeretnék elérni, hogy növekedjen a mobilitás az országok között és beindulhassanak az alulról szerveződő folyamatok. Szerencsére kulturális téren mindig is élénk volt a dialógus a felek között, ezek a kapcsolatok azonban többnyire magyar-magyar kapcsolatok voltak, tehát inkább a határon túli magyarokkal való kapcsolattartást célozták.

Terepmunkánk során is tapasztaltunk néhány határon átnyúló jelenséget. A rozsályi Béres András Kör hagyományőrző csoport például rendszeresen ápolja partiumi és erdélyi kapcsolatait. Megfigyelhető az is, hogy néhány határontúli magyar család átköltözik az anyaországba, ugyanakkor Szatmárnémetibe járnak dolgozni. Illetve a panyolaiak járnak át kulturális programokra, színházba, Szatmárnémetibe. Ezek a kapcsolatok felerősödése volna kezdetnek kívánatos.

Javaslatunk az volna, hogy a két ország hangolja össze a térség gazdasági fejlesztését, illetve hagyjon teret a helyi aktoroknak, hogy maguk alakítsák ki az új munkamegosztás rendszerét.

6. Összefoglalás

Dolgozatunkban elméleti és gyakorlati síkon is feltettünk egy-egy kérdést. Elmélet síkon az empirikus tapasztalatokra építve a választ arra kerestük, hogy lehetséges-e olyan modellek kialakítása, amelyek inkább munkaerő, mint technológiaigényes termelés által képesek a gazdasági önállóságra? Gyakorlati síkon pedig a kérdés az volt, hogy a Fehérgyarmati kistérségben milyen helyi, foglalkoztatási vonzatú gazdaságfejlesztési kezdeményezések indultak el, és hogy azoknak milyen foglalkoztatási hatásai vannak?

Empirikus kutatásunkban több olyan példával is találkoztunk, ahol a hangsúly a munkaerőigényes folyamatokon van. Ilyen volt Rozsályon a közfoglalkoztatás keretein belül működtetett gazdaság vagy Panyolán a Szatmári Ízek Háza Szociális Szövetkezet.

Rozsályon a Start Közmunkaprogram keretein belül 70 főt foglalkoztatnak. A polgármester szerint a közmunkaprogram nélkül a gazdaság csupán 15 embert tudna nyereségesen

foglalkoztatni. Tehát, ha nem volna a közmunkaprogram, nem lenne képes fedezni a gazdaság a 70 fő munkabérét. Látható, hogy a Rozsályon megvalósult modell semmiképpen nem önfenntartó 70 ember foglalkoztatásával. A kezdeményezés üdvözlendő, viszont véleményünk szerint csak rövidtávú és részleges megoldást nyújthat a foglalkoztatási jellegű problémák megoldására.

A Panyolán működő szociális szövetkezet 8 fő foglalkoztatására alkalmas, munkatársainak fizetését pályázati pénzekből fedezi. A pályázat kifutása után azonban erősen kétséges, hogy képes lesz-e a szövetkezet eltartani önmagát. Ezt azzal indokolta a pályázat projektmenedzsere számunkra, hogy a panyolai szövetkezet nem létezett a pályázat előtt. Létrejött a pályázatnak köszönhető, azonban miután megszűnik a külső forrásból áramló pénz valószínű a szövetkezet is megszűnik majd, hiszen nem áll olyan tőke mögötte, ami életben tartaná a külső források elapadását követően. Ilyen tőke lehetne akár a jól működő, korszerű technológia, a szövetkezet tulajdonát képező földek vagy akár a kiépített ügyfélkör.

Mindkét esetben az a közös, hogy az erőforrások a régió kívülről jöttek, így hosszú távon megoldást nyújtani képtelenek. Ez azonban nem jelenti azt, hogy olyan modellek kialakítása, amelyek inkább munkaerőigényesek képtelenek lennének a gazdasági önfenntartásra. Ha a jelenleg divatossá vált trendeket figyeljük meg, látható, hogy megnövekedett a kereslet több munkaigényes termeléssel előállított termék iránt. A kézzel készített egyedi termékek, vagy a biogazdálkodásban, vegyszerek felhasználása nélkül termesztett növények vonzóak a modern fogyasztó számára. Ha egy vállalkozás jól tudja pozicionálni termékét, jól kommunikálja termékének erősségeit és hatékony az értékesítésben, akkor lehetséges, hogy a munkaerőigényes termelésben előállított termékét haszonnal értékesítse, ezzel elérve azt, hogy gazdaságilag önfenntartó legyen. Ehhez természetesen szükség van a megfelelő értékesítői, marketing vagy kommunikációs készségek kialakítására, akár a mezőgazdasági tudásmenedzsment központokkal. Emellett megfontolandó a szövetkezetesítés és a szövetkezetek által olyan szakemberek alkalmazására, akik a kommunikációs, marketing és értékesítési tevékenységet vállalják. Újabb lehetőség az egyetemekkel, főiskolákkal való együttműködés. Akár a diákok is dolgozhatnak ki hatékony kommunikációs és marketing stratégiát a mezőgazdasági vállalatoknak, ami itt fontos lenne az a folyamatosság megszervezése. Tehát, hogy ne csak fél év legyen az az idő, amíg egy hallgatói csoport foglalkozni tud egy projekttel, vagy ha a hosszabb

távú munka nem megoldható, akkor legyen megszervezve az utánpótlás és az információk továbbadása egy adott projektet illetően.

Fontos egy másik érv megfontolása is, amely a munkaerőigényes termelés javára billentheti a mérleget. Ha a hosszú távú tendenciákat vesszük alapul, akkor várható az energiaárak jelentős emelkedése, amely a technológiaigényes folyamatok drágulását eredményezi. Emellett, ha környezeti szempontból szemléljük a problémát, be kell látnunk, hogy a jelen helyzetben az energia az, ami szűkös erőforrás és a munkaerő az, ami bőven rendelkezésünkre áll²².

A Fehérgyarmati kistérségben több helyi, foglalkoztatási vonzatú gazdaságfejlesztési kezdeményezés is elindult, azonban nem mindegyiknek érezhetőek a pozitív foglalkoztatási hatásai. A Fehérgyarmati Ipari Park jó példa a kevésbé hatékony gazdaságfejlesztési kezdeményezésekre. Mivel a kistérségben a mezőgazdaságé a főszerep, mely tevékenység alapvetően nem Fehérgyarmaton összpontosul, így vállalkozások nem koncentrálnak a kistérség központjában. Ezen kívül, a térség soha nem számított iparosodott területnek, így az itteni munkaerő sem megfelelően kvalifikált ehhez. Harmadrészt a kistérség periférikus, azaz, távol esik a főbb központoktól és az azokat összekötő útvonalaktól is.

A Mátészalkai Inkubátorház (MIK) is jó példa a nem hatékonyan működő kezdeményezésekre. A MIK a technológiai innovációk megvalósítására létrejött kezdő vállalkozásokat támogatja. Célja a mechatronikai és optikai iparág dominanciájának megteremtése egy olyan kistérségben, ahol nem működik műszaki egyetem. A Hollandiában működő technológiai inkubátorházhoz hasonlítva (YES!Delft) a mátészalkai inkubátorház előtt még hosszú út áll ahhoz, hogy olyan szolgáltatásokat tudjon nyújtani az ügyfeleinek, mint nyugati társa.

A Szatmár Beregi Natúrpark egy kiváló kezdeményezés, amely hozzájárulhat a foglalkoztatás növeléséhez a kistérségben. Hamarosan átadja Kisar településén a látogatóközpontját, ahol a környező védett terület élőlényei, növényvilága kerülnek bemutatásra. A bemutató központot igyekeznek a lehető leginteraktívabbá tenni, annak érdekében, hogy minél hatékonyabban tudják megismertetni a látogatókkal a környezet védelmének fontosságát. A Kisaron rendelkezésre álló látogatóközpont kapacitási azonban nem teljes mértékben kihasználtak. Érdemes lenne egy Tudásközpont létrehozása a kistérség mezőgazdasági jellegű induló és működő vállalkozásainak támogatására.

²² A munkanélküliségi ráta a Fehérgyarmati kistérségben 2009-ben 26% volt.

Mezőgazdasági szakképző iskola nincs a térségben. Annak ellenére, hogy a kistérség legnagyobb foglalkoztatója a mezőgazdaság, és dolgozatunkban is az agráriumban helyeztük el a térség kitörési pontjait, a legközelebbi mezőgazdasági szakiskola Mátészalkán található meg. Fontosnak tartanánk, hogy minél közelebb vigyük az emberekhez a gyakorlatban is hasznos oktatás formáit azokban a térségekben, ahol e tudás kitörést jelenthet. Ha nincs elég forrás új iskola építéséhez, akkor az is elegendő lenne, ha a már működő szakközépiskola bővítené ki palettáját és ajánlana mezőgazdasági jellegű képzéseket diákjainak.

Előremutató kezdeményezés az Ökomama program, melynek keretében a GYES/GYED-ről visszatérő anyukák képzése és foglalkoztatásba történő visszahelyezése folyik ökogazdálkodás tevékenységek által. Céljuk a vállalkozóvá válás elősegítése és a különböző rugalmas foglalkoztatási formák elterjedésének segítése. A projektet a Fehérgyarmati kistérségben is meg lehetne valósítani, sőt érdemes lenne megfontolni egy módosított projekt létrehozását, amely nemcsak a kisgyermekes anyukákra fókuszál, hanem segítséget nyújt minden a sorsát saját kezébe venni kívánó munkanélkülinek.

Hasonlóan fontos lehetőség volna a helyi termékek országos disztribúciója, amit a Helyi Termék Termelői Hálózat próbál megvalósítani, több, kevesebb sikerrel. Céljuk, hogy feltérképezzék, láthatóvá tegyék, és értéket adjanak a helyi termékeknek. Együttműködésre, összefogásra, új ismeretek elsajátítására ösztönözzék a helyi gazdaság szereplőit. E tevékenységre hozták létre a helyipaic.hu honlapot. Jelenleg a honlap nem éri el célját, hogy minél több eladót, fogyasztót vagy a folyamatokat támogató önkéntest vonjon be a kezdeményezésbe. Megfelelő menedzsmenttel, a folyamatok jó szervezésével ebben az oldalban jelentős potenciált látunk a Fehérgyarmati kistérség gazdasági, közvetett úton foglalkoztatási kihívásainak megoldásában.

Fontosnak tartottuk, hogy a helyi fejlesztésekhez rendelkezésre álljon egy megfelelő tudással rendelkező réteg. Ennek érdekében tettünk javaslatot egy projekt alapú együttműködési rendszer kialakítására az egyetemi tudásközpontok és a kistérségek, községek között. Ezáltal az egyetemeken felhalmozódó tudás felhasználhatóvá válna a hátrányos helyzetű térségek problémáinak feloldásában.

Az együttműködés nélkül nincs lehetőség a gazdasági (közvetett úton a foglalkoztatási) fejlődésre. Az együttműködés pedig a jól működő közösségekben valósul meg. A helyi közösségépítésben tapasztalataink szerint a polgármestereknek van a legnagyobb szerepük. Ezért

hasznos kezdeményezés volna a polgármesterek, mint a helyi élet kulcsembereinek továbbképzése, oktatása.

Utolsó javaslatunk a határmenti kapcsolatok javítása volt, mivel bármilyen helyi fejlesztés esetén célszerű a földrajzi, kulturális és történetileg összetartozó Szatmárban gondolkodni, melynek nagy része a mai Románia területén található a térség központjával Szatmárnémetivel együtt.

Ahogy Szatmár a szilva, úgy Magyarország a pesszimizmus hazája, ami olyan hátrányos helyzetű térségekben, mint a Fehérgyarmati fokozottan van jelen. Moldova György írta könyvében, az Európa hátsó udvarában, hogy az emberekben az a kép él Szatmárról, hogy ha átlépik a megye határát, fel kell kapcsolni az autók világítását, fényes nappal is. A két kötetből álló könyvében ő is sokszor szembesült a problémákkal, melyekre a vidéki emberek leleményessége mindig talált megoldást. Szatmár mindig elmaradott térségnek számított az ország többi területéhez képest, vannak olyan adottságai, amelyeken nem lehet segíteni, viszont egyre több pozitív példával találkozhatunk a helyi gazdaságfejlesztés területén, melyek a mai, modern technika segítségével könnyen elérhetővé válnak bárki számára.

Távolról, Budapest kényelméből az ember azt gondolná, hogy nem lehet Szatmárban fejleszteni, mert nincs mit fejleszteni. Mivel a materiális szemlélet mindenhol jelen van, a helyi emberek sem gondolkoznak másként saját környezetük megítélésénél. A nagyvárosi értékrend szerint lehet, hogy nincs sok érték itt, amit a falvak népe is kezd egyre jobban elhinni. Ha levesszük magunkról eltorzult társadalmi értékrendünk szemüvegét, realizálhatjuk, hogy mekkora szépséget és értéket rejt a magyar vidék. A döntéshozók többsége még nem így látja, hiszen a hagyományos módon, fentről okoskodják ki a “fejlesztési terveket”: Legyen autópálya, bicikli út, ipari park, és majd a tőke beáramlik. Az emberek el is hiszik, és várják a csodát. De “a tett halála az okoskodás”, erre tökéletes ellenpélda Rozsály, ahol az emberek együtt dolgoznak azon, hogy élhető helyet teremtsenek, és ehhez nem várják a kívülről segítséget. Ők a bizonyítékai annak, hogyan lehet egy nehéz helyzetű, problémákkal sújtott térségben élhető közösséget teremteni.

7. Irodalomjegyzék

Arisztotelész - Nikomakhoszi etika. In: Bodai Zsuzsa(*szerk*)(1998):A pénz filozófiája,Aula Kiadó,Budapest

Bajmócy Zoltán (2011): Bevezetés a helyi gazdaságfejlesztésbe, JATEPress, Szeged

Boda Tímea (2007): A közösség szerepe a vidékfejlesztésben

Forrás:http://www.szolnok.mtesz.hu/sztk/kulonszamok/2007/cikkek_pdf/Boda_Timea.pdf **Letöltés ideje:** 2013-03-16

Bognár Attila (2009):„Féllábú magyar agrármodell”, avagy hová tűnt a háztáji?, TDK dolgozat

Forrás:<http://tud.sze.hu/images/TMK/TMDK/K%C3%A9p%C3%A9si%20naphoz/Bognar%20Attila-F%C3%A9ll%C3%A9b%C3%BA%20magyar%20agr%C3%A9rmodell,%20avagy%20hov%C3%A9l%C5%B1nt%20a%20.pdf>

Letöltés ideje: 2013-03-11

Bódis Lajos - Galasi Péter - Micklewright, J. - Nagy Gyula (2005): Munkanélküli-ellátás és hatásvizsgálatai Magyarországon, MTA-KTI, Budapest

Budaörs Infó: *Trendivé tennék a háztáji gazdálkodást*

Forrás: <http://www.budaorsiinfo.hu/?p=47072>

Letöltés ideje: 2013-03-17

Csillag Péter - Elek Sándor dr. - Németh Ákos (2001): A családi gazdasággal rendelkező háztartások jövedelmi helyzet, In: A gazdálkodás, 2001.évi összefoglaló p. 16-24.

Csoba Judit (2010): A közfoglalkoztatás régi-új rendszere, Esély, 2010/1. sz. p. 4-24.

Forrás: http://www.esely.org/kiadvanyok/2010_1/01csoba.indd.pdf

Letöltés ideje: 2012-03-03

Csóka Judit(*szerk*)(2005): A Fehérgyarmati kistérség integrált területfejlesztési, vidékfejlesztési és környezetgazdálkodási programja ,VÁTI, Budapest

Forrás: http://www.terport.hu/webfm_send/256

Letöltés ideje: 2013-02-15

Dr. Czene Zsolt – Dr. Ricz Judit (*szerk.*) (2010): Helyi gazdaságfejlesztési füzetek, VÁTI, Budapest

Dr. Misi Sándor – Dr. Markó Lajos (1977): A háztáji és kiegészítő gazdálkodás, Kossuth Könyvkiadó, Budapest

G. Fekete Éva (2004): Munkanélküliség és foglalkoztatási viszonyok az aprófalvas térségekben in: Virág Tünde: „A sötét Abaújtól – most leghátrányosabb – ennyi az előrelépésünk...”

Forrás:<http://tamop311.ofi.hu/szakasz/kiadvanyok/tobbcelu-kuzdelem/sotet-abaujtol-most>

Letöltés ideje: 2013-03-18

Heltai Erzsébet - Tarjányi József (2004): A szociológiai interjú (mélyinterjú) in: Letenyei László (2004): Településkutatás, Ráció Kiadó,Budapest

Horváth Gergely Krisztián - Kovách Imre (1999): A feketegazdaság és vállalkozói Kelet-Magyarországon, Szociológiai Szemle, 1999. 3. szám

Laki László (1997): A "háztájizás" tegnap és ma (A problémáról egy empirikus kutatás kapcsán), Szociológiai Szemle 1997/1. sz. p. 39-62

Lányi András (2010) - Miért fenntarthatatlan, ami fenntartható?, L'Harmattan, Budapest

Lengyel Imre (2010): Regionális gazdaságfejlesztés: Versenyképesség, klaszterek és alulról szerveződő stratégiák, Akadémiai Kiadó, Budapest

Kertesi Gábor (2005): Roma foglalkoztatás az ezredfordulón, Szociológiai Szemle 2005/2. sz. p. 57–87.

Kovács Edit (2002): A vidékfejlesztési programok alapja a közösségfejlesztés, Parola 2002/4. sz. p.3-6.
Forrás:http://www.pafi.hu/_Kozossegi_Adattar/PAROLAAR.NSF/274d67036bb315838525670c008147c9/1d9af51989f9d739c1256cc3003ac43a?OpenDocument
Letöltés ideje: 2013-02-27

Kuczi Tibor (2000): Kisvállalkozás és társadalmi környezet, Replika Kör, Budapest

Magyar Közút Nonprofit Zrt. : *2013-ban több mint 108 kilométernyi Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei közút újul meg*

Forrás: <http://internet.kozut.hu/sajtoszoba/Lists/Mdiaoldal%20hrek/DispForm2.aspx?ID=505> **Letöltés ideje:** 2013-03-23

Munkácsy Ferenc (2013): A közfoglalkoztatás, Munkaügyi Szemle 2013/1. szám

OECD (2007): Activating the unemployed: what countries do. (Chapter 5) In: OECD Employment Outlook 2007, OECD, Paris

Scharle Ágota (2011): A közcélú foglalkoztatás kibővülésének célzottsága, igénybevétele és hatása a tartós munkanélküliségre (kutatási jelentés), Budapest Intézet
Forrás:http://www.budapestinstitute.eu/uploads/BI_kozcelu_kut_jelentes_2011aug30.pdf **Letöltés ideje:** 2013-03-09

Swinburn G. - Goga S. - Murphy F. (2004): A helyi gazdaságfejlesztés kézikönyve
Forrás:<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTURBANDEVELOPMENT/EXTLED/0,,contentMDK:20342500~isCURL:Y~menuPK:1330226~pagePK:148956~piPK:216618~theSitePK:341139~isCURL:Y,00.html>
Letöltés ideje: 2013-02-19

Terra Alapítvány: *A foglalkoztatás, mint a hagyományos ártéri gazdálkodás kulcseleme*
Forrás: <http://www.terra.hu/cian/fok.html>
Letöltés ideje: 2013-03-19

Világbank (2001): A világméretű járvány megfékezése, A kormányzatok szerepe és a dohányellenőrzés gazdaságtana, Világbank, Washington D.C.

Egyéb honlapok:

Delfti Inkubátorház
<http://www.yesdelft.nl>,

Letöltés ideje: 2013-03-15

Egyetemi Kistérségi Partnerségi program (HaKöSz-BCE):

<http://www.hakosz.hu/foglalkozunk/egyetemi-kistersegi-partnersegi-program/>

Letöltés ideje: 2013-03-21

Helyipiac.hu

<http://helyipiac.hu/>

Letöltés ideje: 2013-02-25

Országos Széchenyi Könyvtár, 1956-os Intézet és Oral History Archívum

<http://www.rev.hu/sulinet45/szerviz/kislex/kislexis.htm>

Letöltés ideje: 2013-03-20

Mátészalkai Inkubátorház és Képzési Központ

<http://www.innovatech.hu/>

Letöltés ideje: 2013-03-18

Ökomama

<http://www.okomama.eu>

Letöltés ideje: 2013-03-10

Rózsály Község honlapja

<http://www.rozsaly.hu/>

Letöltés ideje: 2013-02-18

Szatmár-Beregi Natúrpark

<http://szatmarbereg.hu/>

Letöltés ideje: 2013-03-01

Szatmári Ízek Háza Szociális Szövetkezet

<http://izekhaza.hu/>

Letöltés ideje: 2013-03-19

Váti

<https://teir.vati.hu/>

Letöltés ideje: 2013-03-20